

JAUNĀ GAITĀ

AIVARS RUŅĪS

Stāsts par žurnāla tapšanu un sākuma gadiem

Sniedzes Ruņģes kollāža:**Pirmajā vākā**

Jaunās Gaitas 1. num. — Aivara Roņa „Laukmalā”

Jaunās Gaitas 5. num. — Aivara Ruņģa „Savu dzīvi Latvijai devām mēs un dosim”

Aizmugures vākā

Jaunās Gaitas 12. num. — Valdas Kajakas „Gaisma tumsā”

Jaunās Gaitas 13. - 18. num. — Jāņa Svilumbērza
(Ervīna Grīna) vāka zīm.

Jaunās Gaitas 19. - 21. num. — Imanta Bites vāka zīm.

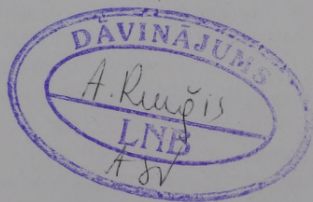
94-4
L 33

L
0

J A U N Ā G A I T A

IZKAĀO SEV VIETU ZEM SAULES UN
PIETEIC SEVI
LATVIEŠU KULTŪRĀ

Stāsts par žurnāla tapšanu un sākuma gadiem
AIVARS RUŅĪS

Divsimt Eksemplāru Grāmatniecība

D E G — 1990 USA

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~94-3.759~~

0306026098

Copyright by Aivars Ruņģis
223 Reed Street, Kalamazoo, Michigan, 49001

Printed by Portage Printing

Latviešu emigrantu laikrakstā *Laiks*, kas jau četrdesmit gadus top publicēts Ņujorkā, Savienotajās Valstīs, 1989. gada 18. novembra numurā izlasīju sludinājumu, ka Ziemeļamerikā izdoto žurnālu *Jaunā Gaita* tagad var dāvināt un sūtīt radiem un draugiem Latvijā. Vai tas varētu būt tiesa? Beidzot!

Nedēļas laikrakstā *Literatūra un Māksla*, kas top Rīgā, 1989. gada 9. decembrī redaktors dzejnieks Māris Čaklais stāsta, ko darīt, lai *Jauno Gaitu* saņemtu Latvijā no radiem un draugiem ārzemēs. Viņš iepazīstina ar četru jaunāko (171. līdz 174.) numuru saturu. Jā, patiešām! Visas ziņas liecina, ka *Jauno Gaitu* tagad drīkst dāvināt lasītājiem Latvijā.

Es atceros mūsu pirmos mēģinājumus sūtīt *Jauno Gaitu* uz Latviju 1957. gadā. Un piepeši man liekas, ka žurnāls kā kāds visai raksturīgs notikums mūsu tautas kultūras vēsturē beidzot veicis vienu apli. Ka loks noslēdzies. Varbūt tas bijis pat spirālveidīgs? Varbūt --- varbūt ar šo *Jaunā Gaita* iezīmē savu beigu sākumu?

Bet vai tā piederas jautāt? Lai uz to atbildētu, jāpazīst *Jaunās Gaitas* sākums, jāzina kas par idejām un mērķiem tai pamatā.

Un tad, iedomājoties kādu aicinājumu, ko saņēmu nesen un uz ko jāatbild, jūtu, ka piepeši zinu: es teikšu — jā! Es apsolišos.

Latviešu literātūrzinātniece Janīna Kursīte vēstulē no mājām ir apjautājusies, vai es „nevarētu uzrakstīt rakstu (atmiņu) virkni par *Jaunās Gaitas* sākuma periodu, par to gadu literāro atmosfēru”. Viņa raksta: „Pirms mēs to dzimtenē sākam skatīt no ārienes (kas neizbēgami būs fragmentāri, ar pārpratumiem vai izlaidumiem), būtu vajadzīgs skats par *Jauno Gaitu* no iekšienes.” (1989. g. 29. IX)

Atbildi meklēdams, jūtu, ka esmu sakustināts. Esmu paglābts no aizaugt draudoša ezera likteņa. Domas sāk rindoties kā pārģarļaiķojušies dejojāju pāri polonēzei.

Vispirms iešaujas prātā, ka rakstīt par *Jaunās Gaitas* sākuma periodu nozīmē sastapties ar atšķirīgāku uzsvāru, nekā minējusi literātūrzinātniece, proti, šai stāstā, lai pilnīgāk ieskicētu lietu būtību, vairāk jārunā par sabiedriski-literāro, ne tīri literāro atmosfēru.

Personīgi nemaz nejutos vecs, nedz arī kā tāds, kas savu paveicis un nu drīkstētu atskatīties pagātnē.

Tomēr jāteic: jā, toreiz mēs bijām jauni! Daudz jaunāki nekā tagad! Pasaule bija vēlreiz pārdzīvojusi lielu un briesmīgu kaŗu. Arī mēs bijām to pārdzīvojuši. Liela daļa palikuši sveiki un neskarti.

Mēs bijām jauni, un pasaule, kaut gulēja drupās, mums likās jauna. Mēs bijām un jutāmies kā „jaunas balsis tālajā svešumā”. Savā sērdieņu dziesmā *Daugava* Rainis bija tik nepārspējami analizējis mūsu

situāciju, tik pilnīgi formulējis mūsu augstākās vēlmes! Mēs gribējām savu latvju dvēseli! Raiņa dzejojums bija kā svētie raksti. Mēs, pie latviešiem palikušie, to dziļi pārdzīvojām. Mēs asi jutām svešuma draudus savai latviskai pastāvēšanai un jutām draudošās briesmas tautas nacionālajai eksistencei Latvijā. Mums likās, ka emigrācijas vecākās un vidējās paaudzes (neiedragātās latviskās kultūras pārstāvji) neredzēja vai nevēlējās redzēt šos draudus, kas vairs neatradās apvāršņa malā, bet bija jau mūs sasnieguši.

To visu, kā toreiz jutāmiem un ko vēlējamies darīt, tagad gribējās pieminēt, par to pavēstīt citiem — lielā loka otrajā galā. Tāpēc gada nogalē laidu no Savienoto Valstu Lielo ezeru līdzenuma ziņu uz Rīgu, ka stāsts par *Jauno Gaitu* taps un to aizvedīs (kāda brīnumaina sagādīšanās!) žurnāla agrākais redaktors, Fulbraita (Fulbright) stipendiāts Latvijā prof. Dr. Valters Nollendorfs.

Laiks un apstākļi, kuŗos pēc Otra pasaules kara mums iznācis dzīvot, izrādās, bijuši ārkārtēji un liela sprieguma pilni. Savukārt, mana personīgā pieredze nav šķīrāma un ir daļa no stāsta par kādas relatīvi lielas, ārpus savas tēvu zemes dzīvojošas tautas grupas īpatnējo pieredzi, par kuŗu mājās, Latvijā, palicējiem joprojām trūkst kaut cik visu aptveŗošas informācijas gan par kādreiz notikušo kopumā, gan par atsevišķiem faktoriem detaļās, kaut notikumi, kam vēlos pieskarties, norisinājušies pirms 35 gadiem.

Skatoties no manas dzīves un no to autoru perspektīves, kas latviešu literārajam procesam piedroŗjās emigrācijā pēc Otra pasaules kara beigām, var teikt, ka pats zīmīgākais notikums ir rakstu krāŗjuma jaunatnei *Jaunā Gaita* veidotāju *pirmā* sastapšanās 1954. gada novembrī Indianapolē Amerikas Latviešu Jaunatnes Apvienības (ALJA) 3. kongresā un žurnāla tapšana gadu vēlāk.

Man jāaizrāda, ka šo latviešu emigrācijas literāŗtūras posmu ar *Jauno Gaitu* centrā mēŗina apskatīt mana dzīves biedre Valija Ruņŗe savā darbā *Sakotnējie jaungaitnieki*. No šīs studijas daŗi fragmenti lasīti kā divi lekcijas Latvijas Zināŗņu Akadēŗmijas Literāŗtūras un Valodas institūta sanāksmēs Rīgā 1989. gada maijā, jūnijā, un tie publicēti Zināŗņu Akadēŗmijas Vēstīs, 1990. gada 3. un 4. burtnīcā.

Mums, kas mēŗināŗjām sākt *Jauno Gaitu*, nebija nekādas pārspīlētas pašapziņas par savu soli un darbu. Pat atskatoties, nevar neko vairāŗk teikt. Vēl 1964. gadā sarakstē ar Dr. Miŗeli Valteru Francijā esmu atzinis: „...zinu, ka mēs, tā ap gadu robeŗu no 30 līdz 40, neko, gluŗi vēl neko neesam sveŗumā paveikuŗi savas tautas labā tā, ka varētu būt drusku lepni ar sevi. — Nevar jau arī prasīt uzreiz par daudz no tiem, ko zēŗnībā savā dzimtenē, Latvijā, ‘mucā audzēja un pa spundi baroja’.” (1964. g. 12. XII)

Ja nu tieku aicināts izteikties, vai esmu šim darbam labākais vai noderīgākais kandidāts? (Šaubu grūtums! Šaubu svēŗība!) Jā, biju visā klāŗt! Jā, veselu prāŗtu arī esmu saglabāŗjis. Man ir archīvs. Jā, s a v u izvēŗtēŗjumu vēlos uzrakstīt! Gribu atstāŗt savas domas un uzskatus kā liecības, kas tapušas toreiz, kas skatītas ar to dienu, ne tagadnes acīm. (Ir tak tik viegli šodien pareŗgot vakardienas laika apstākļus!)

Esmu jau pavadījis daŗas dienas pie vecajiem *Jaunās Gaitas*

numuriem, vecām vēstulēm un dokumentiem. Daudz un dažādie materiāli, kas saglabājušies no *Jaunās Gaitas* sākuma gadiem, tagad ir interesantas liecības, ko var izmantot vai pat citēt, apskatot vai vērtējot atsevišķus notikumus, atsevišķus darbus žurnālā, atsevišķas nodaļas kādā noteiktā laika posmā. Blakus *Jaunās Gaitas* dzīvības cīņai pavīd bērnu žurnāla *Mazputniņš* eksistences kaŗš: visapkārt kā milzīga jūŗa skalojas asimilēšanās draudi, bērniem trūkst latviskas un mūsdienīgas lasāmvielas latvieŗu valodā, bet pret Sākotnējo jaungaitnieku nodibināto žurnālu cīnās visās malās no idejiskā, nacionālā, profesionālā un visādiem citiem viedokļiem. Izklausās neticami!

Uznāķ ņaubas — vai vērts noņemties gar ņādiem veciem notikumiem? Kamēr es te tā lasu un saudzīgi ņķirstu vecas vēstules, būtu varēts strādāt gar kādu no daudzajām “Amerikas stāstu” idejām. Bet tad jūtu un apzinos, ka ņis stāsts par *Jauno Gaitu*, ņis stāsts no Amerikas latvieŗu dzīves ir arī mans dzīves stāsts. Iedomātās grūtības un iebildumi pazūd kā ar roku atņēmti. Lai cik liela liekas vielas pretestība, lai cik piepūles prasa koncentrēšanās, atkal ir prieks un patika ņerties pie darba, ko neviens cits par mani centieniem un uzskatiem *Jaunās Gaitas* lietās nez' vai jebkad mēģinātu vai spētu uzrakstīt.

Es apzinos arī kādu citu lietu — ņis stāsts nebūt nebūs pilnīgs, jo visā tā tapšanas gaitā jau tagad izteikti iezīmējas apstākļi, ka visvairāk pūles prasīs izņķiršanās, ko visu nevarēŗu skart, kas viss būs jāatstāj malā nepieminēts.

Uz mājām, uz Rīgu literātūrzinātniecei Janīnai Kursītei ceļo jauna vēstule: „Vēl nevaru Tev, kā solījos, ar Valtera (Nollendorfa) laipnu starpniecību aizsūtīt stāstu par *Jaunās Gaitas* sākuma periodu. Bet pēc mēneŗa, apmēram --- Man, un, droŗi vien, arī Tev, ir pamatotas bailes, ka stāsts apmēru ziņā draud izaugt lielāks, nekā vēlējamies vai vēlams. Tāpēc Tu esi un būsi p i l n ī g i a t b r ī v o t a no jebkādām saistībām un atbildības par ņo sacerējumu. Es to nodoŗu Tavā ziņā ar apmēram tiem paŗiem vārdiem kā (citā sakarībā) rakstīju Visvaldim Lāmam: teikŗu atklāti, ka es justos jau gandarīts, ja Tu izlasītu manu sacerējumu! Emigrācijā, sveŗumā, mēs, rakstītāji, sen jau esam pieraduŗi un iemācījuŗies dzīvot bez lasītājiem un klausītājiem, bez atsaukŗšanās un atbalss. Rakstīŗana nekad nav kļuvusi par profesiju, bet par personīgās pārdzīvoŗanas, dvēseles līdzsvara saglabāŗanas līdzekli.” (1990.g. 22. I)

Mums, emigrantiem, ja grib, var pārmett savu piezīmju, no citiem saņemto vēstuļu un daudz dažādu rakstu gabaliņu vāķšanu un vāķŗšanu par pārspīlētas vai slimīgas paŗapziņas izpaudumu. Bet tā nav! Mēs, emigranti, par ņo parādību jau esam daudz argumentējuŗi gan divsarunās paŗi ar sevi, gan pārrunās ar citiem laika biedriem. Skaidrojumi var būt atņķirīgi.

Man jāpiezīmē, ka esmu uzaudzis zemnieku kultūrā un ar derīgiem izrakteņiem nabagā zemē. Tāpēc no zēna kājas biju mācījies taupību un pamatīgi piesavinājies dažkārt pat pārspīlēto „neko nemest prom, vēlāk var noderēt” paradumu, kas rada ņķūņu, vāgūŗu, klēts kaktus un citas mantu krājamās vietas, par kuŗām var smīnēt, smieties un stāstīt pat anekdotus. „Neko nemest prom, vēlāk var noderēt” paradums, paņēmies

līdz svešumā, palīdzēja man izveidot situāciju, ka tagad mūsu dzimta ir sakrājusi daudz iespiestu materiālu, foto attēlu, sēžu un sanāksmju pierakstu, un protokolu, un saraksti ar daudz un dažādām personām, kas viss jau atrodas tādā sakārtojuma un pārskatāmības pakāpē, kad bijīgi var lietot lielo un smalko archīva vārdu.

Archīvs palīdz ne tikai atmiņas atsvaidzināšanai, bet aizgājušo dienu notikumu parādīšanai un pierādīšanai, novēršot dažu labu nevajadzīgu un iespējamo strīdu, kas bieži uzrodas, izvērtējot pagātni bez liecību un pierādījumu palīdzības.

Savukārt esam emigrācijā ieskatījuši, ka pagātnes liecību vākšanā mūs vadījusi atziņa — mēs dzīvojam tik traumatiskā laikā, ka visa mūsu pieredze, atzinumi, vērtējumi, viss, ko esam iemācījušies, raudzīdamies uz tautas dzīves problēmām no tāluma, dažbrīd no globālas perspektīves, ir mūsu atstātais mantojums tautas atmiņai. Mūsu sakrāto un pasargāto mazumiņu vērtēs laiks un, cerams, tie, kas nāks pēc mums, ja Radītājs viņus būs apbalvojis ar mācīšanās un pagātnes pieredzes respektēšanas gudrību.

Lēmums par jaunatnes rakstu krājuma veidošanu tapa 1955. gada jūlijā. Nosaukumu *Jaunā Gaita* tam piešķīra žurnāla pirmais atbildīgais redaktors Valters Nollendorfs.

Kritiķi, kas ieradās uz bērna kristībām un jau pie pilniem galdiem, *Jaunās Gaitas* pirmajiem numuriem piedēvēja “laba ģimnazistu žurnāla līmeni”. Tā varēja arī darīt, jo žurnāla veidotāji bija visai jauni cilvēki. Arī viņu pieredze redakcijas darbā bija iesācēju pieredze. Jo, patiešām, bija jābūt jaunam un trakam, lai, ticot savam sapnim, pilnīgi no nekā un pilnīgi nekādu materiālu labumu sev neielēšot un negaidot, iecerētu un sāktu jaunu žurnālu.

Jaunības trakums ir *Jaunās Gaitas* pamatā.

Stāsts par *Jaunās Gaitas* sākumu ir stāsts par grūtību un šķēršļu pārvarēšanu. Ja 35 gadus vēlāk joprojām nepastāvētu *Jaunā Gaita*, šim stāstam varbūt būtu grūti ticēt, jo uzpurēšanos nav viegli pamatot un attaisnot ar fiasko. Pats jaunākais, šis stāsts nevienu vairs daudz ko neinteresētu. Atzinību un uzmanību visietekmīgāk rada darbs, kas palicis acīm, rokām un ar prātu uzveçams.

Tagad kad, vecus žurnālus un papīrus caurskatot, iedomājos par gaŗām darba stundām, par enerģiju un izturību, ar kādu gribējām pārliecināt emigrācijas organizācijas un to vadītājus atbalstīt jaunās paaudzes centienus, kas izteicās ar *Jauno Gaitu*, vai ar kādu centāmiem pierunāt latviešus žurnālu pasūtīnāt un lasīt, gribas izsaukties — ja visu to, ko Valters Nollendorfs, ko es un citi domu un darba biedri atdevām sabiedriskam darbam, mēs toreiz būtu ieguldījuši miesniekuzņējumā, skārņu veidošanā un, piemēram, tautisku putraindesu ražošanā, varbūt latvieši būtu ieguvuši daudz ko tādu, kas cilvēkiem vairāk pa prātam, un mums pašiem būtu lielu un bagātu pasaules vīru slava un svars.

Vai stāsta vezums būtu aizjūgts?

Tad jau varētu sākt ceļojumu.

Vēl lasītājs jābrīdina, ka mans skatījums, lai cik objektīvi veidots, ir

no manas perspektīves tverts un nenovēršami izteiks to, ko es redzēju, darīju, cerēju, kam ticēju. Šai notikumam un uzskatu atstāstā un izvērtējumā es pārstāvēšu sevi, bet, kur vien iespējams, mēģināšu balstīties, atsaukties uz citiem, minot autorus, norādot uz avotiem, vērēm.

Es gandrīz nemaz nepieskaršos *Jaunās Gaitas* pirmā 21 numura satura izklāstam. Tas būtu interesants un pateicīgs darbs pats par sevi. Es pieskaršos tam un pastāstīšu to, kā nav *Jaunās Gaitas* slejās un kas var papildināt žurnāla satura un sākuma gadu darbības izpratni.

Uzlūkoju, ka saskanīgi un pilnīgi sabiedriskie procesi jeb, citiem vārdiem, kādas tautas veselīga dzīve prasa, lai visur un vienmēr vadītu doma par vēsturiskās patiesības konsekventu respektēšanu.

Jaunās Gaitas 8. numurā (1957. gadā), rakstot par vēsturnieka Ulža Ģērmaņa rediģēto grāmatu *Pa aizputinātām pēdām*, kuŗā ietilpināts pulkveža Jukuma Vācieša darbs *Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme*, esmu teicis: — Katra jauna paaudze savas tautas vēsturē meklē paraugus, kas “atbilst viņas situācijai” un cenšas mācīties no iepriekšējo kļūdām. Taču “paraugi” un “maldi” nav šķīrāmi un it kā “patiesības labad” (vieni vai otri) izņemami no kādas tautas vēstures.—

Tāpēc, ieskicējot *Jaunās Gaitas* tapšanu un sākuma gadus, mēģinu saglabāt un attēlot reālo kļūdu, maldu, sekmju, panākumu, tikumiski pareizā un nepareizā, prāta un muļķības, pozitīvā un negatīvā līdzsvaru, kāds bez šaubām dzīvē, īstenībā pastāv.

ŽURNĀLI JAUNIEŠIEM UN JAUNIEŠU ŽURNĀLI

Latviešu bēgļi pēc kara, pavadījuši caurmērā četrus līdz sešus gadus Vācijas un Austrijas “pārvietoto personu” (Displaced Persons — DP) nometnēs, apmēram četras piektdaļas izklīda tālāk pa visu plašo pasauli (galvenokārt Austrāliju, ASV, Kanadu) uz daudz pastāvīgākām dzīves vietām.

Daudzi — uz palikšanu.

Ap 100 000 cilvēku lielais bēgļu pulks (šis skaitlis, palicis precīzi nenoskaidrots, aptuvenu minējumu robežās bieži vien ir lielāks) Vācijas un Austrijas pēckara grūtajos apstākļos labprāt un tiksmīnoties dēvēja sevi par “Diev-Putņiem” (DP), jo, lai kā ievainotās dvēseles prasījās uz mājām vai arī pēc glāstoša atbalsta pašapziņai un citiem satricinātiem psiholoģiskiem stāvokļiem cilvēkā, miesa tika aprūpēta labi. “Dievputņiem” bija jumts virs galvas, silta ēdiena reizes, maize, taukums, desa un pat Sabiedroto okupācijas pārvaldes militāri sargi un aizsardzība.

Vācijas un Austrijas DP nometnēs pilnīgi atjaunojās Latvijas skolu sistēma pamatskolas un ģimnazijas līmenī. Pinnebergā pie Hamburgas izveidojās Baltiešu universitāte. Katram bēglim, jauns vai vecs, bija laika, cik uziet, lai koptu savu garu un miesu, lai nodotos varbūt visekslzīvākām, visuntumainākām, visnieedomajākām brīvā laika nodarbībām. Daudzi mācījās. Bet samērā daudz nodarbojās arī ar vēl nekad nepieredzētas maiņtirdzniecības operācijām. Zēla runu teikšana, runāšanās kultūra, aprunāšana. Malā nepalika mākslas un literātūra, jo

bēgļu pulkā bija ir ražotāji, ir patērētāji, kas abi latviešos vēl nekad nebijuši veidā "Dievputniņu" gados baudīja (un nez' vai jebkad vairs baudīs) tik neierobežotās devās brīvību un brīvu laiku.

Žurnāli jauniešiem un jauniešu žurnāli ir katras normālas sabiedrības aktuāla problēma. Jaunatnei domātu vai pašas jaunatnes veidotu žurnālu vajadzība emigrācijā meklējusi savus risinājumus, par ko liecina dažu mazāk vai vairāk sekmīgu mēģinājumu eksistence.

Žurnālus jauniešiem parasti pieraksta pieaugušie rakstnieki un pedagogi. To eksistences galvenā problēma — samaksāt iespēšanu un piespiest jauniešus tos lasīt.

Žurnālus, kuŗus pieraksta paši jaunieši — skolēni, studenti — gados jauni cilvēki, un ko izplata pārrakstītus ar roku vienā vai nedaudz eksemplāros, vai arī hektografētus, rotētus vai pat iespiestus, parasti veido divi lielas rakstītāju grupas. Pirmā ir visi visai nevarīgie autori vai arī tie, kam autoritātīvi skolotāji un vadītāji jau nolaiduši tik daudz asins, ka žurnāliņi mirst aiz bālasinības. Otrā, spilgtākā grupa, ir tie, kas, lai kā viņi censtos nedarīt pāri saviem priekšgājējiem, vienmēr tomēr "cērt pār strīpu". Vispirms par "piedauzības akmeni" kļūst jaunībai neatņemamā raksturība — interese par erotiskiem tematiem un situācijām. Tad tūdaļ seko dumpošanās un sacelšanās pret pastāvošo iekārtu, tās sargiem un svētumiem.

Vācijas un Austrijas DP nometņu laika vidusskolēnu (Flensburgā, Fišbachā, Memingenā, Neištātē u.c.) žurnāliņi visumā apliecina apvaldītas pašdarbības labākos paraugus.

Tad, kā zināms, sākās bēgļu tālāka izceļošana.

Daļa gados jaunu spēka vīru aizbrauca uz Beļģijas ogļraktuvēm. Lielu skaitu jauno, neprecēto zēnu un meiteņu par darba spēku sev nokrejoja Anglija. Daži aizbrauca uz Norvēģiju. Dažus uzņēma Jaunzēlande. Arī Austrālija pastiepa kāras rokas pēc baltās rases darba spēka no Eiropas. Atsevišķas personas un ģimenes izceļoja uz citām zemēm ārpus kārtas pie radiem, vai pat būdami jau citu valstu pilsoņi. Beidzot atvērās durvis arī uz Kanadu un Savienotajām Valstīm.

Jaunajās apmešanās vietās (Kanadā, ASV, Austrālijā) paši jaunākie topošie rakstnieki un žurnālisti veido savus pirmos rotētos izdevumus. Kanadā, Vinipegā 1949. gada septembrī top *Ceļinieks*, redaktors Mārtiņš Štauers. ASV, Filadelfijā *Neiemītā taka*, redaktors jauns dzejnieks Modris Mednis. Austrālijā, Melburnā 1951. gada februārī *Spīdola*, redaktors Aleksandrs Grims.

Piecdesmito gadu sākumā gandrīz katram latviešu jaunatnes pulciņam Ziemeļamerikā savs žurnāliņš vai apkārtraksts. Liels procents latviešu dzīvoja vairāk vai mazāk blīvi dažās noteiktās pilsētās vai to apkārtnē. Šos latviešu koncentrējumus dēvējām arī par apmetnēm. Kur vien izveidojās tāda apmetne, tur radās arī jaunatnes pulciņš un tam savs žurnāliņš spirta duplikatora vai rotatora tehnikā.

Grandrapidu latviešu jaunatnes pulciņš *Pērse* izdeva *Atstarus* — redaktore Ināra Liedskalniņa. Kalamazū latviešu jaunatnes kopai bija *Biļetens*, ko rediģēja Aivars Ruņģis. Filadelfijas latviešu jaunatnes pulciņš izdeva *Mēnešrakstu*. Takomas latviešu jaunatnes pulciņam bija *Lāpa* — redaktore Biruta Vidmane. Dienvidkalifornijā tapa *Jaunās balsis* Ilgvara

Dižgalvja redakcijā. Indianapolis latviešu biedrība un Indianapolis Latviešu Jaunatnes Organizāciju Padome (ILJOP) izdeva *Ausmu* — redaktors Zigurds Kārklīšs. Latviešu skauti un gaidas publicēja *Ugunskuru* — redaktors Raimunds Čaks, *Sirojumu* — redaktore Anita Puriņa, u.c. Čikagas latviešu studentu kopai bija *Skorpions*.

Sadalīdams jaunos latviešu autorus un žurnālistus Ziemeļamerikā 3 grupās, jau atzītos rakstītājos, rakstītāja amata mācekļos un iesācējos, redaktors Mārtiņš Štaubers 1956. gadā secina: „Visas trīs grupas kopā sevī aptver prāvu pulku jauno censoņu, rupji lēšot, ap 200 - 250 jauniešu, kas reizē arī veido jaunatnes izdevumu lasītāju kodolu.” (*Ceļinieks*, 1956. g. 10. num.)

1951. gada novembrī Vācijā iespiedveidā iznāk jaunatnes žurnāla *Ulubele* pirmais numurs; redaktors Ēriks Berkmanis. Žurnālam *Ulubele*, pēc 17 numuru iznākšanas, pievienojas Filadelfijas (ASV) *Neiemītā taka*. Kritizētājiem vispirms, liekas, nepatīk, ka jaunais žurnāls nosaukts “neesošas melu muižas” vārdā, kurpretī “mūsu *Ulubele* ir gluži reāla: mūsu zaudētā, nelaimīgā, kādreiz atgūstamā Latvija” (Pēteris Ērmanis, *Raksti* 4. num.)

Jaunais dzejnieks, vēlāk arī filozofs, Roberts Mūks Beļģijā 1952. gadā, salīdzinot žurnālu *Ulubele* ar jaunatnes izdevumiem franču valodā, interesanti raksturo pēckaŗa latviešu jauniešus, kritizē emigrācijas literāro žurnālu līmeni un izteic tik konstantas domas un vēlmes, ka tās var uzlūkot par tādām, kas būtu vispārināmas. Viņš raksta par *Ulubeles* 2. numuru: „Saturā īsi pastāsti, reportāžas, dzejoļi, impresijas un daudz citu sīkumu. Tas viss it kā vairāk domāts bērniem nekā jauniešiem. — Taču nevar prasīt neiespējamo. Ja mūsu (emigrācijas) literārie mēnešraksti tikko turas laba rietumu jaunatnes žurnāla līmenī, tad ir loģiski, ka latviešu jaunatne vēl dzīvo bērnu pasaulē. Un tas šai brīdī nav galvenais. Galvenais ir fakts: jaunieši salikuši kopā savus grašus, lai laistu klajā savu talantu un prāta darbu rezultātus, lai latviešu valodā pateiktu to, kas jāpasaka, ja negrib stāvēt šīs dienas notikumam ēnā. Ir griba dzīvot ar pilnu krūti un apzinīgi. Bet ja tas tā, tad *Ulubele* nedrīkstētu ielaisties vieglā divertimentā. Mūsu uzdevums nav sev laiku kavēt. Ir kaut kas svarīgāks, kur taisni jaunatnei nedrīkstētu trūkt ne drosmes, ne nopietnības nostāties avangardā. Tā ir sākumā minētā franču žurnāla ievadvārdos atzīmētā doma. (Cilvēks ir nometis savas važas, ir atbrīvojis sevī slepenus spēkus, izaicinājis telpu un laiku. Bet šis uzvaras cena ir tāda, ka neviens šodien nezina, ko viņam sola rītdiena...) Citiem vārdiem: mūsdienu gara krīzes, fundamentālās nedrošības, šai lielā jautājuma laikmetā meklēt atrisinājumu. Domāt līdz rietumu civilizācijas krustceļu domu. Tas ir iespējams ne tikai esējās, bet arī dzejoļi un stāstā.”

„Brīžiem mums liekas,” Roberts Mūks turpina, „ka būtu jāatgriežas tikai brīvā dzimtenē, lai visām problēmām iestātos gals un sāktos vistīrākās laimes dienas. Tas tā nav un nebūs. Pirmkārt: Latvija mūs negaida ar tukšām galvām, otrkārt: šīs dienas rietumu pasaules problēmas būs arī nākošās Latvijas problēmas. Mēs nevarēsim iemūrēties savās robežās, vairāk nekā jebkad mums būs jāsolidārizējas ar visas rietumu puslodes likteni.” (*Laiks*, 1952.)

Ulubeles pēdējais, 5. numurs iznāk 1953. gada janvārī-februārī.

1952. gada jūnijā Savienoto Valstu Austrumu krastā Amerikas latviešu jaunatnes organizācijas komiteja (vēlāk — Amerikas Latviešu Jaunatnes Apvienība — ALJA) iespiedveidā izdod jaunu jaunatnes žurnālu *Raksti*; redaktori — Mudīte Austriņa, Henrijs Nordens, Kristaps Valters, kuņu nomaina Andra Kadile. *Rakstiem* pievienojas Kanadā, Vinipegā kopš 1949. gada izdotais rotētais jauniešu izdevums *Ceļinieks*.

Rakstu iznākšanu materiāli atbalsta Brīvās Eiropas Komiteja.

Bet jau gadu vēlāk, 1953. gada augustā laikrakstā *Laiks* lasām, ka „pēc *Isas* un *straujas* žurnāla ‘*Raksti*’ un tā izdevēja — ALJAs valdes kopsēdes atlūgumos iesniedza žurnāla līdzšinējie redaktori Mudīte Austriņa, Andra Kadile un Henrijs Nordens”. (*Laiks*, 1953. g. VIII)

ALJAs valde, pēc laikraksta ziņām, pārmetusi žurnāla redakcijai pārāk dārgu iekārtojumu un pārāk literāri noskaņotu saturu. Radusies asa domu apmaiņa starp Mudīti Austriņu un ALJAs vicepriekšsēdi Gunāru Šmitu.

Ar to bija iesākusies latviešu jaunatnes žurnāla *Raksti* krīze, un Gunāram Šmitam tajā divi gadus galvenā loma.

1954. gadā Gunāra Šmita vadībā tiek publicēts *Rakstu* 12. numurs.

Amerikas Latviešu Jaunatnes Apvienības 3. kongresā Indianapolē 1954. gada novembrī, kur pirmo reiz satiekas un iepazīstas vēlākie *Jaunās Gaitas* veidotāji, Gunārs Šmits rāda ... tikai 13. numura vākus.

„MĒS NEESAM ZEMNIEKI!...”

Jaunās Gaitas 1. numurs ir gatavs uz ALJAs 4. kongresu Klīvlendē 1955. gada septembrī.

Bet kas ir ALJA?

ALJA — Amerikas Latviešu Jaunatnes Apvienība izveidojas 1952. gada novembrī kā jaunatnes pulciņu un atsevišķu jauniešu koporganizācija Savienotajās Valstīs. ALJAs statūtos ir paši lielākie un cēlākie mērķi, kādus emigrantu organizācija var sev nospraust, proti, „latviešu jaunatnes saglabāšana Latvijai” un „kopīgs darbs latviešu tautai un Latvijai”.

Ja pirmajos divos ALJAs kongresos, kas notiek ASV Austrumkrastā 1952. un 1953. gadā, dominē Ņujorkas, Filadelfijas, Bostonas, Vašingtonas un citu apkārtnes pilsētu jaunieši, tad 1954. gadā notiek iepriekš gatavota “revolūcija”. 3. kongresā Indianapolē, ASV Vidienē ne pārāk tālu no Lielajiem ezeriem, dominē daudzie Vidienes jaunatnes pulciņi, un to pārstāvji ievēl sastāva ziņā pilnīgi jaunu Apvienības valdi, kuŗa mantojumā saņem arī jau veselu gadu milzušu ”jaunatnes rakstu krājuma” problēmu.

Pārlasot manu saraksti laikā no 1954. līdz 1956. gadam, kad darbojos par ALJAs vicepriekšsēdi un kad plašajā Amerikā mēs jutāmies kā pēc vētras izsvaidītas latviešu skaidas, kad lēnām mēģinājām atjēgties, īsti nezinot, vai maz sapulcēsimies un vai tas vairs vērts, skaidri iezīmējās veidi, kādos mums draudēja atsvešināšanās citam no cita, aizklišana, izklišana. Neveiksmes jaunatnes sabiedriskā darbā visvairāk veidoja apstākļu neiz-

pratne vai nezināšana. Desmitiem un desmitiem cilvēku bija jāpārliecina, ka, piemēram, ALJai, pašu jauniešu organizācijai, var būt liela, pozitīva, nevis negatīva nozīme, ka jauniešu patstāvība nedraud ar atsvešināšanos, aiziešanu no vecākām paaudzēm, ka jaunatnei nav jāaug tikai pieaugušo pārraudzībā un vadībā. Nevienam gan vēl tieši nepaslīdzēja mēle, ka jaunās paaudzes nedrīkst "mucā audzēt, pa spundi barot".

Tas ir arī laiks, kad jaunais ALJas valdes priekšsēdis Konstantīns Sveteckis, radīdams spilgtu priekšstatu par mūsu izkliedētību, kādā vēstulē raksta: „Droši vien vēl ir daudz tādu jaunatnes pulciņu, kuņus mēs nemaz nezinām.” (1954. g. 8. XII) Tik ļoti esam izklīduši plašajā Amerikā!

Kad lasu tagad visas šīs vēstules, galva reibst, ko visu toreiz, jauni un traki būdami, mēģinājām padarīt Amerikas plašumos. Kādas traumatiskas pārmaiņas mūs bija skārušas! Sakostiem zobiem, pat smaidot, turējāmiešais šais pārvērtībās, kad "sirdsšķīstie ļaudis" un to visai tieši pēcnācēji (dažus zibenzeļus ieskaitot) saskārās ar ļaužu masām, kuņus apziņā skalojās lielceļa laupītāju mentalitāte, sajaukusies ar žēlsirdīgā samarieša svētdienas rīta psīchi un mūža mežos nokļuvuša līdumnieka apsvērumiem — pārdzīvot var, tikai kopā turoties. Vispirms tātad ir jāpārdzīvo, lai tad konkurences cīņā, raušot mantu, dzenoties pēc peļņas, varētu ķerties otram pie maka un dziesmas.

Taču tik primitīvi un vienkāršoti pārmaiņas, kas mūs bija skārušas, mēs, "civilizētie" eiropieši, "latviešu tautas labākā daļa" (kā mēdzām teikt!) nedrīkstējām uztvert! Mūs taču sagaidīja kā cilvēkus. Apgājās ar mums kā ar cilvēkiem un īpaši svētsvinīgā nopietnībā veda mūs uz kādu no dievniemiem, kuņus konfesionālā daudzveidība ļoti mulsināja.

No agrākās ALJas valdes pārmantotā problēma par "jaunatnes rakstu krājumu" sagādā mums, jaunajiem darītājiem, pirmo lielāko praktisko pieredzi, cik pūļu, laika un enerģijas prasa lietu un problēmu kārtošana atklātā, godīgā un demokratiskā veidā, kaut skaidri liekas redzams, ka pretējai pusei pāri palikusi vairs tikai stūrgalvīga ieciršanās pastāvēt pie sava.

Gunārs Šmits tai laikā bija ļoti interesanta parādība mūsu emigrācijas latviešu pulkā. Liekas, personīgi viņu netiku sastapis. Nekādā ziņā — tuvāk iepazīnis. Ateros viņu tikai no ziņām laikrakstos, vēstulēs, kas, piemēram, vēstī, ka agrākā ALJas valde paspējusi sašķelties trīs vai pat vairāk novirzienos (K. Sveteckis, 1954. g. 19. X). Kā kuriozitāte izklausās ziņa, ka divi nedēļas pirms 3. kongresa Gunārs Šmits lūdz rīcības komitejas vadītāju Konstantīnu Svetecki nosūtīt viņam sīku informāciju par sanāksmes norisi, lai to varētu ievietot *Rakstu* 13. numurā, kas iznākšot īsi (!) pirms kongresa. Bet Indianapolē vēl nav saņemts *Rakstu* 12. numurs. (1954. g. 11. XI)

Techniski *Rakstu* 12. numurs ir ļoti vājas kvalitātes, kaut arī tā sagatavošanā aizgājis vesels gads. Žurnāls izskatās bezcerīgs.

Vai iznāca *Rakstu* 13. numurs, nevaru apliecināt, jo neesmu to redzējis.

Turpretī vēlos piebilst, ka kā bibliografisks retums eksistē pārdesmit eksemplāros *Rakstu* 14. numurs (1955. gadā) un 15. numurs (1958. gadā). Tie ir privāti izdevumi. Sava veida agrākā vārda brāļa parodijas, humora un satīras veida atskats uz ALJas valdes locekļiem un viņu darbu.

Tā kā redaktors Gunārs Šmits joprojām sola, ka *Raksti* būs, "jaunatnes rakstu krājuma" lietā runas, sarunas un pārrunas turpinās rakstveidā un mutvārdiem.

1955. gada janvārī ALJAs valde izsūta saviem biedriem aptauju, lai noskaidrotu jauniešu domas *Rakstu* jautājumā. Gunāra Šmita rīcību aizstāv tikai viena atbildes vēstule. Sakarā ar šo aptauju ALJAs valde 1955. gada janvārī Gunāru Šmitu atbrīvo no ALJAs Apgāda nozares vadītāja pienākumiem. Šo posteni pārņem Valters Nollendorfs. Bet Gunārs Šmits joprojām ir *Rakstu* redaktors, un *Raksti*, kā tiek solīts, būs!

Savā pirmajā vēstulē kā ALJA Apgāda nozares vadītājs Valters Nollendorfs "jaunajiem rakstniekiem" un "jaunajām rakstniecēm" aizrāda, lai jaunie autori nenobīstoties, ka nodēvēti par rakstniekiem: „...arī iesācējs var apzinīgi augt un veidoties par nākotnes meistar, nekļūstot par seklu diletantu.”

Apgāda nozares vārdā soloties palīdzēt šai augšanas darbā, turpināts: „Bet pats lielākais un svētākais uzdevums mums visiem ir glabāt latvisko kultūru, izkopt to un tā pasargāt no sastinguma.” (1955. g. 15. III)

Skaisti vārdi! Vai tiem sekos darbu segums?

Apgāda nozare informē par nodomu izveidot "jaunatnes rakstu krājumu", kuŗam jāatspoguļo latviešu jaunatne un tās darbs. Jau šai pirmajā vēstulē spilgti iezīmējas pa ASV un arī pa visu pasauli izkaisīto latviešu situācijas izpratne. Tā prasa, lai izveidotos sociālas saites, taptu organizatoriska struktūra, tiktu meklēti un instruēti jauni sabiedriskā un kultūras darba vadītāji.

Visas zīmes rādīja, ka, netieši izsakot pēdējos aizrādījumus *Rakstu* redaktoram, ALJAs valde gatava ieskicēt pavisam noteikti, reāli "jaunatnes rakstu krājuma" tālāko gaitu.

ALJAs Apgāda nozarē viens, protams, pilnīgi nepazīna pa Ziemeļameriku izkaisīto jauno divdesmit-un trīsdesmitgadīgo autoru potenciālu, nedz arī precīzi zināja, cik daudz un kur šādi autori bija.

No otras puses, ALJAs proponētais rakstu krājums nevēlējās sacensties ar jaunatnes pulciņu izdevumiem. Ne vienai, ne otrai pusei nebija jābaidās no savstarpējas konkurences, jo abām pusēm katrai bija savi uzdevumi. Lokāliem izdevumiem, piem., svarīgs bija vietējās informācijas izplatīšanas darbs.

1955. gada aprīļa sēdē ALJAs valde nolemj Gunāru Šmitu un visu *Rakstu* redakciju atcelt ar 10. aprīli.

ALJAs „valdes izraudzīta *Rakstu* likvidācijas komisija, kuŗā ietilpst arī Vecāku padomes pārstāvji prof. Dr. P. Starcs un Ē. Freivalds, ierodas pie G. Šmita pārņemt *Rakstu* materiālus. G. Šmits liedzas tos nodot. Prof. P. Starcs izsakās, ka viņš visā savā sabiedriskās darbības laikā tādu nedisciplinētību vēl neesot piedzīvojis.” (*Jaunā Gaita*, 1. num.)

Šai vietā gribu varbūt pirmo (bet ne pēdējo) reizi izcelt to, lai cik lielu vērību vēlas vai var piešķirt ārējiem apstākļiem un citiem cilvēkiem, *Jaunās Gaitas* likteni izšķīra Valtera Nollendorfa nostāja un darbs.

Jaunās Gaitas 100. (jubilejas) numurā, intervijā pašam ar sevi viņš ironiski atceras: „Jaunā ALJAs valde, kuŗā ievēlēja arī mani, beigās

nolēma *Rakstu* izdošanu pārtraukt. Un tā kā es par *Rakstiem* biju visvairāk uztraucies, man aizbāza muti, uzdodot sagatavot jaunu žurnālu. Toreiz strādāja ļoti elementāri." (*Jaunā Gaita*, 100. num.)

Par "jaunatnes rakstu krājuma" nosaukuma tapšanu Valters Nollendorfs atceras: „Tik daudz bija skaidrs: šis žurnāls nedrīkstēja saukties par "Rakstiem". Tas būtu bijis pārāk liels kavēklis. Ar to nosaukumu, lai cik tas vienkāršs un loģisks, nav veicies. Arī vēl tagad (1974. gadā) tas pa laikam spokojas. Bez tam — *Raksti* vēl arvien kaut kur eksistēja. Proti, bijušais redaktors *Rakstus* atteicās nodot ALJAs ieceltai Vecāku padomes komisijai. — Citiem vārdiem, (jauna nosaukuma atrašana) spiesta lieta, jo bez nosaukuma es pat vākus nebūtu varējis iespiest. Tā ņēmu un izzīdu nosaukumu no īkšķa.”

„Teica, ka tas neesot izdevies ... Bet vai tad man bija vaļas nodoties mēnešiem ilgām studijām un pētījumiem? Un kritika, kā parasts, nāca tad, kad bija par vēlu. Atgādinot bērnu lasāmgrāmatu (Zicāna *Vieglā gaita*). "Jaunā gaita — vieglā gaita..." Bet ar nosaukumiem ir jocīgi. Pie tiem pierod. Tie kļūst par pastāvīgiem jēdzieniem. Kad atvasinājās termins "Jaungaitnieks", bija skaidrs, ka Jaunā Gaita bija kļuvusi par pastāvīgu jēdzienu." (*Jaunā Gaita*, 100. num.)

•

1955. gada septembrī *Jaunās Gaitas* 1. numurs ir gatavs!

Man gribas teikt, ka šis rakstu krājums tapa it kā trīs ieskrējienos. Vispirms bija *Ulubeles* ceļa gabals. Tad nāca *Raksti*, lai trešā stiepienā taptu *Jaunā Gaita*.

Divsarunā ar sevi *Jaunās Gaitas* 100. numurā Valters Nollendorfs asprātīgi ieskicē *Jaunās Gaitas* tapšanu: „Saki, ko tu toreiz 1955. gada septembrī būtu teicis, ja būtu zinājis, ka Jaunā Gaita svinēs savu 100. numuru?”

„Es nebūtu ticējis. Toreiz biju laimīgs, ka ar milzīgām pūlēm un par spīti visam bija gatavs pirmais numurs. Bija jādombā ar bažām par otru, kur nu vēl simto. Un ja būtu tam ticējis, tad būtu vienkārši nobijies nākotnes priekšā, un nezin vai mēs būtu tikuši pie visu svarīgākā vieninieka, kam piekārt nulles.”

„...Pēc *Ulubeles* un *Rakstiem* (jā, jā, reiz bija!) neviens lāga neticēja, ka jaunajai paaudzei iespējams izdot un noturēt savu žurnālu. No *Rakstu* līdzstrādniekiem atsaucās tikai Olafs Stumbrs. Nu jā, ar Olafu pazinos personiski. Sagādīšanās dēļ (ceļā uz ASV) satikāmies uz kuģa. Pārējos nepazinu. Un viņi nepazina mani. Tā viena vaina. Otra tā, ka man taču nebija nekādas pieredzes — vienīgi uzdrīkstēšanās. Es vienkārši nezināju, ka tā lieta neiet." (*Jaunā Gaita*, 100. num.)

Arī es, uzdrīkstēšanās dzīts, ļoti ticēju "jaunatnes rakstu krājumam". To Valters Nollendorfs vēl nezināja.

Tāpat viņš neko līdz šai dienai nezina, ka man ar "pieredzi" aviāniecībā kopš gana dzīves laikiem ar redaktora darbu divu kaimiņmāju bērnu laikrakstā ir pavisam citādi. To tagad nedrīkstu vairs noklusēt.

Šai darbā bija iesaistīti arī mana māsa Ārija, māscas Gaida un Līgita un brālēns Jānis. Kad uz skolēnu burtnīcas lapām pārakkstīto avīzi, ko daiļoja tekstam pa vidu ielīmēti zīmējumi, bijām Kalna-Mendēs izlasījuši, to nogādāja uz Šķesterjiem. Ziņnesis no turienes savukārt pārnesa jaunus manuskriptus un zīmējumus.

Iespējams, ka mūsu izdevumus izlasīja arī pieaugušie, viņi jau vienmēr tādās lietās manīgi, bet viņi prata mūs gudri atbalstīt, nelikdamiem ne zinīs un nejaucdamiem iekšā pat ar skaļām uzslavām, ko šie savādnieki, bērni, Latvijas laukos būtu godam nopelnījuši kaut vai no tīri cilvēciskā viedokļa, skaļi neālējoties pa dienas vidu un netraucējot darbinieku īso pusdienas laika atpūtu.

Par šo redakcijas darbu "pieredzi" Valters Nollendorfs, protams, nezināja. Un vēl līdz šai dienai neesmu viņam atklājis arī to, ka biju redaktors Cēsu valsts ģimnazijas literārās grupas žurnāliņā *Saules lokā*, ko vācu okupācijas laikā rakstījām ar roku un vienā eksemplārā. Grūti teikt, par kādu "kapitālu" Valters Nollendorfs to visu būtu uzlūkojis, ja būtu zinājis.

Dotajos apstākļos mūsu lielākā pozitīvā raksturība tātad bija pieredzes trūkums.

Cik paradoksāli notika!

•

„*Jaunās Gaitas* pirmais numurs,” divsarunā ar sevi stāsta Valters Nollendorfs, „radās spontāni. 1955. gada jūlija sākumā man bija skaidrs, ka līdz kongresam septembra sākumā nebūs pietiekami daudz labu rakstu, lai kopā sanāktu labs rakstu krājums. Nebija atsaucības. Rakstu vēl mazāk. Pats zini, ka nevar sagatavot labu žurnālu, ja nevari izvēlēties, tas ir, ja nevari kādu pusi manuskriptu noraidīt. Bet manuskriptu nebija pietiekami ne pusei pirmā numura, par atpakaļ sūtīšanu nerunājot.— Apmēram tādā garā ziņojū (ALJAs) valdes sēdē. Kad biju savu ziņojumu beidzis, Aivars Ruņģis deklarēja: „Mēs neesam nekādi zemnieki. Mēs te sēdēsīm tik ilgi, kamēr tas rakstu krājums būs.”

„Citiem vārdiem, tevi piespieda pie sienas?”

„Vai man pēc Ruņģa deklarācijas bija vairs kāda izvēle. Es esmu pilsētnieks, ko viņš labi zināja. Vai es kā zemnieks būtu rīkojies citādi, nezinu, bet mans pilsētnieka gods bija aizkarts. Un es šāvu pretī: ja viņš dos manuskriptus, tad nebūs jāšēž. Deva. Nesēdējām. Un rakstu krājums bija. Ja man pašā sākumā nebūtu bijis Aivara Ruņģa, Lalitas Lāces, Aivara Roņa un ALJAs valdes atbalsta, tad es ALJAs 4. kongresā (Klīvlāndē) ir vākus nebūtu varējis pavināt.” (J.G. 100. num.)

Joks kļuva nopietna lieta.

Mēs cīnījāmies paši par savu garīgo latvisko būt vai nebūt.

Labi prātā šī jūlija novakare. Cik varu atcerēties, otru tik karstu nedēļas nogali Lielo ezeru tuvumā neesmu piedzīvojis. Temperatūra Indianapolisē rādīja +105°F (t.i., +42°C).

Atceros arī savu izsaucienu: „Mēs neesam zemnieki. Mēs te tik ilgi sēdēsīm, kamēr mums tas rakstu krājums būs!” (*Raksti*, 14. num., 1955. g. 34. lapp.)

Kā es toreiz tveicē nogurušo ALJAs valdes sēdes dalībnieku vidū sapratu savu rētorisko, pārspīlēto apgalvojumu, savu hiperbolu, kuņas loģika bija tikpat "taisna kā zirga loks”?

Es bez atlikuma ticēju jaunatnes rakstu krājuma iespējai. Vai, piemēram, mums, jauniešiem Kalamazū, kur dzīvoju, nebija pašiem savs latviešu jaunatnes kopas *Bīletens*, kuņš tapa rēgulāri un ik mēnesi?

Aivars Ruņģis un Valters Nollendorfs 1956. gada jūlijā

Un citiem pulciņiem tāpat!

Kas tad veido šādus izdevumus?

Kad pārlapo jauniešu žurnālus, par tiem parasti var izsaukties: pašu puikām pašu karogs! Proti, tos lielākā vai mazākā mērā pieraksta redaktori. (Ar *Jauno Gaitu* šodien bieži ir tāpat!) Žurnāli ir redakcijas uzskatu un vēlmju karogi, to lappuses vai nodaļas ir redaktoru autobiografijas. Žurnāla eksistences dēļ redaktori ies caur uguni un ūdeni. Ja nebūtu šīs cilvēcīgās vajadzības, bezgalas, bezhonorāru situācijās žurnālus nebūtu iespējams uzturēt. Tāpēc jārada žurnāla kodols. Ja būs kodols, būs žurnāls. Jāatrod īstie redaktori.

Savā prātā man arī likās, ka izdevumam svarīgāk par stāstiņu, dzejoliņu un rakstu sagādāšanu ir sava uzdevuma un mērķa zināšana.

Tikai ar skaidru mērķi un uzdevumu apvienots saturs rada kāda žurnāla seju, apvieno tā saturu veselā vienībā. Vai tad ieceres nosaukums "jaunatnes rakstu krājums" nepateica savu? Vai mēs nealkām pēc savas garīgās latviskās sejas? Vai nedūrās ausīs gados vecāko latviešu vārdi: „Jaunās paaudzes jauu mums navvv! Kad mēs augām ...”

Radītājs nav apveltījis mani ar spēju pašapzinīgi izriest krūtīs, pacelt balsi un pamest ar roku: man pakaļ visi ticīgie! Tāpēc žurnāla labad bija jārada situācija, kuŗā par kopīgu jaunu pasākumu visi izšķiņas kopā un darba atbildība nepaliek (vai to viegli nostumt) kāda viena cilvēka ziņā. Kaut arī likās, ka tā šā vai tā paliks viena cilvēka, Valtera Nollendorfa, atbildībā, es trīcošu sirdi cerēju, ka viņš izmantos arī manu darbu un sacerējumus.

Pirmo reizi mūžā mēs abi bijām satikušies tikai pirms kāda pusgada. Mēs sākumā dzīvojām simtiem un simtiem kilometru viens no otra. Valters Nollendorfs nezināja, ka varēju zīmēt. Es droši vien Savienotajās Valstīs būtu pelnījis sev un savējiem maizi kā tehniskais zīmētājs, ja citi vienkāršāki darbi netiktu atalgoti div-vai trīskārt vairāk. Man arī bija savi literāri mēģinājumi jau uzrakstīti — proza, dzejoļi, romāns *Vai, bāliņi, tālu jāsī*. Publicistika, žurnālistika bija mana brīvā laika galvenās intereses. Bet Valters Nollendorfs to visu vēl nezināja.

Šai ALJAs valdes sēdē, tveicīgajā jūlija vakarā es intuitīvi, vesela saprāta vadīts, jutu, ka par jaunatnes rakstu krājumu runāts ir gana, ka šai jauniešu grupiņai ir jāizšķiņas. Jālemj! Manuprāt, sēdēs, kongresos un cita veida sanāksmēs valdošo jeb vairākuma nostāju bieži (patīk vai nepatīk) var raksturot šādi: sabrauc, jauki parunājas, aizbrauc. Ja rīkotāji un vadītāji to neapzinās, ar to nerēķinās, neuzmanās un attiecīgi nerīkojas, rezultātu sabraukumiem nav vai arī rezultāti ir pārpratumi, nesekmība, vilšanās.

Šādā izpratnē varētu būt tapis mans uzstājīgais paziņojums: „Mēs te tik ilgi sēdēsīm, kamēr mums tas rakstu krājums būs.”

JAUNĀS GAITAS SĀKUMA POSMS — LAIKS, CILVĒKI UN APSTĀKĻI

Jaunās Gaitas tapšanas un pirmo darba gadu stāsts ir plašs un bagāts, un, lai to pilnībā izstāstītu, būtu rūpīgi jāizvērtē daudz interesantu materiālu.

Šis stāsts var pieņemt arī mednieku un makšķernieku stāstu ievirzi un apmērus, īpaši tāpēc, ka stāstītājs pats visā piedalījies un ir cieši iesaistīta persona. Tāpēc šeit no viena darba darītāja perspektīvas, kā jau agrāk aizrādīts, tiks tverti tikai viņaprāt svarīgākie *Jaunās Gaitas* eksistences pamatojumi un attaisnojumi.

Vispirms vēlētos nedaudz atcerēties un kaut dažiem vilcieniem ieskicēt laiku, t.i., tuvākās apkārtnes sociāli saspringtākos momentus pirms un ap *Jaunās Gaitas* tapšanu.

Mēs visi bijām (tas jau tika noskaidrots) jauni! Un zaļi!

Man, piemēram, nebija nekādas lielas teorētiskas, ne praktiskas izpratnes par sabiedriskajiem procesiem, par daudz un dažādām iespējām, kā un kāpēc cilvēki biedrojas. Es neko daudz nezināju par birokratiju, par ierēdnieciskumu. Pilnīgi sveša man bija tā dēvētā viduvējības smacējošā valdīšana un visi tās triki, kā saglabāt varu. Man nerūpēja savs personīgais prestižs un man nebija personīgu ambīciju. Es nepievērsu vērību intrigām un neuzmanījos no tām, no aizmuguras spēlēm un daudz citām lietām, par ko zināšanas iegūst praktiskā darba pieredzē vai ar cēliem nosaukumiem apveltītos mācību priekšmetos augstās skolās. (Tai laikā, kad šis stāsts beigsies, es tomēr jau būšu visai labi izskolots, bet ne pārmainīts vai pārmainījies!)

Es apjautu to, ko mēs dotajā situācijā bez aplinkiem tieši un atklāti, darbu, padomu, sirdsdedzi un katrs savu spēju mazumiņu kopā liekot, varam panākt kāda kopīga aicinājuma, cilvēciska uzdevuma, liela mērķa labā.

Kas slēpās aiz šiem vārdiem?

Man vispirms tas nozīmēja iespēju nostāties pret situāciju, kad ar viltus saukļiem, meliem, ar varu kādam dara pāri, kad lielākais un stiprākais nostājas pret mazāko un vājāko, izkalpina to, kaitē "pie miesas un gara".

Tās nebija izdomātu briesmu un pārestību vējdzirnavas, pret kuņģam cēlās manu jūtu donkichotiskais zobens. Es domāju par nomāktajiem — mūsu mīļajiem brāļiem un māsām tēvzemē, par māti Latviju.

Meklējumi pašiem pēc sava jauniešu vai jaunās paaudzes žurnāla nesākās ar *Jaunās Gaitas* veidošanu. Tikai sagadījās, ka pie *Jaunās Gaitas* šūpļa, bērņības un brieduma gadiem vistuvāk stāvēja literāti, kas pēc savas pārliecības bija tādi, kas gribēja, kas spēja un kas arī iesaistījās sabiedriskajos procesos. Manuskriptu sacerēšana ir tikai daļa no kopīga darba, jaunu žurnālu sākot. Visvairāk laika, enerģijas, neatlaidības, uzpurēšanās prasa administratīvie, tehniskie, saimnieciskie darbi. *Jaunās Gaitas* sācējiem šīs kvalitātes bija, bija latviskas spītības un iecirtības pakāpē.

Redzot situāciju, ka visapkārt latviskā eksistence irst visās vīlēs un drēbju gabali kā lupatiņas kaisās vējā, mēs aizmirsām dažu labu savu literāru ieceri un, spēlējami it kā glābšanas riņķus, metāmies jaunatnes sabiedriskajā darbā un *Jaunās Gaitas* veidošanā.

Turpmāk dzirdējām vienu otru vēlāko *Jaunās Gaitas* autoru smīkņājam par mums ar kāda latviešu dzejnieka iemīļotu prātulu, ka „dzejniekam nav jābūt organizāciju cilvēkam”. Mēs tīri labi sapratām, ko upurējām, lai palīdzētu nodrošināt publicēšanās iespējas arī šim dzejniekam.

Bet tas nu tā!

Jaunās Gaitas veidotāji, īpaši redaktori un redakcijai tuvu stāvošie jaunieši, bija visās kultūrās sastopamie tā dēvētie "nē" teicēji, kas kļūst par sabiedrības, par tautas rosinātāju, atjauninātāju, virzītāju spēku. Ar jauniem cilvēkiem piemītošo degsmi, atklātību, tiešumu viņi trimdas devītajā gadā ieslēdzās sabiedriskajos un gara dzīves procesos, godīgi, kā redzēja un prata, izvērtējami, kritizējami, rosinādami. Viņu pieeja un atradumi latviskās eksistences saglabāšanas jautājumos bija tik asi un godīgi, ka gandrīz sasauca vārds vārdā ar bērna atzinumu Andersena pasakas beigās par karaļa jaunajām drānām: Bet viņš taču ir plīks!

Kas bija *Jaunā Gaita* sākumā?

No normāliem apstākļiem raugoties, parasti priekšstatām redakcijas kodolu un žurnāla darbiniekus, materiālus līdzekļus, naudu, telpas, pat spiestuves mašīnas. *Jaunajai Gaitai* sākumā nebija nekā vairāk kā redakcijas kodols. Un ideja par jaunatnes rakstu krājumu.

Trimdas jeb emigrācijas gaitās, kad saskārāmies ar latviešu un tīri latviskām problēmām, mēs sastapāmies ar jaunām, neparastām nostatnēm sabiedrisko pasākumu un darbu veikšanā. Mums bija pilnīgi jāpārorientējas no agrāk tēvzemē redzētā un sev apkārt sastopamā uz gandrīz jaunu pieeju, kas savukārt prasīja sava darba un pat līdzekļu ieguldīšanu, pretī nesapeļojot tik ierasto atlīdzību — algu un honorāru. Viss tika pārstāvēts uz brīvprātīgas ziedošanas un ziedošanās principiem.

Kā tas bija iespējams? Un kāpēc?

Manas atbildes, proti, tādas: — Cilvēks nedzīvo no maizes vien! Par savu garīgo līdzsvaru cīnoties, savas dvēseles glābjot, cilvēks gatavs dažkārt pat uz dzīvību un nāvi savas dzīves ietvaros apliecināt un aizstāvēt universālas, vispārcilvēciskas patiesības un principus! Mūsu gadījumā un manā skatījumā tas nozīmē — kādas mazas tautas tiesības elpot un dzīvot!—

Lai cik lielu vērību vēlas vai var piešķirt ārējiem apstākļiem (piem., ALJAs valdes lēmumam, ka jaunatnes rakstu krājums svarīgs, nepieciešams un ka tas jārada), lai cik man personīgi nesimpatiska darbinieku dalīšana spējīgos un mazāk spējīgos, darītājos vai daudz darītājos, vēsturiskas patiesības labad jāteic, ka Valtera Nollendorfa nostāja, talants un darbs bija izšķirīgi faktori *Jaunās Gaitas* tapšanā. Radītājs viņu apveltījis (un nebūt nav savu veltījumu atsaucis!) ar "redzētāja" un ar administratora talantu. Viņam ir arī daža laba tīri latviska kvalitāte, ko dēvēsim kopīgā vārdā par izturību.

Jaunā Gaita prasīja daudz cilvēku uzupurēšanos. Divdesmitčetrus gadus vecajam Valteram Nollendorfam bija jāizšķirās, par kādu cenu to prasīt no sevis un citiem. Par laipošanas cenu starp jauno un veco paaudzi? Vai noliedzot reālītātes ap sevi, samierinoties ar puspatiesībām, tātad — meliem?

Varbūt man izdosies šai stāstīņā daļu no visa tā arī parādīt, liekot lietā savu pieredzi un rakstveida liecības. Un to es negribētu darīt tikai tāpēc, ka, raugi, *Jaunā Gaita* turpina pastāvēt emigrācijā jau 35 gadus! Pat ja tikai desmit vai viens *Jaunās Gaitas* numurs būtu iznācis, žurnāla liecība būtu:

- a. kā no nekā bez ārēja atbalsta un cīnoties pat ar pretestību var izveidot kaut ko un
- b. cik daudz kādam pasākumam nozīmē viena cilvēka uzticēšanās un izturība.

Tā ir licība ar lielu morālu vērtību visos laikos un apstākļos.

JAUNĀS GAITAS "CILTSKOKS"

Skatot *Jaunās Gaitas* sākuma posmu visas emigrācijas kontekstā un no 35 gadu perspektīvas, varam teikt, ka

1. *Jaunā Gaita* pārdzīvojusi ne tikai dažu labu savu konkurentu, bet arī ceļa biedru;
2. *Jaunās Gaitas* pārstāvētie sabiedriskie centieni un principi bijuši tikumiski pareizi un, kur tie ievēroti vai kur tiem bijis iespējams sekot, pozitīva guvuma nav trūcis.

Lai cik maza varbūt apmēru (lasītāju skaita) dēļ, diemžēl, bijusi *Jaunās Gaitas* kā žurnāla ietekme, iespēju robežās savā sākuma posmā tā darījusi savu daļu, jo

3. *Jaunā Gaita* bijusi nākotnes perspektīvā tvērtā;
4. *Jaunā Gaita* bijusi visai kompetenta sabiedriski-politiskajos jautājumos;
5. *Jaunā Gaita* nākusi ar vienu otru respektējamu literāru jaunradību prozā un dzejā;
6. *Jaunās Gaitas* humora un satiras nodaļa *Skabargas* bijusi aktuāla, civilizēta, pat asprātīga.

Un ja *Jaunajai Gaitai* sākuma periodā (un arī garus gadus vēlāk) neizdevās iegūt plašu pasūtītāju saimi, tad, kā visi avangarda vai priekšpulku izdevumi, *Jaunā Gaita* visvairāk "noziedzās" pamata jautājumos — tematu izvēlē un to satura ziņā. Sabiedrības uzskatā trimda bija mūsu svētums, trimdinieki mūsu varoņi. Svētumiem nepieskaņas, varoņus nekritizē. *Jaunā Gaita* par to bija un palika citādās domās.

Lai vieglāk orientētos notikumos, cilvēkos, ārējos apstākļos, pavisam skopām līnijām jāizveido *Jaunās Gaitas* ciltskoks.

Sākuma posmā, no 1. līdz 21. numuram (no 1955. gada septembra līdz 1959. gada jūnijam) *Jaunā Gaita* gājusi cauri trim, teiksim, "apakšnosaukuma" posmiem, kas katrs atspoguļo tās piederību (oficiālo izdevēju) un atklāj dažus idejiskus uzsvarus.

Jaunā Gaita bija "Rakstu krājums jaunatnei, ALJAs Apgāda nozares izdevums" no 1. līdz 12. numuram.

No 13. līdz 15. numuram bija "Brīvās Latvijas jaunās paaudzes raksti, ALJAs Apgāda nozares izdevums". Ar 13. numuru, Gunaram Andrejam Irbem un Ervīnam Grīnam ierosinot, *Jaunā Gaita* pārtapa un motīvācija, kāpēc lietot "Latvijas", ne "latviešu", radās, lai uzsvērtu ideju, par ko mēs cīnāmies, ne tikai konstatētu faktu, ka esam brīvi. Šai idejai mēs veidojam rakstus, kam divējāda nozīme: rakstīts dokuments un "musturs" resp. raksturīgais mūsu idejā. "Jaunās paaudzes" tādēļ, ka "jaunatnes" būtu pārāk šaurs jēdziens mūsu vajadzībām. (1957. g. 23. XI, vēstule)

Kad Amerikas Latviešu Jaunatnes Apvienība Kanadā un Eiropas Latviešu Jaunatnes Apvienība darbu dalīšanas un saskaņošanas nolūkos 1958. gadā izveido Jaunatnes apgādu *Ceļinieks, Jaunā Gaita* kļūst un ir palikusi *Ceļnieka* izdevums.

Centrālais darbs *Jaunās Gaitas* sākuma posmā (un, droši vien, arī tagad!) ir atbildīgā redaktora darbs. Lai cik zirgu vilktu vezumu, lai cik rikšotāju auļotu līdz, ratos vai uz līnijdroškas grožus turēja Atbildīgais.

No 1. līdz 5. numuram un no 11. līdz 24. *Jaunās Gaitas* atbildīgais redaktors bija Valters Nollendorfs.

Īsu laiku — no 6. Līdz 10. numuram šo darbu veica Aivars Ruņģis.

Jaunās Gaitas redakcijā, sākot ar 2. numuru minēti šādi redaktori: Vigo Burģis, Jānis Peniķis, Aivars Ronis, Aivars Ruņģis.

Ar 4. numuru redakcijai pievienojas Gunars Andrejs Irbe Zviedrijā — dzejnieks, prozists, sociologs, publicists. Izdarīgs vīrs, pats ar savu galvu, saviem spriedumiem, zina, ko grib, ko var, bet inteligēnts, tolerantants, latviešiem neparasti iecietīgs, kas panes to, ka citiem cilvēkiem var būt citas ticības, domas, uzskati.

Ar 6. numuru redaktoriem pievienojas Lalita Lāce, bet ar 10. numuru aiziet Vigo Burģis. Ar 13. numuru aiziet Jānis Peniķis, bet piebiedrojas Laimonis Streips un Laimonis Zandbergs.

Jaunais literāts Laimonis Zandbergs ir vairāk darbu, mazāk runu vīrs. Uzņēmies redaktora darbu, šis inteligēntais, dedzīgais puisis tūdaļ pieteicas ar interesantiem uzskatiem un parāda tās dotības, kas viņam vēlāk palīdzēs *Jaunās Gaitas* tik atbildīgajā un ilgajā vadības darbā.

Iepazīstināšanas nolūkā vēlos citēt Laimoņa Zandberga vēstījumu par manu manuskriptu *Preses brīvības izpratne*, kas tiek publicēts *Jaunās Gaitas* 13. numurā kā *Jaunās Gaitas* redakcijas uzskati: „Atbalsis tas radīs, jo Tu ļoti maskētā veidā esi bargi nokritizējis K. Ulmaņa laika preses brīvību. Baidos, ka vecā paaudze sāks nostāties pret *Jauno Gaitu*, ja turpināsim šādu stilu.”

„Raksts nepatiks t.s. 15. maija politiķiem, daudziem mūsu agronomiem, pagastu vecākiem un lielai zemsaviešu saimei. Arī K. S(venteckis) un Indianapolises ILJOP mazliet uztrauksies, bet es jūtu, ka *Jaunai Gaitai* cita ceļa nav kā tikai uz priekšu.” (1958. g. 4. I)

Un par latviešu politiskajām partijām kā par tematu *Jaunās Gaitas* slejās jaunais redaktors bez kādām bailēm pamāca “vecākos bukus”: „Vispirms jānoskaņo lasītāji un jaunieši par demokrātiju un politisko partiju neķengāšanu. Tikai vēlāk varētu minēt atsevišķas partijas. “*Jaunā Gaita*” nedrīkst palikt par vienas vai divu politisku partiju spoguļi, kaut vai visi redaktori noslietos uz liberāļu un soc. dem. pusi.” (1958. g. 4. I)

Šis Laimoņa Zandberga piezīmes, kā tagad vedas secināt, ir vai turpat pati pirmā atsaukšanās uz gaidāmām zālvēn, kas sekos nākamo pāris gadu “gāgānu kaņos”.

Ar 16. numuru no redakcijas aiziet Aivars Ronis, ar 19. — Lalita Lāce. No jauna pieteicas Eduards Silkalns.

Es aizeju no *Jaunās Gaitas* saimniecības daļas vadītāja, žurnāla iekārtotāja un redaktora darba ar 21. numuru.

Lielu un svarīgu lomu visai apzinīgi veica *Jaunās Gaitas* izplatītāji un pārstāvji Savienotajās Valstīs, Anglijā, Austrālijā, Francijā, Holandē,

Kanadā, Norvēģijā, Šveicē, Vācijā, Zviedrijā un Dānijā. Godinot šos darba darītājus, vēlos pieminēt savu skolas un klases biedru Edmundu Rusovu Bēsingstokā, Anglijā, kas ir *Jaunās Gaitas* pārstāvis kopš 4. numura: „Iepēmumu sev no žurnāla nevēlos, tādēļ gaidīšu norādījumus, kur likt profitu.” (1956. g. 22. V) Pēc izdienas Edmunds Rusovs šodien ir vecākais aktīvais jaungaitnieks.

Nosaukšu vēl dažus jaunās paaudzes pārstāvju vārdus, kuņi lielajā darba darītāju pulkā draud paslīdēt gaŗām nepieminēti vēlāk šai stāstā, bet kuņi sākuma gados uzticīgi un ietekmīgi palīdzēja veidot *Jaunās Gaitas* seju: Modris Mednis, Ojārs Gobiņš, Visvaldis Klīve, Eduards Freimanis, Andrievs Salmiņš, Mudīte Austriņa, Dzintars Freimanis, Andrejs Pablo Mierkalns, Rasma Birzgale, Gunars Saliņš, Zeltīte Avotiņa, Valdis Krāslavietis, Jānis Klāvsons, Roberts Mūks, Māris Bite, Rolfs Ekmanis, Linards Tauns, Jānis Krēsliņš u.c.

Par *Jaunās Gaitas* korektori no 11. līdz 21. numuram strādā Valija Ruņģe.

Nodaļa par “ciltskoku” ir pati labākā vieta, lai skartu vāku jautājumu.

Ja Gunāram Šmitam *Rakstu* redaktoram nekas nepadevās tik labi kā žurnāla vāki, tad *Jaunajai Gaitai* ar vākiem sākuma posmā neveicās.

Gan apliecinājuši, ka nav “nekādi zemnieki”, *Jaunās Gaitas* veidotāji tās sākuma posmā ir saglabājuši zemnieciski reālu pasaules, lietu un cilvēku uztveri. Bet drīz vien atklājās, ka to atveidot mākslinieciskiem līdzekļiem uz papīra acīm redzot nemaz nav tik viegli. Mākslinieki saslimst vai vairs neatsaucas, it kā būtu zemē iegrimuši ... Tā, piemēram, pirmajos pāris gados esmu spiests “ārpus kārtas” uzzīmēt divus vākus — vienu ar savu vārdu, otru, paslēpies aiz pseudonima, sarunātajiem zīmētājiem nozūdod.

Arī runājot par kritiskajiem aizrādījumiem *Jaunajai Gaitai*, pirmais jāmin vāku jautājums. Vāki esot par daudz tautiski. Jāatmetot “zeķturis”. (t.i. vertikālais prievītes raksts kreisajā malā, kas saglabājās līdz 12. numuram.) Sentimentālās ainas un nevarīgie izpildījumi būtu jāaizstāj ar “spēcīgāku” zīmējumu.

Rakstu draugam Gunaram Andrejam Irbem uz Zviedriju: „Par to zeķturi neņirdz. Ja Tu būtu te un redzētu, kā mūsu jaunie mākslinieki vingrinās un variē seno indiāņu rakstus, tad Tev labs būtu latviskais zeķturis. — To liekam galvenokārt kā asu pretstatu viņu centieniem.” (1957. g. 20. III)

Vēlāk, kā rāda *Jaunās Gaitas* pieredze, informātvais aspekts uz vāka ļoti sarūk. Kopš 1986. gada (ar 155. numuru) *Jaunās Gaitas* vāku iespiež angļu valodā.

JAUNĀS GAITAS CILVĒKI

Ja vēlas parādīt *Jaunās Gaitas* pirmos darba gadus, vispirms jā rāda jauni cilvēki ap to. Ar citātiem no viņu vēstulēm, ar autentiskām liecībām jā mēģina atklāt viņu nostāja pret žurnālu un kopīgo darbu, jā parāda viņu

attiecības pret tautu un Latviju, saistības un sakari ar tēvu zemi, jāatklāj viņu uzskati par dzīves jēgu un vērtībām, viņu attiecības pret iekļaušanos apkārtnes vidē un pret asimilēšanos. Tāpat var demonstrēt dažas apmešanās zemes raksturības, jaunās dzīves un darba apstākļus un ar citātu "līnijām" ieskicēt *Jaunās Gaitas* fonā laiku, cilvēkus un apstākļus.

Nonākuši Ziemeļamerikā, juku jukām, sagādīšanās ceļā, dažkārt pat pret pašu brīvu gribu, bijām atkal sajaukti par jaunu un izkaisīti pa plašo zemi. Reiz no kurzemniekiem, vidzemniekiem, dzērbeniešiem, liepāniekiem, rīdziniekiem Vācijā bijām pārgrupējušies lībekiešos, mērbekiešos, hamburgiešos, eslingeniešos, mincheniešos. Tagad pārtapām ņujorkiešos, čikagiešos, kalamazūiešos, detroitiešos un daudzās citās jaunās grupiņās. Piemēram, pat arī misisipiēšos u.t.t.

Atceroties un izvērtējot savu pieredzi svešumā, piemetināšu, ka mēs, emigranti, neesam varējuši, nedz arī esam centušies būt cik vien iespējams objektīvi. Viss, kas ar mums notika un kas mūs piemeklēja, viss bijis O K! Šāda vienpusība tāpēc, ka mūsu rīcībai bēgt, pamest savas mājas un mantu un glābt kailās dzīvības, ka visiem mūsu lieliem traumatiskiem garīgiem materiāliem zaudējumiem mūsu, emigrantu, kopīgā uztverē bija jāattaisnojas par pareizāko un mums labāko rīcību. Ka citādi nemaz nevarēja! Ka mēs bijām ieguvēji! — Tas mums bija arī jāpierāda un jāparāda mājās, dzimtenē, palikušajiem. Tas mums bija jāparāda ik vakaru sev, nogurušiem pie miera ejot, ik rītu — jaunai pārbaudījumu un piepūles pilnai dienai pretim stājoties.

Jaunās Gaitas tapšanas laikā es biju 29 gadus vecs un šad tad jau biju saņēmis aizrādījumus, ko latviešu agrāko paaudžu pārstāvji manos gados jau bija paveikuši. Auseklis, piemēram, miris 25 gadu vecumā, bet ko visu viņš ... Aizstāvēšanās iznāca tikai ar anekdotiskiem argumentiem: „Bet jūsu vecumā Napoleons jau bija iekarojis Eiropu!”

Lasot cauri agrāko gadu saraksti, sēžu un sanāksmju protokolus, atkārtoti jāizsaucas: ak, Kungs, cik daudz enerģijas, laika un jūsmas ieguldīts ALJAs darbā un *Jaunās Gaitas* veidošanā! Ja tā būtu bijusi pīrāgu fabrika vai putraimu un miltu dzirnavas, kādas materiālas vērtības būtu tapušas!

Bet šodien, uz aizgājušo skatīdamies, es varu teikt, lai arī no taustāma vērtējuma puses nav tapis, cik būtu varējis tapt, divi lietas var droši pieminēt — šie jaunie cilvēki piepildīja savu latvisko dzīvi un, palikuši līdz galam uzticīgi savai idejai, darbam un cīņai, demonstrēja cilvēciskās eksistences augstāko, pilnīgāko izpaušanos.

Vārdi!

Vai tikai skaisti vārdi?

Par Kalamazū latviešu jaunatnes kopas priekšnieku mani ievēl 1953. gadā. Savu *Biļetenu* sākam izdot 1954. gada aprīlī. Intervijā 1955. gadā atzīstos: „Es redzu ļoti maz ideālistu sava vecuma jauniešu grupā (man ir 29 gadi). Es arī nezīnu, kur viņi pazaudējuši savu ideālismu, bet to, šķiet, ir atraduši tie, kas pašreiz sasnieguši 'iestāšanās gadu' robežu. Šie jaunie ideālisti liek man kādreiz izvilkt no krūmiem tur jau iesviesto 'plinti'.” (*Jaunā Gaita*, 1. num.)

Šajos *Jaunās Gaitas* sākuma gados, īpaši laikā, kad esmu atbildīgais redaktors, viss no maizes darba brīvais laiks izteicas kā strādāšana atsevišķiem, lieliem grūdieniem — nākamā numura manuskriptu sakārtošana, apsolīto, bet nepienākušo aizstāšana, vēstuļu un vēstuļu rakstīšana. Sabiedriskie pienākumi. Visbeidzot, kaut kā sava, kaut kā jauna sacerēšana, kam taču būtu bijis jābūt mana literārā darba galvenajai daļai. Bet tai laiks (ja vispār) arvien atlika tikai pašas beigās.

Vēstuļu rakstīšana ir grūts darbs. „Atzīstos, ka dažu labu rakstu ar lielu jūsmu, dažu-zobus griezdam un taktu ar olekti sargādams.” (1957. g.)

Pieskaršanās aizņemtības tematam var izlikties pēc lielīšanās. Aizņemti bijām visi. Atšķīrās tikai mūsu izvēlētie uzsvāri, par kuņģiem katrs bijām izšķīrušies.

Es pārstāvēju latviski ievirzīto un nepraktisko noslieci, ko man skaidri atklāja mans paša tēvs: „Kas tev par to beigās būs?” (Viņš piedzīvoja un, droši vien, dziļi pārdzīvoja visu, kas mums par to tika...)

Vēstulē Valteram Nollendorfam ir šāda piezīme: „...pēdējā mēnesī daudzie tā sauktie sabiedriskie darbi pašu mājās — latviešu skola (vecāku padomes priekšsēdis) un jaunatnes kopa bija iedzinuši mani galīgā apatijā pret katru cilvēcīgo darbošanos.” (1956. g. 8.X) Par spīti tam *Jaunās Gaitas* karavānai (pa mūsu brīvo laiku) bija jādodas tālāk!

Gunaram Andrejam Irbem: „Bet vienu: tici, Gunar, ka mēs nūdien strādājam, ko mākam, bet viss jau jāiemācās un jāievingrinās, lai ietu tekoši.” --- „Kad domādams, vai neesmu ko svarīgu piemirsis, pārļasu jau uzrakstīto, ievēroju šausmīgo valodu un teikumu uzbūvi. Bet, lūdzu, saproti un atvaino mani. Man ir vēl gan nedaudz laika uzrakstīt vēstules draugiem, bet nav vairs laika kaut ko pašam sacerēt, jo aiz vārdiem Toms Bezmērs, Vilibalds Pāķis, Ostrembskis Jevlampjevs un tā, ko apzīmē ar red., slēpjas tikai dzīvs cilvēks, kam jānopelna maize 5 cilvēku ģimenei (tas, protams, nav nekāds jūgs, bet sen izveidota dzīves kārtība), jāveic sabiedriska darbs, lai es nebūtu tikai ‘fražu vīrs’. Neskaitīsim darbu pie mājas vai ģimenes, tiem vairs nav laika. Bet viss tas kopā ir sākums pret apziņu, ka esam cienīgi būt kādas tautas jaunā paaudze. Un ja godam to apliecināsim, būsīm dzīvojuši.” (1957. g. 7. III)

Pēc *Jaunās Gaitas* 8. numura publicēšanas Uldim Ģērmanim Zviedrijā: „Zinu, ka esam ieņēmuši galvās vai neiespējamu domu: ļaut Jaunā Gaitā brīvi runāt k a t r a m (protams, teiktajam jābūt kaut mazdruscīņ ar jēgu!). Tāpēc jau tagad mūs arī apstrādā ar machinācijām, sūta ķengu vēstules (pagaidām tikai no vecākās paaudzes!)” --- „Bet kad nav vairs neviena ‘salmiņa’, pret ko atbalstīties, lai ticētu kaut drusku savas tautas vērtībai, tad lasu *Zobens pār Rīgu, Kurzemes hercogisti, Pa aizputinātām pēdām* un tamlīdzīgi. Vai arī pāršķīru pāris trīs lappuses ar visai neskaidrām bildēm, kas rāda jaunus latviešus puikas Volgas krastā. Un tie, lūk, sadūšojušies skrāpēt visas pasaules vēsturei vaigā...”

Mēs visi rēķinājāmies cits ar cita aizbildināto laika trūkumu, jo veselais saprāts liedza nostāties vai sacelties pret studijām un maizes darbam nepieciešamo laiku.

Daudz grūtāk kļuva vēlāk, kad laika trūkumu dažs izskaidroja vai

satikšanās iespēju un kopas darbu aizbildināja ar rūpēm par saslimušajām zelta zivtiņām akvārijā vai ar izbraukumu putnu novērošanai zaļumos.

Bet skolas, studijas, "kaušanās ar eksāmeniem" un reizē arī darbs no katra jaunieša prasa tik daudz, ka "pārējām lietām daudz laika neatliek".

Tagad, no tālu gadu perspektīvas, varam secināt, ka arī vēlāk "pārējām lietām", tam, kas skāra latviešu dzīvi un sabiedrību, laika tikpat kā neatlika, atskaitot dažas atsevišķas personības. Lielākā daļa labi izglītoto un situēto latviešu un viņu pēcnācēju krita visatļautības patērētāju sabiedrības apkampienos un personīgo karjēru veidošanā.

Jauns dzejnieks Jānis Akmens raksta: „Patiešām biju ārkārtīgi priecīgs un pārsteigts, kad saņēmu Tavu vēstuli. Patlaban kaujos ar eksāmeniem, tāpēc vēstule iznāks īsāka kā tai vajadzētu būt.” --- „Jūtos pagodināts par Tavu uzaicinājumu piedalīties *Jaunās Gaitas* darbā un labprāt darīšu, kas stāvēs manos spēkos. Pēdējā laikā gan pa skolām maisīdamies un maizi pelnīdams, dikti maz ar literatūru esmu varējis nodarboties.” --- „Nosūtu pāris pantus, kas nav nedz svaigi, nedz arī ko vērts. Ja nepatīk, met papīru kurvī. — Labprāt uzrakstītu pa feļetonam, kad būs mazliet vairāk laika. Ja atceries, esmu mazliet paass un baidos ar savu satīru traumatizēt šķīstās un nevainīgās jauniešu dvēseles.— Profesijā, ko esmu izvēlējis, ir vairāk prozas nekā poēzijas un ir jābūt liela garam kā Anšlavam Eglītim, lai varētu saskatīt skaistumu audzējos, trumos un izklepotās asinīs.”

“P.S. Olafs Stumbrs ir labs!” (1956.g. 2.II)

Jāņa Akmeņa dzejolis *Jaunās Gaitas* 6. numurā:

PILSĒTA VAKARĀ

Kad spuldzes logos sakaņas,

Es apkārt klejoju kā māņos,

Kur pilsēta zied vakarā

Kā krāšņa pļava Jāņos.

Tur svešas dāmas steigā prot

Kā manekeni smaidīt mīļi;

Kā zelta bites spietojot

Skrien nolakoti autombīļi.

Prom! — lūdzas sirds, bet lūpas klusē —

Viss tikai šķitums, sapnis lēts!

Kaut būtu atkal dzimtā pusē,

Kur āboliņš zied violēts!

Jā, tas bija Rankā! Atceros — Rankā, Jāņa dzimtajā pusē.

Man viņa, vidzemnieka, agrākā skolas biedra, balss pietrūkst visvairāk un sāp. Sāp par tik daudz citām it kā pazudušām balsīm.

•

Bija arī iegājies nerakstīts paradums, ka jaunieši, apprecējušies, aizgāja no jaunatnes sabiedriskā darba. Apprecēšanās ar cittaautieti šo aiziešanu padarīja tikai krasāku un neatgiezeniskāku.

Interesantu ieskatu jauniešu dzīves un organizēšanās ainā atstājis *Jaunās Gaitas* Pārdomu un meklējumu nodaļas redaktors, vēlāk politologs

Jānis Peniķis: Milvoku „sporta kopa, kas visu laiku darbojās kā latviešu biedrības nozare, lika vairāk uzsvāru uz biedrības finansiālo atbalstu kā uz pašu iniciatīvu un publikas ieinteresēšanu, tagad, aizejot no biedrības (kas pati atrodas sajukšanas pēdējā stadijā) nespēj atrast ne interesi sportistos, ne finansiālo bazi, ne arī publikas līdzjūtību.”

„Studentu kopa jau no pašas dibināšanas dienas uzņēmās vairāk atklātu sarīkojumu rīkošanu kā paši apm. 20 aktīvie kopas biedri spēj apmeklēt. Gala rezultātā interese par kopas iekšējo dzīvi ir pazudusi, un kopa kaut kā velk dzīvību. Pagājušā gadā kaut ko mēģināju darīt lietas labā un ieguvu dažus pretiniekus, dažus draugus un atziņu, ka dažas lietas ir vieglāk noārdīt nekā salabot. Un varbūt arī svētīgāk.”

„Draudžu jaunatnes kopas ir, vai, pareizāk sakot, varēja būt vislabākā stāvoklī. Tām varēja būt samērā mērķtiecīga un tālejoša programma, finansiāls atbalsts, morālisks atbalsts u.t.t. Tikai te nu atkal nāk tie daudzie bet. Mācītājs Meistars (nezinu, cik labi Tu viņu pazini Latvijā un cik šeit) sākumā baudīja lielu uzticību plašā sabiedrības daļā. Bet pēc laika viņa sabiedriskā (un arī personīgā) uzvedība kļuva tāda, kāda, maigi izsakoties, nav gluži piederīga garīdzniekam. Viņa draudze, un līdz ar to jaunatnes pulciņš, saruka. Savu jaunatnes pulciņu viņš visu laiku tika vadījis ar stingru roku un bez liekas pašu jauniešu iejaukšanās.”

„Otras draudzes jaunatnes pulciņš, liekas, ir visspēcīgākā jaunatnes vienība patlaban. Pēdējā laikā pulciņam ir radušās zināmas grūtības tādēļ, ka pulciņa priekšniece Aina Pētersone atrodas (studiju nolūkos prom no Milvokiem) Madisonā. Otra neskaidrība ir tā pati vecā dziesma — draudzes mācītāji labprāt paturētu pulciņu ciešā uzraudzībā un kontrolē (neļaujot iestāties ALJAā). Daļa jauniešu savukārt gribētu vairāk pašnoteikšanās, ciešāko sadarbību ar citiem jaunatnes pulciņiem u.t.t. Šo divu iemeslu dēļ tad arī pulciņa nākotne un plāni ir ‘miglā tīti’.”(1955. g. 6. XII)

Tai laikā latviski apzinīgie jaunieši, vadoties pēc ALJAs aptaujas rezultātiem, meklēja atbildes uz jautājumiem par asimilāciju, par valodas saglabāšanu svešumā. Kā vislabāk saglabāt latvisko, neizolējoties no amerikāniskās vides? Kā sadarboties ar vecāko paaudzi, lai aktīvizētu jauniešus kopīgā darbā? Kā piesaistīt jauniešus latviešu kopām? Vai un kāda ir uzskatu plaša divu paaudžu starpā? Jaunieši kā nākotnes sabiedriskie vadītāji? Jauktu tautību laulības?

Latviešu jaunatnes dzīves problēmām svešumā pieskaņas arī vecākās paaudzes autori. Pats spilgtākais un, diemžēl, neveiksmīgākais mēģinājums notiek 1957. gadā, *Jaunās Gaitas* trešajā darba gadā.

Latviešu Kultūras Institūts izdod prof. Dr. agr. P. Starca rediģēto rakstu krājumu *Jaunatnes dzīves problēmas*.

Vēstule Gunaram Andrejam Irbem: „Par prof. Starca (rediģēto) brošūru būs nodots vējš jau Jaunās Gaitas 8. numurā. Vairāk kā vēju šī brošūra nav pelnījusi. Brošūras redaktors kļuva bēdīgi populārs, pateicoties smieklīgiem sporta noliegšanas rakstiem. --- Pašā sākumā, atbildot kādam Valtera (Nollendorfa) lūgumam, (Starcs) rakstīja: ‘Latviešu literātūrai ir slavena pagātne, bēdīga tagadne un bezcerīga nākotne’. Es tik saku: uktairīdi, uktairīdi, zelta kokles rociņā...” (1957, g. 7. III)

Andrejs Irbe: „Lieta jau tā, ka mums tā grāmata jāplucina, jo tā ir

VIENĪGĀ, kur līdz šim tieši ir rakstīts par jaunatnes problēmām — tāpēc, tā sakot, mūsu novadā. Bet kā — gatavais skandāls!” (1957. g. 12. III)

Vilis Lausks: „Grāmatai kopā 123 lappuses, no kuŗām vismaz divas trešdaļas veltītas, lai problēmu pūķi satricinātu smieklu lēkmē.— Laikam taču tās “jaunās un nozīmīgās atziņas”, kuŗu trūkumu jaunatnē redaktors nožēlo, būs jādod jaunatnei pašai. Pie rakstāmgalda sastādīti kaujas plāni, kā redzams, nobeidzas astes galā. Svētais Juris šādu stāvokli būtu uzskatījis par ļoti nepatīkamu.” (*Jaunā Gaita*, 8. num.)

Dace Kalna: „Kādēļ man jāpaliek latvietim?” „Cik ilgi varēšu dzīvot ‘dubulti’?” „Kādēļ man jāsaucas par latvieti, ja latviešu sabiedrība man nekā nedod?” „Vai man jābūt latvietim tikai tādēļ, ka mani vecāki tādi ir?” „Mani garīgie draugi ir amerikāņi; mani vecāki domā par mājas izmaksāšanu un bijušiem amatiem. Bet kad es mājās vairs nejūtos labi un to pasaku, kļūstu viens no ‘pazudušās jaunatnes’. Kādēļ?” — „Šie un daudzi citi jautājumi paceļas — un pacelsies aizvien vairāk latviešu jauniešos. Ir tiesa, daži no tiem skan savtīgi. Bet vai varam prasīt, lai jaunieši, kas varbūt savu dzimteni pat redzējuši nav, negribētu vismaz zināt, kādēļ viņiem jābūt latviešiem? Vienkārša atbilde — tādēļ, ka tu tāds esi — reti kādu apmierina. Jaunatne stāv krustceļos, tai ir jautājumu bez gala. Viņi vaicā, bet atbildes nerod. Un tās, ko rod, tās neko neizskaidro. Šī nav maza problēma. Bet šādā (prof. Starca) rakstu krājumā vienīgās atbildes, ko jaunais vaicātājs saņem, ir: nespēlē bumbu, atrodi arodu — vai tas dziedātāja, inženiera, daktera vai mācītāja. Negribu noliegt šo padomu vērtību — citos apstākļos. Ja pēc 20 gadiem Amerikā būs veiksmīgi dziedātāji, inženieri, dakteri un mācītāji, bet starp tiem neviena latvieša — vai tad šodienas trimdas jaunatnes problēmas ir atrisinātas?” (*Jaunā Gaita*, 8. num., 1957. g.)

Jaunajai publicistei ir 22 gadi.

Nav šaubu, ka, savas domas pateikuši, *Jaunās Gaitas* autori un redaktori bija sagājuši ragos ar zinīgu, labi domājošu, bet emigrācijas dzīves un jaunās paaudzes problēmas lāga vai pilnīgi neizprauto sabiedriskās, gara un zinātnes dzīves darbinieku saimi.

Ar 5. numuru *Jaunajā Gaitā* parādās *Skabargas*, humora un satiras nodaļa, kuŗas viņetē norādīts: „Ar sacerētāja vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktās domas ir tikai autora paša un tādēļ nemaldīgas.” Saprotams, ka *Skabargas* kļuva ļoti iemīļotas, tām autoru netrūka, jo kas gan negrib būt nemaldīgs!

Saceļoties pret latviešu sabiedrībā valdošajām tendencēm, kuŗas varētu dēvēt par pakāpenisku bezsatricinājumu iekļaušanos apkārtņē un asimilēšanās ceļu, uz zoba tiek vilkts “trimdas nostabilizēšanās” temats.

Nekādā gadījumā nav noklusējams latviešu valodas jautājums.

Skabargu redakcijas padomniekā uz kāda tēva (ASV) jautājumu: „Bet ko lai es daru, ja mani bērni nerunā ar mani latviski?”, sniegta ne tikai asprātīga, bet arī pedagoģiski būtiska atbilde: „Tad runājiet jūs ar viņiem latviski, un pasteidzieties, kamēr vēl nav par vēlu, jo latviešu valodu, diemžēl, cilvēks neiemanto iedzimtības ceļā!” (*Jaunā Gaita*, 5. num.)

Jauniešu latviešu valodas problēmas tai pašā laikā ilustrē jauna autore

Agate Andra Nesaule: „Pēdējā laikā arī neesmu nekā uzrakstījusi, kas būtu piemērots publicēšanai *Jaunā Gaitā*. Esmu visu laiku strādājusi un gājusi skolā. Šoziem tikai studēju un nestrādāju, tad būs atkal jāmēģina kaut ko uzrakstīt. Pamēģināju rakstīt dzejoļus, bet man tīri kauns atzities — latviski tie izklausās gauži vāji. Angliski — sūdzēties nevaru, dabūju ‘Honorable mention’ no ‘Atlantic Monthly’, un kādi seši vai septiņi ir iespiesti amerikāņu jaunatnes žurnālos. Gribētos gan rakstīt latviski — būs jāmēģina vēl.” (1956. g. 6. VIII)

Bet no agrākiem cēsiniekiem, rēzekniešiem, neretiešiem, kas dažus gadus bija ķīlieši, eitinieši, zalcburgieši, bija tapuši arī kanadieši — hamiltonieši, torontieši; austrālieši — sidnejieši, ņūkāsļieši, melburnieši, pertieši un citi.

Ja negribēja laisties dibenā, bija jāsāk sakaru meklēšana, iepazīšanās un sociālo saišu siešana starp visos pasaules vējos izkaisītajiem latviešu jauniešiem.

Jau 1956. gada novembrī nosūtu *Jaunās Gaitas* sainīti un lūdzu Ināru Brēdrīchu 6. Austrālijas latviešu kultūras dienās izkārtot *Jaunās Gaitas* pārdošanu un pasūtīnājumu iegūšanu. „Es ceru, ka Jūs šo manu lūgumu neuzlūkosīt par piedauzīgu apgrūtinājumu (kaut apgrūtinājums tas ir) un atzinīgi novērtēsīt jaunās paaudzes bezpeļņas cīņu par s a v u g a r ī g o l a t v i s k o p a s t ā v ī b u.” 1956. g. 25. XI) Un Inārs Brēdrīchs atbild: „Biju priecīgs, ka Amerikas jaunieši atcerējušies arī mūs — austrāliešus. Ceru, ka turpmāk nākotnē varēsīm sadarboties vēl ciešāk, ne tikai žurnāla lietās vien.” (1957. g. 3.I)

Pirmie jaunās paaudzes pārstāvji Austrālijā, ar ko iznāk *Jaunās Gaitas* lietās sazināties, ir dzejnieki Eduards Silkalns un Inārs Brēdrīchs. („---starp mums guļ okeani un mazdruscip pret jaunajiem neatsaucīga ‘vecu’ prese.---- aiz visiem uzrakstītajiem vārdiem, ko saņemsīt, slēpjas jaunas, dedzīgas latviešu sirdis un darbi.” (1957.g. 30.I)

Iepazīšanās vēlāk turpinās kā daža laba kopīga darba veikšana, cīmošanās vieniem pie otriem. Inārs Brēdrīchs kopā ar Eduardu Silkalnu, Kārli Ābeli jaunāko, Gundaru Pļavkalnu un Ivaru Lindbergu publicē Austrālijā kopīgu dzejoļu krājumu *Kvintets*.

Lasot aizgājušo gadu redaktoru, līdzstrādnieku un pārstāvju vēstules, kas izteikti skaļ žurnāla satura veidošanu, izplatīšanu un jaunu lasītāju iegūšanu, viegli pamanīt sociālo saišu, pazīšanās, pat draudzību veidošanos starp latviešu emigrācijas jauno paaudzi, kas izkaisīta pa dažādām valstīm un kontinentiem un kas, pretēji saviem vecākiem un emigrācijas vecākajai paaudzei, kuņi vēl samērā labi pazina cits citu no Latvijas vai dzīves Vācijas DP nometnēs, sākumā ir pilnīgi svešinieki cits citam. Sociālās saites, ko palīdzēja izveidot Sākotnējiejaungaitnieki un vēlāk arī žurnāla *Mēs* darbinieki, meklējot sev atbalstu un lasītājus pa visām pasaules malām, kur vien bija nonākuši latvieši, iepazīstināja, ļāva satikties un nodoties kopīgam darbam desmitiem un desmitiem latviešu. Viss kopā palīdzēja veidot emigrācijas sabiedriskā aktīva kodolu, kas pagarināja emigrācijas darbīgu, apzinīgu, latvisku eksistenci par vienu vai divām paaudzēm, nostājoties pret lavīnveida pielāgošanos apmešanās zemēm, pret iekļaušanos, aizprecēšanos citās tautās, savas valodas un tautības atmešanu, asimilēšanos.

(Blakus minot, jāpaskaidro, ka žurnāls *Mēs* bija *Ceļinieka* raksti jaunatnei, galvenais — par jaunatni. *Mēs* iznāca no 1961. gada jūlija līdz 1969. gada pavasarim — 29 numuri. Vajadzību pēc īpaša rakstu krājuma jaunatnei bija aktuālizējusi arī *Jaunās Gaitas* izšķiršanās mainīt ar 25. numuru sava satura uzsvāru, proti, tapt par “illustrētu rakstu krājumu Latvijas nākotnei, kultūrai un brīvai domai.”

Mēs atbildīgais redaktors bija Aivars Ruņģis.

•

Vai var atbildēt uz jautājumu, ko mēs tai laikā domājām par saviem laika biedriem Latvijā un par tiem topošajiem autoriem, kas bija, tāpat kā viens otrs no mums, pat vēl vidusskolēni?

Mēs ļoti maz ko zinājām par mājām, un Latvijas pirmo pēckaŗa gadu literārais process (kuŗa atspoguļošana emigrācijā vairāk atgādināja mēdišanos, mēles vai dūres rādīšanu) reālu, informējošu priekšstatu nesniedza.

Nekā laba jau tur nerakstīja! Nekā nebija!

Un nebija tāpēc, ka valdošās sistēmas pavēles un noteikumi slāpēja māksliniecisko jaunradi. Un nebija arī tāpēc, ka ... nedrīkstēja būt. Jo citādi jau mēs nebūtu bēguši, mums nebūtu vajadzējis pamest mājas un mantu u.t.t., u.t.j.

Es negribu savas domas vispārināt, bet vēl mazāk no tām atteikties!

Man likās, mēs bijām no savas tēvu zemes noslēgti ar diviem aizkariem. Vienu, dzelzs aizkaru, bija izveidojusi svešā pārvaldes vara. Otru — mēs paši ap sevi.

Latvijas jaunos un topošos autorus nepazinām.

Atceros (bet visai neskaidri), ka “atkušņa” laikā Alfrēds Krūklis nelielu žūksnīti savu dzejoļu bija atsūtījis ieskatam un vērtējumam Jānim Veselim.

Mēs sākām domāt, ka viņiem, autoriem Latvijā, katram savā rakstāmgaldā, bez piezīmēm un uzmetumiem, varēja būt arī gatavi darbi, kas, tāpat kā pie mums emigrācijā, nebija pa prātam izdevējiem.

Mēs skatījāmies uz mājinieku pēckaŗa dzīvi caur savu personīgo sajūtu prizmu un, atskārtuši, ko līdzīgos apstākļos mēs paši būtu darījuši vai nedarījuši, domājām, ka esam uzminējuši viņu domas un sapņus. Mēs nejutāmies viņiem svešinieki, nedz kā tādi, kas neatgriezeniski aizbēguši uz otru pasaules galu.

Vienu, likās, mēs zinājām pavisam droši un uz šīs domas būvējām visu savu rīcību, proti, nekas nevar nomākt cilvēka brīvo garu, iznīcināt gara spējas. Vispārcilvēciskie jeb universālie taisnības likumi ir neiznīcināmi un tie agrāk vai vēlāk manifestējas. Visgrūtākais ir strādāt, upurēties, ciest ar domu, ka pārmaiņas var arī neatnākt mūsu mūžā.

IZPLATĪŠANA — CEĻŠ PIE LASĪTĀJIEM

„Galvenā *Rakstu* nelaime,” atceras Valters Nollendorfs, pieminot nomirušo žurnālu, „tomēr nebija redakcijā, bet gan saimniecībā. Par žurnālu teica, ka tas vienkārši uzkrājoties pagrabā. Bet tādā veidā nauda

nevarēja ienākt. --- Kad sākām *Jauno Gaitu*, izplatīšanas jautājums bija viens no svarīgākajiem.” (*Jaunā Gaita*, 100. num.)

Vispirms *Jaunā Gaita* deklarēja savu materiālo neatkarību.

Ziņojot, ka 2. numurs nosūtīts uz spiestuvi, atbildīgais redaktors Valters Nollendorfs vēstulē *Jaunās Gaitas* līdzstrādniekiem raksta: „...*Jauno Gaitu* izdod jaunatne pati saviem spēkiem; nekādus pabalstus no sabiedriskām organizācijām vai privātiem uzņēmumiem rakstu krājums nesapeņem. Gādāsim, lai *Jaunā Gaita* paliek neatkarīgs jaunatnes izdevums.” (1955.g. 27.XI)

Tā ir materiālās neatkarības deklarācija. Bet ar deklarāciju žurnālu nevar samaksāt spiestuvi. Materiālā neatkarība jāizveido!

Interesanti un svarīgi ievērot, ka jaunajam žurnālam nebija pilnīgi nekā — viss bija jāsāk no gala un no jauna. Bija jārada darbības noteikumi redakcijai, saimniecības daļai, reklamēšanai, *Jaunās Gaitas* pārstāvjiem u.t.t. Bija jārada dažādas jaunas un *Jaunās Gaitas* situācijai atbilstošas veidlapas, kuŗās n e k a s nedrīkstēja būt aizmirsts, lai vēlāk neuzpeldētu kā zemūdens šķērslis.

Nekur neviens negaidīja *Jauno Gaitu* atplēstām rokām kā kabatas laternīti tumsā, kā glābšanas riņķi briesmās vai par ceļa biedru kaut arī uz mazu gabaliņu.

Nodrukātā žurnāla eksemplāri bija ne tikai jānogādā pie eventuaļiem lasītājiem (lai kuŗā pasaules malā tie būtu), bet tie bija arī jāieinteresē žurnāla pasūtīnāšanā, lai financētu nākamos numurus un cīnītos tālāk pēc citiem jauniem lasītājiem.

Pēc trešā numura iznākšanas *Jaunās Gaitas* redakcija pagatavo salokāmu (kā ermoņikas) reklāmas lapiņu — prospektu. Tajā deklarēti arī *Jaunās Gaitas* centieni:

- *Jaunā Gaita* ir neatkarīgs jaunatnes izdevums, kas nesapeņem materiālu pabalstu ne no vienas organizācijas.
- *Jaunā Gaita* meklē ceļus latviešu kultūras saglabāšanai un turpināšanai.
- *Jaunā Gaita* meklē ceļus, kā vienot jaunatni raženam darbam n ā k o t n e s L a t v i j a i bez vecajiem strīdiem un nesaskaņām.
- *Jaunā Gaita* domāta visām paaudzēm, kam rūp Latvijas nākotne.
- *Jaunā Gaita* domāta latviešu jauniešiem visā pasaulē.

Uzrunājot lasītāju (un tas notiek visai emocionāli piesātinātā veidā), tiek raksturota jauno latviešu situācija svešumā: „Savā neilgajā darbības laikā redakcija piedzīvojusi dažu laba jaunā latviešu autora ‘atgriešanos’, proti, ne viens vien žurnālā publicētais darbs bijis tulkojums no angļu valodas. To nepieņemam, lai mudinātu Jūs šo faktu ‘atzīmēt ar pāris dolāriem’. Bet ir notikušas krasas un svarīgas pārmaiņas trimdas jaunatnē, izaugusi apzinīga tieksme saglabāt, sargāt un turpināt latviešu tradīcijas un kultūru. Vai Jums tas būtu vienaldzīgi? Vai Jūs to drīkstētu atstāt nezīnāmu savai ģimenei?”

Kā dabiska nepieciešamība izaudzis savs žurnāls.

„Mēs esam sastapuši tik daudz nacionālu bāreņu, šķirtu vai izstumtu no sava vecuma draugu kopības. Dažreiz viņi par tādiem kļuvuši pāris ‘novalkātu dolāru dēļ’.” (1956. g. II)

Saimnieciskās neatkarības deklarācijas atkārtojas. Vēstulē visiem

Jaunās Gaitas pārstāvjiem redaktors Valters Nollendorfs raksta: „Mēs neviens negribam, lai *Jaunā Gaita* nonāktu veikala cilvēku vai citu organizāciju atkarībā. Mēs gribam, lai *Jaunā Gaita* būtu arī turpmāk pašu jauniešu izdevums.” (1956. g. 31. VII)

(Un tomēr, cik ironiski! Pirmie lielākie uzbrukumi *Jaunajai Gaitai* sākas ar pārmetumiem, ka tā esot nonākusi sociāldemokrātu pavadā ...)

Sakarā ar to, ka ALJAs valde pieprasījusi pabalstu *Jaunajai Gaitai* no Amerikas Latviešu Apvienības Kultūras fonda, kuŗš savukārt grib redzēt *Jaunās Gaitas* kases pārskatu, Valters Nollendorfs šo prasību noraida: „Nevienam (Kultūras Fonda) godalgas saņēmējam neprasa, kur viņš licis savu naudu.” --- „Kultūras fonds ir tikai Kultūras fonds, kas vērtē pēc snieguma; nevis Daugavas Vanagi, kas ir aprūpes organizācija un vērtē pēc ‘trūkuma pakāpes’.” (1957. 2.II)

Bet drīz vien mums, redakcijai, būs jāparāda, cik stingri un nelokāmi stāvam aiz saviem karstajiem vārdiem. Nepaies ne gads, un pāri mūsu galvām būs savilkušies vieni no tumšākajiem negaisa mākoņiem emigrācijā.

Lēnām, bet neatlaidīgi, cita pēc citas no Valtera Nollendorfa darba galda pie *Jaunās Gaitas* redaktoriem, līdzstrādniekiem, pārstāvjiem ceļo idejas un norādījumi par latviešiem vēl svešo tikumu: d a r b u d a l ī š a n u, par šīs mākas iekšējo likumību respektēšanu.

Valters Nollendorfs izstrādā noteikumus *globāli* izplatāmās *Jaunās Gaitas* pārstāvjiem, norādījumus *Jaunās Gaitas* saimniecības daļai, veidlapas ekspedītoram paraugeksemplāru pieteikšanai, kvītēm, pasūtīnājumu sarakstiem, pārstāvju norēķiniem un rēķiniem vispār, kuŗos v i s a m (tas jāatkārto!) jābūt vietā un pareizajā vietā. Šie dokumenti, kas īpaši veidoti *Jaunās Gaitas* situācijai un vajadzībām, ir interesanti kultūrvēsturiski materiāli paši par sevi. (1956. 31. VII)

Cits svarīgs darbs, kas bija jāveic un ko Valters Nollendorfs izdarīja ar sekmēm, bija formulēt principus un izstrādāt noteikumus darbam tādā redakcijā, kur nav neviena atalgota darbinieka un kur autoriem honorāri netiek maksāti. Tātad, nav nekādas materiālās sviras ar ko cilvēkus ietekmēt. Bet manuskripti jāsavāc, jāizskata, pieņemtie jāpagatavo iespiešanai, noraidītie darbi jānogādā atpakaļ autoriem tā, lai netiktu kaitēts tālākai sadarbībai. Tāpēc vērtēšanai jābūt principiālai un vērtēšanas principiem visiem zināmiem un saprotamiem, ielēšot atlaides jauniem autoriem un iesācējiem.

Arī šie noteikumi globāla žurnāla *Jaunā Gaita* līdzstrādniekiem par manuskriptu apdari, iesūtīšanu un par vērtēšanas principiem ir nevien interesanta kultūrvēsturiska liecība, bet ir arī uzskatāmības materiāls latviešu valodā, izglītojot jaunus redakcijas darbiniekus.

Tādā pašā izpratnē, kad neviens darbinieks nav atalgots, uztverams Valtera Nollendorfa sagatavotais ekspedīcijas grāmatu iekārtojums, saimniecības un ekspedīcijas darba noteikumi pa visu pasauli izsūtāmajam žurnālam ar pārstāvjiem un abonētājiem dažādās valstīs, kam katrai sava monetārā sistēma un pasta, muitas noteikumi.

Ko vien *Jaunās Gaitas* izplatīšanas sekmēšanai (kad pašu jauno žurnāls gudrai un apziņīgai sabiedrībai būtu bijis jāņem pretī atplēstām rokām!) izgudro Valters Nollendorfs! Sacensības, paraugnumuru dāvinā-

jumus, *Jaunās Gaitas* pasūtīnāšanu draugiem un radiem kā Ziemassvētku velti, saimniecības daļai izsūtīt arī svētku apsveikuma kartīti dāvinātāja vārdā (it kā mums jau nebūtu bijis darba diezgan ar žurnāla savirknešanu un iespiešanu!)!

Kādā 1956. gada vēstulē Valters Nollendorfs piemin mūsu paaudzes varbūt pašu interesantāko un krāsaināko pārstāvi Hugo Atomu (agrāk Laimvaldi Jēkabsonu), par kuņa darbu un centieniem ziņas glabā arī mans archīvs. Vēstulē teikts, ka Hugo Atoms, tai laikā *Jaunās Gaitas* reklāmas vadītājs, izstrādājis vispārēju *Jaunās Gaitas* populārizēšanas plānu. Valters Nollendorfs raksta: „Un viņa (Hugo Atoma) vārdi lai kļūst par zināmu devīzi — '*Jaunai Gaitai* jākļūst par visvairāk lasīto žurnālu šeit un kādreiz Latvijā'. Labs ir!” (1956. g. 31.VII)

Pirmais mēģinājums iesūtīt lielāku skaitu *Jaunās Gaitas* eksemplāru Latvijā nāca ar “Komitejas Latvijas Brīvībai” darbinieka, agrākā ministra Alfrēda Bērziņa ierosinājumu. Citēju šo vēstuli pilnībā, jo tā liecina par agrākā ministra latviešu valodas zināšanām un apstiprina plaisu starp jauno un veco paaudzi, kas bija dziļāka, nekā rakstītājs to vēlējās atzīt un atklāt, un kas izpaudās kā autoritārās un demokrātiskās domāšanas un rīcības veida pārstāvju sadursmes. (Prātīgi cilvēki, kas dzīvoja tālu prom no negaisa acs, no epicentra, domāja, ka paaudžu konflikta nav vai ka tas mākslīgi radīts. Tas patiešām var arī būt iedirbes spēka un definīciju jautājums.)

„Nujorkā 24 oktobrī 1957 gadā.

Cienīts Neimana (*Jaunās Gaitas* saimniecības daļas vadītāja) kungs,

Vasarā sastapos ar kungu Nollendorfu. Runājām par varbūtēju *Jaunā Gaita* sūtīšanu jaunātnēi uz Latviju. Tagad man ir izdevies nokārtot ka 100 eksemplārus abonēsīm šim nolūkam. Mana vēlēšanās būtu, lai tiktu sūtīts tāds numurs, kurā ir daudz informācija par jaunātnes aktivitātēm un mazāk ķīveni kā par valodu, tā veco un jauno attiecībām. Būtu slikti ja mēs dzimtenē radītu pārprastu iespaidu it ka trimdā starp veco un jauno paaudzi pastāvētu kāda liela plaisa. Istenībā tā nav daudz lielāka kā parasti starp veco un jauno paaudzi pastāvejuse visos laikos.

Jūs cienot

Alfreds Bērziņš (paraksts)

P.S. Baidos ka “abonēsīm” varat pārprast attiecinot to uz visu gadu. Runa ir par vienreizēju sūtījumu 100 eks. Varbūt pēc kādiem mēnešiem varēsīm atkārtot. t.p.” (1957. g. 24.X)

“Komitejas Latvijas Brīvībai” sagādātās adreses, cik atceros, ietvēra galvenokārt komjaunatnes vadītājus, likās izrakstītas no Latvijas preses izdevumiem. Kā nepilnīgas un pavirši sarūpētas, kas neliecināja neko labu par to sagādātājiem, atalgotajiem darbiniekiem, tās pārsteidza *Jaunās Gaitas* darbiniekus. Tomēr, tās izlietojot, *Jaunās Gaitas* 11. numura 100 eksemplāri tika izsūtīti adresātiem Latvijā. Taču es joprojām šaubos, ka pat viens *Jaunās Gaitas* 11. numura eksemplārs būtu nonācis galā!

Pēc astoņu numuru iznākšanas Valters Nollendorfs *Jaunās Gaitas* situāciju izvērtē šādi: „Visā visumā man šķiet, ka varam justies attaisnoti par savu virzienu, un (esam) spēcīgi, šai virzienā ejot. Kā redzi, bez mums iztikt nevar tie, kas mums negrib piekrist, bet tie, kas mums piekrīt, ir jau sen par tiem pašiem principiem cīnījušies.” (1957. g. 29. III)

Tāpēc 1957. gada aprīlī publicētajā reklāmas lapā *Jaunās Gaitas* pārstāvji runā veiksmīgu valodā un pilnā mutē: „Ir tikai viens latviešu brīvās jaunatnes izdevums, ko spējam likt pretī komunistu vadītai *Padomju Jaunatnei* : rakstu krājums *Jaunā Gaita*. Žurnālu lasa latvieši visā pasaulē un tas pulcē ap sevi brīvās jaunatnes autorus no visas Amerikas, Eiropas un Austrālijas. Šo autoru domām un uzskatiem kādreiz būs visai izšķirīga nozīme atbrīvotās Latvijas sabiedriskās un politiskās, kultūras un saimnieciskās sejas veidošanā. Kam rūp līdzdarbošanās un Latvijas nākamības seja, tas lasa, debatē un kritizē *Jauno Gaitu! Ar vairāk nekā 100 līdzstrādniekiem un pārstāvjiem Jaunai Gaitai* izdevies panākt to, ko nespēja neviens līdzīgs izdevums: brīvā latviešu jaunā paaudze vienota strādā, mācās un aug savam lielam darbam nākotnē. *Jaunā Gaita* publicē prozu, dzejoļus, apcerējumus, kritikas, esejas, dzīves un darba tēlojumus, lasītāju vēstules. Izdevumu rotā daudzi foto attēli un zīmējumi. *Jaunā Gaita* līdz šim ir vienīgais trimdas izdevums ar savu 10 lappuses plašu humora-satiras nodaļu *Skabargas*, kur prozā, dzejā un zīmējumos atspoguļojas dzīves problēmas trimdā un Latvijā. Lūdzu pieprasiet paraugburtnīcu par brīvu.”

1958. gads ir sācies ar veselu lērumu darbu: jāreklamē *Jaunā Gaita*, jāgudro tai sludinājumi, jāiespiež skrejlapīņas pēc saukļa: rītdiena sākas šodien! 1958. gads raksturojas ar bērnu žurnāla *Mazputniņš* plānošanu un ALJAS, ELJAS un LNJAK kopīgā pasākuma — Jaunatnes apgāda *Ceļinieks* izveidošanu, lai saskaņotu kopīgo darbu un, galvenokārt, sekmetu žurnālu izplatīšanu lasītājiem, kas dzīvo izkaisīti pa visu pasauli.

Vislielākās problēmas izplatīšanas ziņā *Jaunās Gaitas* redakcijai sagādā iestādījumi, ko tā nekā nespēj ietekmēt — ASV un citu valstu pasts. Izsūtītie žurnāli, iespiedumdarbu sainīši, liekas pārvietojamies gliemeža gaitā vai gaļlaikojamies pasta noliktavu kaktos. Bet no visām pasaules malām nāk nepacietīgu, pievīlušos, pat saniknotu žurnāla pasūtītāju un gaidītāju vēstules.

Ir labi, ka visi darbi un rūpes aizņem tik daudz no laika, ka nekas nepaliek pāri, lai gatavotos “gāgānu kaņiem”, kas jau ceļas aiz apvāršņa.

REDAKCIJAS DARBS

Jaunās Gaitas rediģēšana, manuskriptu savākšana, sakārtošana un iespiešana ir grūts darbs, ja notiek ar tādu cilvēku palīdzību, kas katrs iesaistīts savā maizes darbā vai studijās, atrodas intensīvā cīņā par eksistenci un kam par *Jaunās Gaitas* darbu nevar neko atlīdzināt. Katra aizķeršanās, kad gaidīts manuskripts kaut kur aizkavējas par dažām

dienām vai kad, piemēram, jauns mākslinieks, kas apsolījis žurnāla vāka zīmējumu nosūtīt tieši uz spiestuvi, pēc tam neliekas par to ne zinis, ir katastrofa, kuļa padara neiespējamu žurnāla iznākšanu laikā.

Pār lieliem attālumiem strādājot, kad redaktori un autori dzīvo simtiem un tūkstošiem kilometru cits no cita, kad starp redakciju un spiestuvi pāri par 1500 kilometru, norunu turēšana ir dzīvības un nāves, būt un nebūt jautājums.

Redakcijā jāsteno pilnīga pašdisciplīna.

Rakstu Valteram Nollendorfam: „Esmu vienmēr ar respektu uzlūkojis katra izdevuma (arī *Jaunās Gaitas*) redaktoru sarakstu, tāpēc vēlētos, lai *Jaunās Gaitas* redakcijā būtu tieši tik daudz vienlīdz atbildīga un vienlīdz liela darba darītāju saime, cik redaktoru vārdu minēts sarakstā.” (1956. g. 18.X)

„Man nav bailes no atbildības --- man ir bailes no citu neatbildības sajūtas.” (1957.g. II)

„Es cīnos un cīnīšos tikai par vienu ideju, lai mēs tiešām būtu jauna paaudze, kas māk pārvarēt sevi, savas vājības, stāv pāri savai apkārtnei, saskatīdama savas dzīves vērtības cilvēcības ideālu aizstāvēšanā un cilvēka cienīgā darbā. Tā ir ļoti vienkārša eksistences problēma, griba cienīgi attaisnot savu eksistenci.”

„Un Tu arī zini vai noproti, ka es aiziešu no cīņas lauka pavisam viegli un ātri, jo es negribu pārlieku ilgi nevienam atgādināt, ka viņš ir c i l v ē k s, ja katrs pats to arī negrib ieskatīt.” (1957. g. 26. I)

(Ar šādu retorisku maksimālismu dzīvo jaunībā. Tās ir augstas prasības un bieži tās atriebjas vairāk nekā kompromisu ceļi, kas noved pie mērķa, kaut arī ar nokavēšanos.)

Tā mēs turamies.

Cits pie cita balstīdamies, cits citu mudinādami.

Valters Nollendorfs raksta saimniecības daļas vadītājam un *Jaunās Gaitas* iekārtotājam Aivaram Ronim: „Tā nav tikai *Jaunā Gaita*, kas ir uz spēles — ir daudz kas vairāk. Mēs paši esam uz spēles. Un tas mums pienācīgi jāapzinās. Pret atbildību nav grūti strādāt, bet ar to mēs nepierādām gluži neko. Tagad mēs pierādām, ka tā ‘zudušā’ paaudze nebūt nav pazudusi un ka tai ir dzīva spēka diezgan, lai veiktu lielas lietas. Mums ir jātic, jā — pat mūsu ekspeditoriem ir jātic, ka *Jaunā Gaita* ir tikai viens lielāka uzdevuma simbols un katrs, kas tam kaut ko no sevis ziedo, ir sava veida varonis. Labi, diezgan par to. Turēsimies: mēs nebūt neesam vieni.” (1957.g. 1.II)

•

1956. gada jūnijā ALJAs apgāda nozare ievāc informāciju no *Jaunās Gaitas* autoriem par ev. humora un satiras pielikuma *Kultivators* izveidošanu, lai četrreiz gadā iznākošā žurnāla starplaikos izlaistu uz pusi plānāku pielikumu, kas atslogotu *Jauno Gaitu* “nopietnākām vajadzībām.”

Atbilžu vēstules liecina, cik daudz laika un enerģijas tajās ieguldīts. Visus “par” un “pret” apsverot, īpaši cilvēku aizņemību eksistences cīņā ievērojot, uzvar veselais saprāts. Ko nevar celt, to nevar nest! Top kompromisa lēmums par *Jaunās Gaitas* iespējamu izdošanu sešas reizes gadā un ar savu humora un satiras nodaļu *Skabargas*.

No mana ierosinājuma par *Kultivatoru*, par lasītāju biežāku apciemošanu pāri paliek *Skabargas* kā tā laika pretrunīgo un saspringto jautājumu liecinieces. Gados jaunākais Valters Nollendorfs paspēj laikā nodzēst aizdegušos jūsmu, gudri mani brīdinādam: „Apsveļot visus priekšlikumus un ieteikumus, jāatzīst, ka *Jaunās Gaitas* izdošana pa 2 mēnešiem reizi būs labākais ... mēs nedrīkstam paši nostrādāties līdz nāvei. Es ticu, ka manuskriptus mēs dabūsim drīzāk nekā pasūtīnātājus. Bet lieta nu reiz ir tāda, ka bez tiem dolāriem arī nekur netiekam...” (1956.g. 10. VII)

„...dosim cilvēkiem par ko smieties, bet mēģināsim saviem darbiņiem tai pašā laikā uzpūst svaigu dvašu. Vecie feļetoni ar lauzīto valodu lai paliek veļiem. Ja mums izdosies *Skabargas* veidot šādā virzienā, tās nekādā gadījumā neļauks *Jaunās Gaitas* nopietno ievirzi. Humors arī var būt ļoti nopietns. Un es zinu, mēs pēc tā tiecamies.” (1956.g. 31. VII)

Jaunās Gaitas 6. numurā redakcijas ziņās nāk īss papildinājums: „Atzīdama demokrātijas principus, redakcija sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.”

Ar šo redakcija deklarē savu nostāju, proti, par “pamata likumu, pamata noteikumu, vadošo ideju, ceļa rādītāju visā darbībā” (princips) atzīst valsts iekārtu, kur ir “tautas vēļeta valdība, kuļā ikvienam pilsonim tiesības piedalīties valdīšanā” (demokrātijā) un sakarā ar šo sekmē katrā pilsoņa domu publicēšanu.

Šādi rīkodamies, tā bijām cerēļuši, *Jaunā Gaita* pateikusi, ka nav un nekad neļūs kādas ļauras “partijas” domu paudēja, kādi pa lielākai daļai ir visi emigrācijas latviešu preses izdevumi, pārstāvēdami vai aizstāvēdami kādas partijas, galvenā redaktora vai sava izdevēja domas. Šis aizrādījums diemžēļ nepasargāja redakciju no pārmētiem par nonākšanu citu pavadā. Tas arī nepamudināja oponentus izmantot viņiem atvēļētās tiesības izteikt savus uzskatus.

Varu piemētināt, ka no visiem aizrādījumiem un pārmētiem, ko uz šo *Jaunās Gaitas* redakciju var attiecināt, visnepiedienīgākais, visneticamākais bija insinūcija par šo jauno, stūrgalvīgo, patstāvīgo cilvēku nokļūšanu “kādam pavadā”!

Krietnu laiku *Jaunās Gaitas* redakcijas un tai tuvu esošu darbinieku un autoru vidū valda rosinoša saskaņa un atklātība, ja vajag, piecieļot citam cita uzskatus, ja tie galēji vai straujuma pilni, līdzsvarojot tos pacietīgā pārliecināšanas darbā, ejot pretī, draudzīgi pasniedzot roku, mudinot, rosinot.

Kad redaktors Gunars Andrejs Irbe no Zviedrijas pieteic Ulļa Ģērmaņa vēstures manuskriptu *Latviešu tautas piedzīvojumi* pēdējās daļas — Jaunākie Laiki — publicēšanu *Jaunajā Gaitā*, esmu atbildes vēstulē sajūsmināts: „Es nezīnu, vai man nav ļauns ieradums par daudz aizrauties, bet šis Ulļa Ģērmaņa piedāvājums un iespēja publicēt materiāļus par mūsu tautas vēsturi mani sajūsmina tā, ka, ja nevarētu citādi, esmu ar mieru nopirkt apgāda nozari, lai varētu veikt to, ko atzīstu par vajadzīgu. Labi, ka Uldis Ģērmanis taisni piedāvā (šīnī gadījumā — ja nevar visu manuskriptu) materiāļus, sākot ar 1870-tiem gadiem, jo, pēc vērojumiem

trīmdas papildskolās, katru gad' no jauna bērni tiek iepazīstināti ar Latvijas vēstures sākumiem, bet tālāk par Rīgas dibināšanu netiek, pirms, vienalga — kādu iemeslu dēļ, sāk no jauna.“ (1957. 6.I)

Mēs dalāmies savos mazajos noslēpumos, un es atklāju Gunaram Andrejam Irbem par Vili Lausku to, ko iepriekšējā vēstulē nebiju pateicis, proti, Vilis Lausks ir trīs autoru “sabiedrība” jeb artelis, un m a n s 8. numurā ir sacerējums *Kas bija latviešu sarkanie strēlnieki?*”

Mēs neesam vairājušies teikt labu vai atzinīgu vārdu. Vēstulē Gunaram Andrejam Irbem rakstīts: „... Tavas vēstules nu reiz ir tik bagātas, kas spēj sniegt mums ļoti, ļoti daudz, lai varētu augt un veidoties kādas jaunas paaudzes uzskati, ideoloģija. Šis jaunās paaudzes tai daļai, kas esam še (ASV), nav vēl ne savas, ne kopējas ideoloģijas. Bet tādai ir jābūt. Ja Tev ir laiks, raksti gan, jo kādreiz jau šā vai tā pierādīsies, cik daudz varēji mums dot.” (1957.g. 17.IV)

Jaunā Gaitā izveidojam tā dēvētā pastāvīgā līdzstrādnieka posteni. Tas palīdz redakcijai izkārtot regulāru brīveksemplāra sūtīšanu tiem autoriem, kas veltījuši žurnāla veidošanai izcilu atsauceību un darbu un kam piesūtītā burtnīca ļauj regulāri sekot, dzīvot līdz un atsaukties. Kopā ar redaktoru Gunaru Andreju Irbi *Jaunās Gaitas* pastāvīgo līdzstrādnieku pulciņā no Zviedrijas iestājas jaunais komponists, mūzikologs Andris Vītoliņš, rakstnieks un mākslinieks Ervīns Grīns al. Richards Rīdzinieks al. Jānis Svilumbērzs.

Gunars Andrejs Irbe atsūta Dzintara Soduma trīs pantu dzejoli *Idille* 10. numurā, par kuŗu “tikumisko spēku” puritāņi vicina dūres. Jaunās paaudzes pašapziņas celšanai redaktors no Zviedrijas apsola rakstus par jaunajiem mākslas kalpiem Leonu Reiteru, Andri Blekti, Lari Strunki, mēģinādams pavērt mums ceļu uz viņu pasauli, viņiem — uz mūsu.

1957. gada maijā pie *Jaunās Gaitas* durvīm laipni piekļāvē Dzintars Sodums, spīgtākais katalizators emigrācijas gara dzīvē, spēcīgākais korifejs mūsu domu pasaulē, neatlaidīgākais un drošsirdīgākais kritiķis — vienā personā apvienodams tik daudz, ka katrā kultūrā un paaudzē pietiek ar vienu Dzintaru Sodumu, bet vairāki vienviet novestu pie postīgām eksplōzijām.

Uldis Ģērmanis pār lielu tālumu no Zviedrijas raksta: „Piesaistiet, cik var, Jāni Krēsliņu. Tas ir apdāvināts zēns un var dot rakstus vēsturiskos un sabiedriskos jautājumos. Jo vairāk līdzstrādnieku un balstītāju, jo labāk.” (1959.g. 2.II)

Gados jauno autoru un cilvēku vidū vēl valdīja labvēlība. Nebija nenovīdības, naida, apkaŗošanās.

Tikai vēlāk, *Jaunās Gaitas* darbam ejot plašumā un gūstot respektējamu atbalsi sabiedrībā, rodas arī pirmie mēģinājumi likt otram kāju priekšā vai upurēt otru uz i e d o m ā t a s v i e n o t ī b a s altāŗa, ko latviski tik trāpīgi var dēvēt par upur-ēšanu.

•
Kāda žurnāla literārās daļas sastādīšana, ja paši redaktori arī nodarbojas ar literāru jaunradi, vienmēr ir delikāts darbs. *Jaunās Gaitas* jaunajiem redaktoriem bija vēl viens “handikaps” jeb kavēklis, viņu anonimitātes problēma. Viņi sabiedrības prātos vēl nekas nebija. Viņi tātad — tikpat kā nebija. To saasināja arī koleģiālā smīkņāšana, kas pastāv starp vecākiem,

atzītākiem un sabiedrības uzmanību izcīnījušiem autoriem no vienas puses un dumpīgiem iesācējiem vai sava ceļa jeb jaunas gaitas gājējiem no otras, ielēšot tik raksturīgo, un sabiedriskiem procesiem tik kaitīgo, cilvēku nostāju citam pret citu, kas izpaužas vulgārā un slimīgu pašapziņu vēstījošā nostatījumā — es viņu neatzīstu!...

Daļēji šo neērto situāciju implicē mana vēstule jaunai autorei Birutai Vidmanei, norādot uz grūtībām, kādas rodas, pa pastu mēģinot parrunāt iesūtītos darbus: „Bet iedomājoties vien izdevību, kāda pavežas jauniem latviešu autoriem, piem., Rīgā dzīvojot, savu domu apmaiņā un strīdu kultivēšanā, sapratīsīt, ka mums (*Jaunās Gaitas* redakcijai un tās autoriem) pastāv tikai gauzām žēlīga izdevība ‘šo to’ pateikt retās vēstulēs. Tāpēc uzņemiet manus vēlāk pieminētos pāris ierosinājumus ne kā aizrādījumus, bet kā draudzīgu atbalsi.”

Un, runājot par literāro gaisotni ap mums toreiz, šai pašā vēstulē ir šāds konstatējums: „Jo dzīvē nu gan nav tik daudz liķu un ielas meitu kā jaunākajā, ‘dziļu pārdzīvojumu un pārsteigumu meklētājā’ literātūrā.” (1956. g. 8.X)

Lai rosinātu darbu ar jauniem prozas un dzejas autoriem, īsu brīdi tapa *Jaunās Gaitas* literāro padomdevēju postenis. Ja esmu godīgs un patiess, tad jāatzīstas, ka ideja bija daudzkārt skaistāka par tās īstenošanos dzīvē.

Literārie padomdevēji — rakstnieks Jānis Veselis, dzejnieks Arturs Kaugars un baltu filologs Romāns Jansons sāka ar redakcijas lūgumu darboties ar 3. numuru un turpināja līdz 9. numuram. Šī “dubultā literārā redakcija” jūtami palēnināja manuskriptu apdari, un vērtētāju atzinumi (atskaitot dažus Artura Kaugara teiktos), būdami lakoniski, kā, piemēram, “jā” vai “nē”, “der” vai “neder”, netika attaisnojuši jauno autoru vēlmes un cerības.

DAŽI JAUNĀS PAAUDZES LITERĀTI

Kāds jauns latviešu ārsts Savienotajās Valstīs rakstīja *Jaunās Gaitas* redakcijai: „Paldies par piesūtītiem žurnālišu numuriem. Tie ir labi, kaut gan liekas, ka drusku baidāties nākt klajā ar jaunām, pārgalvīgām un drusku spēcīgākām domām. Ir taču jaunu ļaužu žurnāls, un neviens arī vairs neesam bērns gados.” (1956. 25.VI)

Vai pret šādām vēstulēm varēja palikt vienaldzīgs? No tām taču nāca mudinājums dumpoties! Būt vēl dumpīgākiem.

Piecdesmito gadu jaunās paaudzes literāti, kas no Latvijas bija aizbraukuši kā puspuīši, ganu zēni, skolas meitenes, daži kā kaņavīri un kaņa ziņotāji, Rietumos, studējot literātūru vai iepazīstoties ar to kā ar blakus priekšmetu vai brīvā laika nodarbību, gandrīz katrs bija nonācis savā atšķirīgā kultūrā, apkārtņē. Katram jaunajam emigrācijas autoram bija sava skola, skolotāji. Visai spilgtas vai visspilgtākās dažkārt tomēr bija no mājām līdzpaņemtās vai patapinātās raksturības. Uz pēdējām arī arvien ticis aizrādīts. Arī lielās pasaules ietekmes daļēji un virspusīgi mēģināts sazīmēt, bet pa lielākai daļai tās, liekas, palikušas nepamanītas,

nepieminētas. Jo, lai uz visām spētu aizrādīt, jābūt, no vienas puses, ar universālām literatūras zināšanām un, no otras puses, jābūt spilgtiem skolniekiem, sekotājiem, epigoņiem.

Jaunā rakstu krājuma literārā satura galvenā iezīme kādu laiku bija tā, ka parādījās jauni, nedzirdēti autori, arī jauni temati un uzsvāri.

Jaunās Gaitas saturs nav jāaizstāv, jo to nevar noliegt: tas ir atstāts apskatei melns uz balta.

Tie, kam *Jaunās Gaitas* veidotāju uzdrošināšanās nepatika un kas varbūt būtu vēl ilgi debatējuši par "jaunatnes rakstu krājuma" nepieciešamību, tie ar vecu vecu smīnu gudri aizrādīja, ka iznirēji un dumpīgi izdevumi ilgi nepastāvēt. ALJAs valdes priekšsēdis Konstantīns Sveteckis raksta, ka, uzturēdamies Ņujorkā, saticies un apspriedies arī ar Austrumu apgabala jaunajiem rakstniekiem: „Gunāram Šmitam uz viņiem ir liels iespaids, un turienes jaunajos rakstniekos vēl nav īstas ticības, ka *Jaunā Gaita* varēs pastāvēt. Šmits esot teicis, ka šādi 'spītīgi pasākumi' varot pastāvēt tikai ar 1 - 2 numuriem. Centos izskaidrot mūsu domas, iespējas un mērķus, un tā rezultātā savus darbus *Jaunajai Gaitai* apsolīja (Jānis Klāvsons, (Andra) Kadile u.c." (1955. g. 5. XII)

Drīz vien sākotnējiem jaungaitniekiem pievienojas citi agrāk *Ulubelē, Rakstos* un citos izdevumos dzirdēti autori, kamēr sabiedriski apzinīgie un aktīvie sākotnējie jaungaitnieki joprojām nepaguruši turpina ne tikai grūto cīņu par lasītāju saimes un žurnāla materiālās bāzes izveidošanu, bet arī par jaunās paaudzes jaunas garīgas pasaules atklāšanu, parādīšanu.

Pieminot dažus *Jaunās Gaitas* autorus, vispirms jānosauc dzejnieks Olafs Stumbrs. Viņš ir *Jaunās Gaitas* 1. numura līdzstrādnieks. Un kad "gāgānu kaļa laikā" 1959. gadā *Jaunajai Gaitai* mēģina uzlikt uzpurņus, Olafs Stumbrs atkal ir pirmais, kas paceļ savu balsi par labu *Jaunajai Gaitai*, līdz izaug *Jaunās Gaitas* Draugu klubs.

Laikā ap *Jaunās Gaitas* sākuma gadiem Olafs Stumbrs ar pseudonimu Maigonis Struķēns publicē vienu otru pilnīgi nepārspējamu parodiju par emigrācijas garīgo satvaru, par rakstnieku uztveres un noskaņojuma veidiem, par rēgainu, sastingušu, pseidohimnisku stilu ar kaudzes galā stāvoša gaiļa patosu. *Jaunās Gaitas* redakcijā nonāk Maigoņa Struķēna dziedājums, kuŗš sākas tā:

„Nu mesta šī nasta, kas nesta.
To nenesīs tālāk nesējs.
Par cīņu, kas veiksmīgi vesta,
Reiz vēstīs vēstures dvesējs.”

Piedziedājums:
„Septiņsimt sešdesmit četri
Izgāja rīta ausmā.
Septiņsimt sešdesmit sešus
Vakarā skaitu drausmā.”

Jaunās Gaitas prozas autors Ēriks Krūmkalns (kopā ar dzejnieku Andreju Pablo Mierkalnu Vācijā, savā latviešu ģinazijā bija izdevuši skolas

žurnālu) stāsta: „Par rakstnieku sevi nekad neesmu godājis. Kādreiz ģimnazijas laikā Vācijā kopā ar Pablo Mierkalnu izdevām skolas žurnālu, ko tad arī paši gandrīz vai pierakstījām. Pāra no maniem dzejoļiem arī publicēti laikrakstos, bet, kā jau sacīju, tas vēl nebūt nav pietiekami, lai sevi godinātu kā jauno autoru. Esmu diletants un rakstu sava prieka pēc.” (1955. V)

Kur palika Jūsu balss, Ērik Krūmkaln?

Cik jauni bijām, atklāj students, vēlāk ķīmijas zinātnieks Laimonis Streips: „Lai gan es ļoti labprāt vēlētos piedalīties (jauno autoru) pēcpusdienā, es to nevaru tāpēc, ka, pirmkārt, esmu vārda tiešā nozīmē iesācējs un baidos, ka vēl neesmu gluži gatavs piedalīties tik lielā un svarīgā sarīkojumā. Man ir maz publikāciju, un tās ir Čikagas latviešu studentu kopas žurnālā *Skorpions*. Šī imeoša dēļ man nav nekāda vārda jauno autoru aprindās, ja mani pašreiz vēl par tādu vispār nav kvalificēt. Otrkārt, es piedalos ALJAs izsludinātajās (īslugu) sacensībās, un man nekā vērā liekama nav pie rokas.” (1955. g. 3.VII)

Tad jaunais literāts, vēlāk arī *Jaunās Gaitas* redaktors un pēc tam ilgus gadus, gaŗus gadus bērnu žurnāla *Mazputniņš* atbildīgais vadītājs Laimonis Streips atsūta savus pirmos ”zinātniskos pētījumus latvju folklorā” par “kaŗa klausību”, par “kaŗa veŗanas mākslu”. Tas ir interesants notikums, un rakstu viņam uzmundrinoŗas rindas, atklādamas *Jaunās Gaitas* savirknētāju domas un izpratni par humora lomu: „Pētīt, meklēt latvju folklorā, iepazīties ar to, lai tikai uzrakstītu nelielu, jautru stāstiņu, nav tomēr laika nomeŗana zemē. 1.) Tiek populārizēta mūsu folklorā. 2.) Lieliskas asprātības un joki nebūt neslēpjas tikai idiotisma pakāpē paceltā abstraktismā (piem., amerikāņu filmu komiki), to var sameklēt arī folklorā. 3.) Kas reiz braucis cauri latvieŗu folklorai, katrs savā veidā no tās paņēma kaut ko līdz, kas dara visu, ko viņš vēlāk veic, savādi apģarotu, skaidrāku un lielāku. 4.) Cilvēks, kas var ‘dzīt velnu’, balstoties uz latvju folkloru, manās acīs ir velna vīrs.” (1956. g.)

Kāpēc aplusa visas Tavas literārās ieceres, Laimon?

Vairāk intuitīvi, mazāk kā kaut kur izlasījis vai pieredzes ceļā atzinis, es nojautu, ka *Jaunās Gaitas* redakcijas kodolam, ka galvenajiem līdzstrādniekiem iespēja pa pāris vai četriem mēneŗiem reizi publicēt stāstiņu, dzejoļi vai eseju, ka pat pats gatavais žurnāls nespēja sniegt pilnīgu piederības, kopīgu saiŗu un saistību sajātu, kāda ir vienā redakcijā, vienā namā, vienā pilsētā strādājoŗiem autoriem.

Mēs jau gan sarakstījāmieŗ! T.i., visa lielākā daļa mūsu sazināŗšanās tātad notika neklātienē. Tāpēc, lai tuvinātu redakcijas un žurnāla kodolu, līdztekus redakcionālai sarakstei risinājām dažas papildus ieceres. Ja tās nelaimēŗās īstenot, mēs tomēr sveŗumā kopā saņņojām un, kopā saņņodami, kļuvām bagātāki un cits citam tuvāki.

No 1955. gada līdz 1957. gadam turpinās idejas reālizēŗana par jauno autoru un žurnālistu kopas izveidoŗanu, ko dēvētu par *zaŗo vardi*. Varbūt ŗi ideja īstenosies, augot un veidojoties *Jaunajai Gaitai*? Nebūtu tik daudz darba pie paŗa žurnāla, paliktu vairāk laika “redakcijas biļetenam”. Vismaz viens numurs iznāk. Par to liecina vēstules. Bet, vismaz man, neviena tāda biļetena lapiņa nav saglabājusies. Un ar atmiņu vien nepietiek.

1956. un 1957. gadā *Jaunās Gaitas* redakcijai izveidojušās ļoti labas darba attiecības ar jauno autori Benitu Nitu — Veisbergu. Viņa raksta: „Kas attiecas uz to *Zaļo vardi*, tad tas ir atkal labais joks: kad man bija kādi pieci gadi, mēs ar tēti sagudrojām vienu tādu pantu:

Varde lec, varde lec,
Zaļā varde augstu lec!
Staipa kājas, kreiso, labo,
Augstus rekordus tā labo.
Varde lec, varde lec,
Zaļā varde augstu lec!

Redziet, kas par liktenīgām sakarībām tomēr...” (1956.g. Ziemassvētku vēstulē)

Piecpadsmit gadus vēlāk mēs tomēr atkal ar Benitu satiekamies kā Latviešu Rakstnieku Apvienības dibināšanas deklarācijas parakstītāji. (LaRA sāk savu darbu 1972. gada 31. decembrī)

Tai pašā laikā *Jaunās Gaitas* redakcijā risinās pārrunas (bet kā būs ar celšanu, kā ar nešanu?) par jauno autoru sacerējumu izdošanu sērijās vienkāršos, ne luksa, izdevumos, pašiem autoriem palīdzot tos financēt.

Tiek runāts par Andreja Pablo Mierkalna dzejoļu krājumu, par trīs vai četrus prozas autoŗu (sieviešu dzimte!) — Benita Veisberga, Agate Nesaule, Indra Gubiņa, Biruta Vidmane — krājumu.

Jauns zīmētājs Vilibaldis Pāķis plāno komiku sēriju *Toma Bezmēra bērnība un jaunība*. Visiem patīk ideja par četrus vai piecus autoru dzejoļu krājumu *Jauns un traks...*

Rakstu Agatei Nesaulei: „...atbildiet man nekavējoties ... ja vien Jūs neesat uzdevusi rakstīšanu latviski, Jūsu atbildei vajadzētu būt pozitīvai, jo tikai strādājot, piespējoties var kaut ko sasniegt.” (1957. g. 6.I) Indrai Gubiņai: „Varbūt Jūs jau nopratisit, ka aiz šī pasākuma slēpjas vienīgi doma sekmēt savas paaudzes ļaužu kopā darbošanos un augšanu. Ja tas nepieciešams, es varu, ievērojot, ka esam tik maz kopā strādājuši, vēlreiz to apliecināt: kāds velns mūs dzītu izšķiest savu brīvo laiku, riskējot savus personīgos līdzekļus kā segumu *Jaunajai Gaitai* spiestuvē, darīt visu, ko veicām līdz šim, ja ne cilvēka cienīga dziņa kopā strādāt, augt un tā kalpot tai zemei, kas ir mūsu māja.” (1957.g. 6.I)

Visas šīs idejas, ierosmes un trauksme bija 30 gadus par agru. Vēl neiedragātā emigrācijas lasītāju saime spēja uzturēt tādu latviešu grāmatniecību, kas izdevējiem atmaksājās un nesa peļņu. Vēl, piem., Indra Gubiņa publicēs krietnu kaudzīti labi pārdodamu grāmatu lielākajos latviešu emigrācijas apgādos, līdz tagad gadus 30 vēlāk lētas, mīkstu vāku grāmatas atkal kļūs mūsu gandrīz vienīgā iespēja.

Bet 1957. gadā, šaubīdamās, vai maz var izdot pieklājīgu grāmatiņu par 200 līdz 400 dolāriem, un minot, ka bankas grāmatiņā viņai esot devīpadsmit dolāri un trīspadsmit centi, Indra Gubiņa raksta: „Sirsnīgi jāpriecājas par jūsu visu uzņēmību un gribu kaut ko darīt jauno rakstītāju labā. Jūs jau pats zināsit, ka vieglāk karnielim caur adatas aci izlīst kā jaunam rakstniekam dabūt apgādu, kas vismaz gribētu ieskatīties manuskriptā. Man ir tik rūgti piedzīvojumi, ka netikas nemaz domāt. Būtu

jau daudz izdevēju, kas izdotu manus stāstus — ja man pašai būtu nauda. Skaisti — mēs šais laikos varam atļauties pat rakstnieka godu nopirkt! Tātad — ja man nebūtu bērnu, man būtu grāmatas. Bet man ir bērni, un tie tomēr nozīmē vairāk!”

Studijās un darbā aizņemtā Andra Agate Nesaule: „Es labprāt piedalītos, bet man ir drusku bailes ... Arī rakstīt latviešu valodā man ir diezgan grūti. Esmu beigusi tikai sesto pamatskolas klasi latviešu skolā...” (1957. g. 11.II)

•
Gunars Andrejs Irbe Zviedrijā ierosina domāt par pašu jauniešu laikrakstu vien-līdz divreiz mēnesī, lai laikus spētu paust jaunatnei svarīgo informāciju daudz aktuālos jautājumos un iegūtu tās reakciju. Viņš sapņo par iespējamā laikraksta nosaukumu *Brīvā jaunatne* kā atbildes repliku *Padomju Jaunatnei*.

Pārrunas par savu laikrakstu netieši pārtrauc ASV, iesaukdamas regulārajā kuģa dienestā *Jaunās Gaitas* saimnieciskās daļas vadītāju un iekārtotāju Aivaru Roni. Tas nemaz nav viegls darbs — atrast aizstājējus šim apzinīgajam darbiniekam!

UZ ĪSU BRĪDI — ATBILDĪGAIS REDAKTORS

Emigrācijā *Jaunās Gaitas* redakcijas un autoru sākotnējie darbi un centieni palikuši neizvērtēti gan savā kopumā, gan arī atsevišķi. Šad un tad *Jaunās Gaitas* saturs reklāmas nolūkos ticis atstāstīts emigrācijas periodikā. Dažiem *Jaunajā Gaitā* publicētajiem darbiem vērtētāji pieskārušies ar tādām internacionālām replikām kā, piemēram, „vielu autors pazīst, prot arī stāstīt” vai „dzejoļu, kā liekas, netrūkst un dzejnieku arī...”

Viss tas, kā sociālās un politiskās pārmaiņas, ko aiz sevis atstāja Otrs pasaules karš, saārdot Eiropu, viss, kā pēckaņa dzīve svešumā un tālāka aizceļošana pasaulē skāra un ietekmēja latviešu bēgļus un viņu pēcnācējus, joprojām ir neizpētīts lauks, no kuģa spilgta daļa saglabājusies *Jaunās Gaitas* slejās un *Jaunās Gaitas* redaktoru arhīvos.

Jaunās Gaitas pirmais 21 numurs, ko labi pazīstu, slēpj traģiskas liecības un ieskicē pašas traģēdijas apmērus. Jau tad trimdas dzīve man likās kā latviešiem uzlikts pārbaudījums un izaicinājums: vai viņi arī svešumā spēj palikt latvieši un turēties pie latviešiem (abos gadījumos nekādu priecas vēsti nesniegdami).

Pretēji sludinātājiem un kancelēm un katedrām es dzīvi emigrācijā, bēgšanu no Latvijas, izglābšanos no deportācijām vai nāves briesmām neesmu spējis uzlūkot un akceptēt kā Dieva žēlastību. Tieši otrādi — tikai kā mūsu pašu izvēlētu un Dieva akceptētu pārbaudījumu un izaicinājumu, no kā personīgi neesmu vairījies, ko esmu pieņēmis. Dieva žēlastība tā nav, ka, izbēdzis pasaulē, latvietis un viņa pēcnācēji kļūst amerikāņi, zviedri, vācieši, kanadieši, austrālieši! Tāpēc trimdas literātūras augstās dziesmas spēcīgākie, patiesākie akordi ir latviešu bēgļu traģēdija ārpus savas zemes.

Pret šo traģēdijas padziļināšanos un pret galējo katastrofu —

Uģis Nollendorfs un Aivars Ruņģis 1968. g., izsūtot Studiju Grupas Biļetenu (SGB)

aiziešanu no latviešiem, pret zušanu tautai ar saviem sacerējumiem, ar vārdiem un darbiem stāvēja *Jaunā Gaita* un tās autori.

Sākuma posmā *Jaunajai Gaitai*, kā minēts, bija pārmaiņus divi atbildīgie redaktori: no 1. līdz 5. numuram Valters Nollendorfs, no 6. līdz 10. numuram Aivars Ruņģis, no 11. līdz 24. Valters Nollendorfs.

No 35 gadu perspektīvas, atceroties mūsu iepazīšanos 1954. gada novembrī, bez ceremonijām, bez līgumiem (īsti pat nepamanot kā) kopīgi sāktos darbus, kad mēs abi, katrs savā ASV pilsētā dzīvodami, dažu labu nedēļu strādājām *Jaunās Gaitas* darbu varbūt pilnas 6 vai 8 stundas dienā un 7 dienas nedēļā, rodas jautājums, kas motivēja šādu uzpurēšanos un pašaieliedzīgu kopā strādāšanu, sadarbošanos?

Daļa atbilžu rodama vēstulēs, kurās jaunības ideālisms, dedzība dažkārt izpaužas visai paradokšālos apgalvojumos, ko šodien varētu pateikt nosvērtāk un ietekmīgāk. Bet vai patiesāk?

Piemēram, vēstulē Valteram Nollendorfam: „Tavas vēstules es uzglabāju ne tikai kā zināma laika dokumentāciju, bet uzskatu tās arī par sava vienīgā drauga vēstulēm.” (1956. g. 18. X)

Liekas, apziņa par kāda iekšēja aicinājuma vērtību un draudzība motivēja kopīgo darbu visvairāk. Ievēlēts par ALJAs valdes priekšsēdi 1956./1957. gadam, Valters Nollendorfs, nespēdams nest lielo darba nastu, aicina mani (viņš ir arī ALJAs Apgāda nozares vadītājs, kas kārtoto redaktoru apstiprināšanu) uz laiku pārņemt *Jaunās Gaitas* atbildīgo vadību. Mana atbildes vēstule ir plaša, bet ļauj atrast, ja grib meklēt, pa atbildes druskai uz jautājumiem par motivāciju: „Izšķiršanās bija Tava, jo Tu pats vislabāk zini, kā sadalās Tavs darbs: kur tas ir nepieciešams, kur nav aizvietojams. Nekāds Tavs lēmums nevarēja izsist mani no sliedēm. Pat tad, ja Tu būtu pateicis, ka es vairāk nevaru ne darboties, ne piedalīties ar rakstiem *Jaunajā Gaitā*, es nebūtu skrējis pa pagastu, saukdams, *Jaunā Gaita* jānogremdē. Vienkārt, tas izskaidrojams ar manu raksturu. Otrkārt — *Jauno Gaitu* mēs sākām celt draudzībā. Draudzībā celta lieta man ir svēta, kaut varbūt laiks un notikumi (mani) pašu aiznes prom no līdzdalības pasāktajā darbā.” (1956. 18.X)

Apmainoties ar amatiem *Jaunajā Gaitā*, turpinu: „Neņem jaunā, ja (atbildīgā redaktora darbā) būšu nedaudz sparīgāks, nekā izskatījies *Jaunās Gaitas* redakcijā līdz šim. Un, lūdzu, nekad nedomā, ka Tu būsi nogājis malā vai devies atvaļinājumā. Arī es nekad līdz šim nejutos kā 2., 3. vai 4. persona *Jaunās Gaitas* redakcijā. Es tikai zināju savu darbu, kas mani darīja laimīgu. Un citus resp. Tevi es novērtēju tik augstu, cik augstu darītāju cēla viņa darbs. Kas par to, ja man tad, uz Tevi skatoties, vienmēr bija jāatliec galva nedaudz atpakaļ.”

Jaunās Gaitas atbildīgā redaktora darbā, manuprāt, pati galvenā lieta ir izšķiršanās par uzsvariem, proti, vai gatavs žurnāls ir pašmērķis jeb vai tas tas ir līdzeklis tālu nākotnes plānu īstenošanā. To esmu izteicis arī vēstulē dzejniecei Veltai Tomai, jautādams, vai redaktora “darba mērķis ir nodrukāta *Jaunā Gaita* jeb vai viņa darba mērķis ir radīt *Jauno Gaitu*, kas būtu tikai līdzeklis, ar kuļa palīdzību tās paaudzes, kas brīvībā, palīdz veidot sev un tām paaudzēm, kas brīvas kļūs, savu modernu latvisku ideoloģiju un, kā teiktu runas vīri, izsappo latviešu tautas gaišākas dienas. --- Tai brīdī, kad mēs pazaudētu savām iecerēm un darbiem nākotnes

perspektīvu, baidītos uzdrīkstēties un negribētu arī tūri fiziski piepūlēties, mēs nomirtu un nomirtu vissāpīgāk, agri vai vēlū, paši savās acīs.” (1963. 24. II)

Savā pirmajā, piecu lappušu gaņajā iepazīšanās vēstulē Gunaram Andrejam Irbem, aizbildinādams papildus darbu lūgšanu, rakstu: „Jaunatnes žurnāls *Raksti* (kā lasām ALJAs archīva papīros) aizgāja bojā galvenokārt tāpēc, ka redaktori domāja tikai sēdēt pie rakstāmgalda, plānot un sacerēt žurnāla saturu. Mums ir jāplāno un jāpalīdz kārtot arī žurnāla izplatīšana, jo mēs nepavisam nestrādājam tikai tāpēc, lai redzētu savus sacerējumus nodrukātus, bet gan, lai jaunajai paaudzei izveidotos un būtu sava seja, lai (emigrācijas) latviešu kultūras ‘pēdējie mohikāņi’ netīksminātos, ka aiz viņiem tiešām iestājas tukšums, (bet) lai augtu un taptu vienoti latvieši visos pasaules vējos.” (1956. g. 28.X)

Jaunās Gaitas redakcijas darba un centieni ievirzi raksturo tās pašas vēstules šādas rindas: „Tu mini, ka esi iecerējis rakstu par ‘ideoloģiskiem virzieniem okupētās Latvijas skolās’. Ja man būtu vara Tevi piespiest šo rakstu uzrakstīt, es to darītu, jo: 1.) jaunās paaudzes sabiedriskie darbinieki ļoti maz vai vispār nemaz nezina, kādi ideoloģiski virzieni skar to latviešu daļu, ar kuņiem viņiem reiz būs jāstāpjas kopējam darbam. 2.) Parādi man īstu latvieti, kam šī lieta neinteresētu vai būtu mazsvarīga! 3.) Vai arī Tu neuzskatītu par nepareizu tāda cilvēka rīcību, kas par kādu temu, kuļa ļoti svarīga citiem, zina vairāk un pamatīgāk nekā viņi, bet klusē? Rakstu varētu ievietot divos turpinājumos.”

„Tikpat svarīga un interesanta ir Tevis pieminētā ‘reportāža’ par Rīgu tagad. Latvija, manuprāt, jauno latviešu apziņā nedrīkst palikt tikai teika, teiksmu zeme, bet starp viņiem un Latviju jārod, teiksim, tās ‘nesaraujamās saites’, kas, piemēram, mani sien pie šīs zemes, kuļa man ir *reālitate*.” (1956. g. 28.X)

Ir patīkami atcerēties to dienu jaunās paaudzes autoru domu un mērķu saskaņu.

Vēstulē Gunaram Andrejam Irbem: „Nojaužu, ka pamazām mūsu uzskati daudzos jautājumos tik tālu noskaidrojušies un noskaidrojušies tā, ka esam gandrīz vienis prātis. Tas nozīmē, kauliņi mesti un atpakaļ ceļa nav. Savās domās biju pieteicis cīņu trimdas trulumam pāris gadus atpakaļ. Atklāti to visspilgtāk izdarīju 8. numurā.--- Es jūtu, ka ar jums (Valteru Nollendorfu un Gunaru Andreju Irbi) radušās gandrīz vai ģenerāļi kādas jaunas latviešu paaudzes cīņai par savu domu, par savu vietu.”

Savas daļrunības nests, es turpinu: „No manis, Gunar, vairs nesaņemsi atkāpšanās ziņu. Sēru vēsti piesūtīs Valija.”

Un tālāk: „Intervijai ar mūsu brāli (Imants Zanders al. Tālvāldis Mednis) no Latvijas ir jābūt jaunai pavēlei! --- tagad jācīnās, lai mūsu tauta mājā paglābtu savas dzīvības un veselību, tagad jāprasa, lai beidz muļķošanās ar kukurūzu un lai būvē augšā lauksaimniecību. --- Tātad, cīnīsimies, lai atjaunotos un stiprinātos saites ar mūsu paaudzi Latvijā. Tāds varbūt lai ir viens Tavas intervijas nolūks.--- Un neželosim trimdas muldētājus!” (1957. g. 20. III)

1957. gada 24. martā saņēmu vēstuli, kuŗā Dr. I.E. Sprūdis (no Periskopa grupas *Laikā*) ziņo, ka piešķir man „Trimdas lukturā” I. šķiru.

PAR KĀDU “REDAKTORA PAČALU”

No visiem jaunajiem autoriem Benita Nita — Veisberga palikusi atmiņā kā jaungaitnieciskākā jaungaitniece. To pauž arī viņas darbi un vēstules, apliecina smaidi caur asarām par Periskopa zākājumiem *Laikā*, jo viņai no vecākā kollēgas, dzejnieka Kārļa Rabāca satiras asumiem tika nepelnīti daudz.

Jaunās Gaitas situāciju 1957. gada jūlijā Benita Veisberga raksturo šādi: „Jauki, ka tas žurnāls tā uzlabojas. Nu jau ap jums salasījušies daudz visādu gudrinieku. Bet man vienmēr tāds speciāls respekts pret tiem nedaudzajiem, kas visu to lietu uzsāka.”

Ar asāku brīdinājumu izsakās Dzintars Sodums: „(*Jaunās Gaitas*) 10. numurs ir dzīva lielgabala zalve.” --- „Jūs abus (Nollendorfu) ar Ruņģi nosūdzēs par vekseļu viltotājiem, pederastiem, komjauniešiem, fašistiem u.t.t.”

Cik viņam bija liela taisnība! Viņa pareģojums itin drīz piepildījās.

Vistiešāk varbūt savus sabiedriskos uzskatus pārstāvēju un paudu, būdams īsu brīdi *Jaunās Gaitas* atbildīgais redaktors. Šai sakarā varbūt minami šādi darbiņi: Redaktora pačala 7. numurā; Vilis Lausks — „Kas bija latviešu sarkanie strēlnieki?” 8. numurā; Redaktora pačala 10. numurā.

Pēdējā — Redaktora pačala 10. numurā, bija asa emigrācijas kritika. Atsaukdamiem uz vēroto un pārdzīvoto un vadoties pēc vesela prāta aplēsēm, redaktors nevienu (vismazāk sevi!) nežēlodams, skicē emigrācijai draudošo nākotnes ainu.

Tās liecinieki šodien, 30 vai vairāk gadu vēlāk, esam mēs visi un kļūstam mēmi statisti tai ainā, kad no Latvijas ciemos atbraukušajai dzejniecei vai pārlūst sirds, dzirdot latviešu saimnieci pašas mājā ar savu suni angļiski sarunājamies ...

Redaktora pačala 10. numurā aicina uz citu, jaunu izpratni attiecībās un sakaros ar tautu Latvijā: „Trimdas jaunajai, Latvijai uzticīgajai audzei ir tikai viens draugs un īsts sabiedrotais cīņā par savas tautas labāku nākotni — tā ir latviešu jaunā paaudze mājās un izsūtījumos. Nekļūsim viņiem sveši, jo aiziet katram savu ceļu nav mūsu, nedz viņu patiesākā vēlēšanās.”

Sabiedrības kritika un uzdrīkstēšanās runāt par jaunu izpratni divu šķirto tautas daļu attiecībās, manuprāt, ir viens no pirmajiem lielākajiem izaicinājumiem, lai taptu gāgānu kaŗi, kuŗos vecie tēviņi beidzot kārtīgi apstrādās jaunos, niķīgos zoslēnus. Bet šo uzbrukumu “zostēviņi” nevar sākt tūlīņ, atsaucoties uz kritisko redaktora pačalu, jo debašu gaitā (pasarg Dievs!) visas lietas un patiesie apstākļi varētu nākt vēl skaudrākā atklātības gaismā, nodarot jaunu tikai pašiem kaŗa sācējiem. Uzbrukumam jāgaida izdevīgāka situācija, jo, vai nu tā būs, ka jaunie kaut kur “nepāršaus pār strīpu” kādos sev pavisam neizdevīgos laukos.

Līdz kādā dienā, patiešām, rodas izdevība, lai sāktu *Jaunajai Gaitai*

pārmetumus par "iešanu sociāldemokratu pavadā", visbeidzot — par "komūnisma ideju iefiltrēšanu nevainīgajā trimdas saimē."

1957. gada sākumā Gunars Andrejs Irbe atsūta no Zviedrijas informāciju par tikšanos ar Tāļivaldi Medni, kas nupat izceļojis no Latvijas. Kopā ar Ojāra Vācieša dzejoli par Rīgu *Pēc ilgas šķiršanās* tiek likti pamati nodaļai *Nekļūsim sveši* un iezīmējas jauns uzsvars jaunās paaudzes attiecībās un saistībās ar tautu Latvijā.

Jaunās Gaitas sākuma posmā latviešu sabiedrībā pastāvēja visai dīvaina situācija (ja grib, var tā teikt!) sakaru un saistību jautājumos ar tautu Latvijā. Jaunā paaudze šai jautājumā bija it kā pagājuši gaŗām vai aizsteigusies priekšā vecajām, kuŗas (bezkompromisa pretkomunistiskās cīņas dēļ) sakarus nevarēja un negribēja atzīt, kaut arī juta vai nojauta, ka bez tiem sabiedriski-politisks darbs un akcijas nav iespējamās.

„Uztraucoša ir inerces sliekšme tajos emigrācijas jaunajos, kas aizsnieguši 30-tos,” raksta Gunars Andrejs Irbe, „un kam tad nu vajadzētu sacīt kaut ko savu. Ir ērti sekot iesāktajam, kaut arī ceļš nav nekas cits, kā savas astes ķeršana un ripošana uz vietas. Tikpat niekkalbiska ir arī 'cīnīšanās' pašu vidū vien, it kā ar to, ka emigrantu sanāksmē izlamājamies par komunistiem, būtu kaut kas grozījies un paši būtu atraduši kādu taku uz savu skaidrību.”

„Trimdinieku 'pāraudzināšanai' — ja nu pie tik lepnas lietas pieķeramies — jāiet pa citiem ceļiem, nekā to savā laikā darīja mūsu vecie un cienījamie demokrātijas pārstāvji. Bija kļūda un psiholoģiska nepareizība visādiem dvēseles kūleņiem cauri gājušos emigrantus pēkšņi nostādīt tādas nelokāmas nostājas priekšā, kāda atradās, piem., *Latvju Ziņās* un kādu vēl šur tur piekoptj. Galu galā — notikušais jālabo citiem līdzekļiem, pieejot tolerantī to cilvēku domām, kas citu nepazīna, pirms ieradās Rietumos. Šoka terapija šeit bija nelietderīga.”

„Citādi ir tagad ar mums *Jaunajā Gaitā*, mums nav vajadzības liekties, bet tajā pašā reizē mums jābūt iecietīgiem un jāoperē tikai ar t.s. konstruktīvo kritiku — tā ir grūta lieta un ne vienmēr izdosies, bet ir jābūt gribai uz to. Man ir tāda pieeja — tik daudz, to nevar noliegt, ir aiztautojušies projām: tie, kas par spīti visam pie latviešiem paliks, grib runāt un sacīt savu, jo latviskums nav viens vien ceļš un kas par to, ja jaunatne meklē ceļu laukā no loka līnijas, kuŗā ieskrējusi liela daļa emigrācijas ideoloģijas. Jaunajiem jādod motivācija palikt latviešiem, bet tā būs vāja, ja 'pozitīva emigrācijas jaunatne' būs vienīgi tā, kas sekos veco domātāju spraustām līnijām, jā — īstenībā ir jau taisni otrādi. Tie, kam nekā sava nav, seko citu pēdās — tā ērtāk.” (1957. g. 26.III)

„Nekļūsim sveši” tema jālieto, draugs,” raksta Gunars Andrejs Irbe, „ar lielu apdomu.” (1957.g. 27.III)

„Vai nav tā, ka vairums emigrantu tiešām vēlamies, lai pārbēdzēji ir pazemīgi sunīši, kas kaunīgi pieņem maizi no mūsu rokām un apstiprina visu, ko esam ieņēmuši galvā; vai nav tā, ka vienīgi mēs esam tie, kas VISLABĀK zina, kā Padomijā iet un kam vienīgam galu galā ir kāds vārds sakāms, kam ir prasības (pēc bijušiem namiem Brīvības gatvē, lauku sētas Zemgalē un rakstāmgalda ārlietu ministrijā). Nu jā — tas varbūt ir dabīgi ... Bet man liekas, kaut varbūt maldos, ka lielākas prasības ir mājās

palicējiem no mums, un fakts ir tas, ka mēs lielum lielā mērā TĀS NEESAM IZPILDĪJUŠI. Kā tu domā? — Arī tad, ja mums nav bijis iespējams, mums drusku jāklūst pazemīgākiem.” (1957. g. 30.III)

Jaunās Gaitas tapšanas gados latviski aktīvajā emigrācijas jaunajā paaudzē bija, lietas vienkāršojot, divi galveno uzskatu un rīcības virzienu pārstāvji, teiksim, revolūcionāri un evolūcionāri.

Pilnīga un ātra pagrieziens, pārgrozījumu sludinātāji stāvēja pret evolūcionāriem, kuŗi gribēja šo vienkāršo revolūcionārā pavērsuma veida attīstību aizstāt ar sarežģītākiem, pakāpeniskiem procesiem, kas solītu lielākas sekmes.

Sava temperamenta dēļ, ko Dzintars Sodums kādā vēstulē bija raksturojis par māksliniecisku, es biju revolūcionārs.

Mūsu evolūcionāri jau neko daudz neatšķīrās no mūsu revolūcionāriem uzskatu un mērķu ziņā. Atšķirības bija rīcībā un pieejā, kā, piemēram, atzinumā — bez vecāko paaudžu atbalsta paši vien neko nenasniegsim.

Es turpretī uzskatīju, ka mūsu vecākiem, ka vecākajām paaudzēm jāpaceļas līdz mūsu laikmeta izaicinājumu līmenim un jāmetas saviem bērniem, kuŗus paši aizveda svešumā un kuŗi tagad aicina uz latviskās pārdzīvošanas barikādēm, palīgā. Ka nav jāspriedelē par lojālīti pret mītņu zemēm. Ka visas mums draudošās traģiskas pamatā ir iekļaušanās svešajās sabiedrībās, pielāgošanās, asimilācija. Lai pret to cīnītos, vispirms un tūlīņ, par spīti dažādiem aizspriedumiem, jāatjauno visas iespējamās saistības un sakari ar tautas kodolu Latvijā.

Evolūcionāri, likās, it kā kļuva ļoti parocīga lietiņa vecākajām paaudzēm — tie kļuva, dažreiz nepelnīti, jaunās paaudzes “nosvērtākā daļa”, “paipuisīši” un “paimeitiņas”.

Valters Nollendorfs, manuprāt, visspilgtāk no mums visiem sevī apvienoja visai revolūcionārās prasības ar evolūcionāru pieeju un rīcību to sasniegšanai.

10. numurā publicētā redaktora pačala atspoguļo ļoti spilgtu un spēcīgu pagrieziens posmu manā personīgajā dzīvē un piederības apziņas jautājumā pie savas tautas. Pirms publicēšanas es šo pačalu lasīju arī kādā ALJAs valdes sēdē. Pareizās, t.i., pakāpeniskās pieejas trūkuma dēļ šim svarīgajam jautājumam (uz to man jau bija aizrādījis Gunars Andrejs Irbe) notika tā, ka laika biedru apmulsušās, piesardzīgās nostājas vai vispār jebkādas nostājas trūkuma dēļ es uztvēru visu par savu uzskatu pilnīgu noraidīšanu un to dziļi pārdzīvoju. Man, likās, dažs labs valdes loceklis tur sēdēja pilnīgi bez kādas savas noteiktas stājas un pārliecības un, tiklīdz iepatīkās, runāja kādam otram pretī, vienalga, jēga ir vai nav.”

Es atteicos no atbildīgā redaktora darba.

Mana izšķiršanās bija strauja, bet, manuprāt, taktiski pareiza, piespiežot Valteru Nollendorfu atstāt domas par jaunu kandidēšanu ALJAs valdes priekšsēža darbam un pārņemt atpakaļ, kā pirms gada bija runāts, *Jaunās Gaitas* vadību.

Es uzskatīju, ka Valters Nollendorfs, izlīdzinājumus un kompromisus meklējot, spēj strādāt labāk nekā es. Un no *Jaunās Gaitas* darba taču es neaizgāju! Gluži otrādi, *Jaunās Gaitas* saimniecība pārcēlās uz Kalamazū,

un ar 11. numuru man bija jāpārņem arī žurnāla iekārtošanas darbs.

Sev personīgi es nekādā veidā nepakalpoju, bet Valteram Nollendorfam sekmīgi vadīt *Jauno Gaitu* uz priekšu pa jaunu gaitu — tam es, manuprāt, pakalpoju noteikti!

PAAUDŽU PLAISAS

Piecdesmito gadu otrā pusē Dzintars Sodums kādā vēstulē raksta par jauno paaudzi, runājot gandrīz ar sirma vīra viedumu: „Manuprāt, tas, ko darām, nav nekāda heroiska cīņa, bet dabiski izaugusi prasība. Mūsu paaudzei ir savi uzskati un tos vislabāk varēs izteikt rakstveidā. Protams, zināmas aprindas šādu darbošanos uzņem kā personīgu apvainojumu. Pret tādiem šad tad slinki jāatvairās. Citādi rūpes tikai par to, lai žurnāls varētu iznākt arvien bagātāks, interesantāks.”

No paaudžu plaisas, vecās un jaunās paaudzes uzskatu kaļiem, t.i., no atšķirīgu domāšanas veidu sadursmes, no tā, kas ir nenovēršams, jo ir dabisks, kas notiek un ir acīm redzams, *Jaunās Gaitas* redaktorus pārprastas vienotības pārstāvji mēģināja atrunāt, tēvišķīgi pamācot, draudzīgi uzrunājot, “mīļā miera” vārdu piesaucot un pat ar žagariem draudot.

Taču neredzēt dzīvā sabiedrībā paaudžu plaisas vai konfliktus ir akluma vai liekulības pazīme. Noliegt problēmas ir mēģinājums risināt tās ar paslaucīšanu zem paklāja vai pagultē.

„Pēc Otrā pasaules kara latviešu politiskie emigranti, bēgļi, latviešu trimdinieki vairumā reprezentēja to latviešu sociālo grupu, ko mēs tagad dēvētu par vidus šķiru: tie bija dažādo brīvo profesiju darbinieki, mākslinieki, zinātnieki, skatuves mākslinieki, rakstnieki, sabiedriski un politiski darbinieki, dažādu īpašumu turētāji. Sakarā ar to trimdas latviešu sociālā dzīve ‘meta’ relatīvi augstu vilni un rītēja bez bažām, it kā tā varētu turpināties mūžīgi. Sociālā dzīve un kultūras aktivitātes, reprezentēdamas, kā vēl piecdesmitajos gados tik labprāt mēdza teikt, ‘tautas labāko daļu’, bija neatkarīgās Latvijas sabiedriskās dzīves turpinājums, kopija, papildināta ar quasi politisku cīņu par Latvijas brīvības atjaunošanu un cerībām uz drīzu atgriešanos.”

„Izceļojot pāri okeaniem, latviešu organizācijas un periodiskie izdevumi, arī kalendāri (būtiska latviešu kultūras daļa) pārstāvēja un populārizēja visāda veida lojālītāti pret jaunajām mājvietām, aktīvi rūpējoties par vieglāku iekļaušanos apmešanās zemēs, personīgo karjēru izveidošanu un ... protams, arī par latviskuma saglabāšanu. Trimdas ideoloģija teorijā un praksē bija visai pretrunīga. Nevar taču, kā tagad labi zinām, reizē notikt ir bezsāpju iekļaušanās svešā, jaunā vidē, ir latviskuma saglabāšana. Līdzekļi resp. trimdas organizācijas un izglītības iestādījumi šādas trimdas ideoloģijas īstenošanai, attiecībā pret latviskuma saglabāšanu, bija Latvijas tradicionālo organizāciju un iestādījumu kopijas ar ļoti niecīgiem jauninājumiem struktūras un satura ziņā, it kā trimdiniekus nebūtu skāruši nekādi ārēji un iekšēji satricinājumi un pārgrozības.”

„Izveidojās nesaskaņa — trimdas organizācijas un iestādījumi nespēja sniegt atbildes uz reālās pasaules problēmām (kur pie tam iekļaušanās un asimilācija pati par sevi varbūt bija vismazākā problēma vai nemaz nebija problēma).” (Aivars Ruņģis, *Ceļā uz mājām* 1984. g., 38., 39. lapp.)

Ievērojot latviešu bēgļu sabiedrības īpašo sociālo struktūru, svešumā vecāko paaudžu sabiedrisko darbinieku netrūka. To bija pārlūkām! Cilvēki, kas izglītības un pieredzes dēļ varēja būt ne tikai departamentu vadītāji, bet pat ministri, tagad bija nelielu latviešu grupiņu vadītāji.

Jauniem vietas nebija, jaunos nevajadzēja. Par tālāku nākotni, par aiziešanu citās tautās, liekas, neviens nedomāja.

Sākotnējie jaungaitnieki, toreizējie divdesmitgadnieki — akadēmisko izglītību ieguvuši, darba dzīvē nostabilizējušies, daži jau bērnu vecāki, uzlūkoja latviešu sabiedriskajos procesos jaunajai paaudzei atvēlēto lomu, saudzīgi izsakoties, par nepilnīgu, un līdz ar to viņi bieži atkārtotajā izsauzienā: jaunatne (jeb — jaunātne) ir mūsu nākotne! — saklausīja tikai liekulīgus vārdus.

Šo situāciju mēģina, piem., ilustrēt *Jaunās Gaitas Skabargas* 5. numurā: „Lasīju ka Draudzības dienās Niagarā notikušas paneļveidīgas pārrunas starp jaunās un vecās paaudzes pārstāvjiem. Tur kāds (jaunietis) K. Sveteckis teicis, ja jauno paaudzi veco pasākumos grib pieaicināt tikai krēslu sakārtošanai un trauku nomazgāšanai pēc sarīkojuma, tad jaunatne tādu vien sabiedrisko darbu nevēlas. --- Varu apliecināt, ka šis runātājs nepavisam nav informēts par latviešu sabiedrisko rosību un jaunatnes aktīvo līdzdalību tajā. Zinu, ka mūsu latviešu kolonijas sarīkojumos jauno paaudzi pieaicina talkā ne tikai krēslu sakārtošanai un trauku nomazgāšanai, bet arī pie ieejas nozīmīšu piespraušanas svārkus atlokiem, koncertklavieru vāka atvēršanas un aizvēršanas (kā nu kuņģi reizi tas nepieciešams), ziedu pasniegšanas māksliniekiem un pie rindā stāvēšanas — karodziņu vicināšanas, ja ierodas kāds liels darbinieks.”

Topošā konflikta pamatā bija dažādas dabas sociāli faktori. Lai pieminam atšķirības uzskatos par sakariem un attiecībām ar tautu Latvijā (Nekļūsim sveši — kalposim, No viena šūpuļa izkāpušie, protams, pret iekļaušanos un asimilēšanos, ‘slēgto’ un ‘puslēgto’ organizāciju aktivitātes u.c.)

Jaunās Gaitas redakcijas 1958. gada 18. oktobra sēde, kas galvenokārt pazīstama ar pārrunām par Jāņa Turbada pasaku *Ķēves dēls Kurbads*, raksturojās arī ar jaunas nodaļas ieviešanu *Starp papēdi un zemi* (Gunara Andreja Irbes piešķirts Latvijas kultūras darbinieku situācijas raksturojums) žurnālā. Es referēju par šīs nodaļas ideju, jo uzskatīju, ka sakaru un saistību jautājums ar tautu Latvijā, kas kļuvis par manas personīgās latviskās eksistences jautājumu, lai saglabātu un saglabātu savu personību, ir svarīgs arī citiem emigrantiem. (Vai kā Kalamazū latviešu papildskolā kādā sarīkojumā, uzrunājot knauķus un knīpas, teicu: „Latviski jāmācās, jo kā citādi sapratīsities paši ar saviem brālēniem un māsīcām Latvijā!”)

Jau diezgan skaidri un nepārprotami bija redzams, ka, piemēram, toreizējās Amerikas Latviešu Apvienības (ALAs) pārstāvētā emigrantu vadības politika Savienotajās Valstīs izpaudās kā pakāpeniskas bezkonfliktu un bezsatricinājumu iekļaušanās izkārtošana jaunajā dzīves

vietā, gan arī, protams, kur un kad iespējams, reaģējot ASV politikas ietvaros pret staļinisma un komunistu vienpartijas sistēmas izplešanās un uzkundzēšanās centieniem, lai kur pasaulē tie parādītos. Šī “demokratiskā” sadzīves veida proponētāja Pēterā Lejiņa ALAs vadītā politika noturējās savus divdesmit gadus.

Ja šis “demokratiskais” sadzīves veids būtu bijis tikai paša Pēterā Lejiņa un ALAs valdes locekļu proponēts, tas spētu pieciest arī atšķirīgus uzskatus. Bet, kā liekas, ALAs politika toreiz vairāk līdzinājās kādiem priekšā liktiem norādījumiem, kas vienas nācijas veidošanas ceļā necieta iebildumus un novirzes. Varbūt tā sekoja iedomām par patriotisku stāju. Ne no zila gaisa Pēteris Lejiņš aizrādīja ALAs kongresā Čikagā pārrunās ar *Jaunās Gaitas* pārstāvjiem: viņš negrib būt tādā organizācijā, kas jau esot aizdomās ...

Cik ļoti viss mainījās, bija redzams tad, kad beidzot mainījās ALAs priekšsēži un valdes locekļi! Bet šis maiņas nāca ar lielu novēlošanos un daudz latviešu ģimeņu gadījumos jau par vēlu.

Agrākās, ilggadīgās ALAs valdes nostāja, gurdā pieeja latviskuma saglabāšanā, sakaru un saistību jautājumos ar tautu Latvijā bija pats liktenīgākais emigrantu pašu pienesums samērā straujam un plašam asimilēšanās procesam.

•

Divsarunā ar sevi Valters Nollendorfs atceras: „Mēs toreiz nopietni domājām, ka varam darbu veikt labāk. Un man liekas, to mēs arī pierādījām. Taču konflikti tādās reizēs nav novēršami. Un ne tikai ar pirmajiem ALJAs vadītājiem. ALJA taču radās ALAs ierosmē un ar ALAs atbalstu. Kad ALJAs valde aizgāja no Austrumu krasta, kontakts ar ALAs vadību kļuva vaļīgāks. ALAs darbs vēl labu laiku koncentrēts Austrumos. Galu galā — mēs labi nepazinām ALAs ļaudis, viņi nepazina mūs. Rezultātā radās tas, ko toreiz apzīmēja par ‘paaudžu plaisu’.”

— Tātad, tu nedomā, ka ‘paaudžu plaisa’ bija īsta paaudžu plaisa, bet drīzāk ģeografiska plaisa?—

„Pa daļai — noteikti. Jebkuŗa vecā paaudze būs iecietīgāka pret tās jaunās paaudzes īpatnībām domāšanā un darīšanā, ko viņa personīgi pazīst. Bet mūsu pazīšanās nebija visai cieša. Un katrā ziņā — mums bija pašiem savas galvas uz pleciem. Mēs nebijām gatavi pieņemt visu, kas nāca no vecākās paaudzes. ---”

— Bet domstarpībām ar vecāko paaudzi taču bija arī ideoloģisks raksturs?—

„Pa daļai noteikti, kaut arī man liekas, ka šai ziņā daudz kas ticis pārspīlēts. Trimdas apstākļos diezgan normāli izveidoties ideoloģiskai pareizticībai, kas ar aizdomām skatās uz katru mēģinājumu taujāt pēc tās pamatiem vai pat rituāliem. Ir skaidrs, ka šāda taujāšana notika, bet nekad šo pamatu ārdīšana. Es domāju, ka noteikti daudz kas būtu bijis citādi, ja kontakts būtu bijis ciešāks. Tad ideoloģisku apsūdzību vietā būtu noritējis dinamisks dialogs. Ne bez domstarpībām, bet tomēr zināmās robežās.” (*Jaunā Gaita*, 1974. g. 100. num.)

Valtera Nollendorfa intervijā rakstītās domas tapušas 1974. gadā. Vēl 15 gadus vēlāk, 1990. gadā, atskatoties viss varētu likties varbūt vēl “cerīgāks un rožaināks”. Taču es joprojām, atsaukdamies uz savu *Jaunās*

Gaitas redaktora, gan vēlāk arī uz citu izdevumu un darbu vadītāja pieredzi, neesmu mainījis sākotnējo izpratni:

a. es neredzēju nekāda kompromisa iespēju ar vecāko paaudzi (tāpat kā es, piemēram, no konservatīvo vec- un lielsaimnieku puses, vadoties pēc savas jaunieša pieredzes Latvijā, nebūtu piedzīvojis jaunu kooperatīvu saimniekošanas metožu ieviešanu Latvijas laukos); spara pilnām un darboties kārām vecākajām paaudzēm, tā man likās, nevajadzēja ne mūsu kompromisu, ne mūsu pašu; viss, ko mēs varējām, bija — vēl lieku reizi glaimot viņu tieksmei ieņemt augstu stāvokli sabiedrībā;

b. es nebiju norūpējies par vecās paaudzes devumu trimdas resp. emigrācijas sabiedrībai, jo tie vecās paaudzes pārstāvji, kas gribēja un kas varēja, bija jau piekļāvušies citām kultūrām ar visām savām ģimenēm, bet lielum lielai daļai — jeb jaunproletāriātam jaunajos apstākļos — nebija citas sabiedrības kur iet;

c. iekļaušanās, lojalitāte pret jaunām patvēruma zemēm, ko pārstāvēja ALA un tās ilggadīgais valdes priekšsēdis Lejiņš, solīja pakāpenisku, raitu un nenovēršamu iekļaušanos, asimilēšanos, pārtautošanos.

Daudz no protesta pret pasākto iekļaušanos izteicās daudz dažādu konstruktīvu ierosinājumu veidā, bet pasākto pārtautošanās ceļu *Jaunajai Gaitai* un jaungaitniekiem neizdevās pārāk daudz ietekmēt, kur nu vēl novērst. Mēs par visām šīm lietām toreiz arī tā nedomājām, tāpat kā par stratēģiju nedomā uzticīgs kareivis sargpostenī.

DIVI ATŠĶIRĪGI DOMĀŠANAS VEIDI

Man pašam joprojām liekas, ka jaunās un vecās paaudzes, ka dēlu un tēvu, meitu un māšu uzskatu un interešu sadursmes, konflikti ir nenovēršama katras sabiedrības dzīvības zīme, kas ārkārtas apstākļos, t.i., emigrācijā varēja nemaz nerasties (beigu zīme) vai iegūt īpašu asumu (izmisuma zīme.)

Ievadot savu recenziju par Jāņa Veseļa grāmatu *Teiksma par manu mūžu*, ar Viļa Lauska vārdu *Jaunās Gaitas* 4. numurā (1956. g.) esmu skāris jauno un veco paaudžu attiecības šādā nostatījumā: „Mēs esam mācīti godāt savu tēvu un māti, un šo ideju mūsu apziņā uztvērusi un vispārinājusi daudz plašākam apjomam: mēs sajūtam bijību un godpadevību pret visiem saviem priekšgājējiem. Tāpēc licies, ka dažādā ziņā esam paaudze bez jaunības spara, cīņas alkām, asiem, strupiem spriedumiem. Tā tas nav! Varbūt esam arī tikai ieskatījuši, ka trimdas ‘totālajā’ cīņā par Latvijas brīvības atgūšanu, ‘pēdējos priekšpostēnos’, ‘eža pozīcijās’ paši savā starpā nedrīkstētu krustot šķēpus par dažreiz vienas dienas idejām!”

Neatceros, ka jebkāds būtu šo manu nostatījumu pieminējis, nedz arī būtu atsaukušies tie pāris rakstnieki, kas skaļi aizrādīja, ka trimdā jaunās paaudzes nav.

Tā dēvēto divi atšķirīgo domāšanas veidu sadursmi, kā tā raksturojās un kas tai pamatā, esmu skāris “Studiju grupas sanāksmē” 1963. gadā:

„Tā sauktais vecās un jaunās paaudzes konflikts s ā k ā s (un nevis ‘tika kaut kā mākslīgi radīts’, kā nereti vien tiek apgalvots) tai brīdī, kad latviešu sabiedrībā izteikti sadūrās divi domāšanas veidi.”

„Šāds vecās un jaunās paaudzes konflikts nepastāvēja (vai arī — neizteicās atklāti), kamēr dzīvojām Vācijā, pārvietoto personu nometnēs. Tas sākās tad, kad Amerikas latviešu sabiedrībā sadūrās eiropiskā domāšana ar amerikānisko domāšanu, pie kam es pagaidām abus šos jēdzienus — eiropiskā domāšana un amerikāniskā domāšana — minu tādējādi, lai apzīmētu, ka vienu pārstāv Eiropā izaugušo latviešu daļa, otru — Amerikā augušie un briedušie.”

„Konflikts kļuva ļoti nejēdzīgs tāpēc, ka ne viena, ne otra puse nepalika un nespēja palikt konsekventi savas domāšanas robežās, un savukārt negribēja un nevēlējās atkāpties no savām pozīcijām.”

„Tā sauktā eiropiskā domāšana lielos vilcienos raksturojas kā domāšana kādas galvenās centrālās idejas ietvaros: šai idejai tiek pakļauts pat daudz kas tāds, kas nav ar to radniecisks un savienojams. Šādi domājoši cilvēki saprot, domā un jūt, vadoties tikai no šīs centrālās idejas. Dažādās autoritārās, fašistiskās un citas vienpartijas valsts valdības atstājušas ārkārtīgi lielu ietekmi uz mūsu vecās paaudzes eiropisko domāšanu tad, kad šī domāšana kādreiz Eiropā veidojās un brieda.”

„Tā sauktā amerikāniskā domāšana raksturojas kā cenšanās panākt ideālu auglīgu strīdu situāciju, kāpēc notiek it kā dzīšanās dažādos virzienos, kas nav radniecīgi, bet ir pat pretēji. Nevienš nemēģina dažādu pieredžu, dažādu aspektu sajukumu ar dažādiem uzskatiem apzinīgi vai neapzinīgi pakļaut kādai centrālai idejai.”

„Šie divi dažādie domāšanas veidi, manuprāt, bija galvenais iemesls mums pazīstamās vecās un jaunās paaudzes sadursmei. Tās sākumu var sasaistīt ar rakstu krājuma *Jaunās Gaitas* sākšanos, jo šis žurnāls krievu laiku bija izteikts jaunās paaudzes uzskatu pārstāvētājs un aizstāvētājs.”

„Eiropisko domāšanas veidu krasi un gandrīz bez izņēmuma pārstāv emigrācijas latviešu vecākais gals. Pēc viņu uztveres, piemēram, mūsu emigrācijas politisko vienotību raksturo nevis viens kopējs mērķis vien, bet arī visi vienā veida domāšana un viena veida ceļš uz šo mērķi.”

„Emigrācijas latviešu jaunākais gals Amerikā mācījies pazīt, cienīt un ir pat iemīlējis amerikānisko domāšanas veidu. Pēc viņu uztveres, pieskaņoties jau iepriekš minētajam piemēram, emigrācijas politisko vienību raksturo viens kopējs mērķis, bet uz šo mērķi (un tas ir teikts jau gandrīz kā deklarācija, kā prasība) var dažādi domājoši cilvēki nokļūt pa dažādiem ceļiem.”

„Pēc emigrācijas vecākā gala eiropiskās domāšanas vadoties, šādi jaunās paaudzes uzskati tiek uzlūkoti par mūsu politiskās vienības jaukšanu. Emigrācijas vienības jaukšana ir pakalpošana mūsu pretinieka interesēm u.t.t. Apmēram tādā un tik vieglā veidā pār rakstu krājumu *Jaunā Gaita* nāca komūnisma simpatizētāju apzīmējums piecdesmito gadu beigās.” (SGB, 1963. g. Nr. O11)

Lai atšķirīgus un atšķirīgas pasaules uztveres skatījumus skaņot, nenotiktu pārāk lētu priekšstatu piesavināšanās, šos divi domāšanas veidus vēl labāk var raksturot kā *autoritāro* un *demokrātisko* domāšanu.

Sabiedriski - politisko jautājumu risināšanai *Jaunās Gaitas* slejās daudz ierosmju deva 1957. gada martā ALJAs rīkotā un redaktora Jāņa Peniķa vadītā konference Milvokos, ASV par "valstisko problēmu pētīšanu un izprašanu."

Šai konferencē, arī pa ceļam turp un atpakaļ, man bija izdevība pirmo reiz tuvāk iepazīt jauno literātu Edgaru Andersonu, no kuŗa biju lasījis apceres par Rietumu literātūru un tulkojumus no angļu valodas. Atklāju, ka viņš ir vēsturnieks un ka viņa izvērtējums par latviešu sarkanajiem strēlniekiem piešķīra pilnīgi jaunu perspektīvu tam vēstures posmam, kuŗam neatkarīgās Latvijas skolu vēstures mācības grāmatās bija veltīts viens teikums: „Kad Latvijū ieņēma vācieši, viņi (t.i., sarkanie strēlnieki) bija aizgājuši uz Krieviju, kur sekmīgi piedalījās pilsoņu karā, aizstāvot lieliniekus.”

Milvoku konferencē pārrunu un gūto atzinumu rezultātā izaug doma ieteikt rosināt valstisko (politisko) problēmu pētīšanu un izprašanu, publicēt *Jaunajā Gaitā* vismaz trīs jaunās paaudzes pārstāvju rakstus par valsts dzīves problēmām un par līdzīgiem jautājumiem intervēt kādus trīs ievērojamākos agrākos politiskos un valsts darbiniekus. Jo demokratiskāk gribējam izšķirties, jo neiespējamāk tas kļuva. Intervijas nenotika, nespējot vienoties par kandidātiem.

Uz *Jaunās Gaitas* redakcijas aicinājumu, meklējot jauna autora sacerējumu, pirmā un vienīgā atsaucās LSDSP jaunatnes grupa Zviedrijā: *Jaunā Gaita* saņem valsts tiesību studenta Ingvara Kalniņa manuskriptu *Mācība par valsti*. Šī man ir pirmā un vienīgā reize, kad emigrācijā iznāk saskarties ar politiķa Bruno Kalniņa dēla Ingvara vārdu. Kaut vēlāk par viņu neko neesmu vairs dzirdējis, kas tā par saskaršanos iznāca mums un *Jaunajai Gaitai!*

1957. gada 9. decembrī Indianapolē Latviešu Jaunatnes Organizāciju Padome (ILJOP), neapmierināta ar *Jaunās Gaitas* saturu, pieņem lēmumu par *Jaunās Gaitas* 11. numura apķīlāšanu. Šis gadījums prasīja plašu, bet vērtīgu sarakstīšanos, jo skāra debates par preses brīvības principiem.

Varēja vienīgi iesaukties — re, kā ILJOPs sasparojies! — jo: 1957. gada *pirmajā* pusē *Jaunās Gaitas* redaktoram Vigo Burģim no Indianapolē bija satricinošs ziņojums, proti, redaktors, attaisnodams savu klusēšanu *Jaunās Gaitas* darbā, bija raksturojis ILJOPa situāciju šādi: „Esmu vairāk nodarbināts sabiedrībā nekā agrāk. Situācija ir baiga. Indianapolē organizācijās un kopās valda krīze. *Ausma* velk dzīvību — ar varu sameklēts redaktors. ILJOP dzīvo no vecās slavas. Drāmatiskā kopa pastāv tikai vārda pēc. Tāpat arī literārā kopa un pāris citi pulciņi. Pat sporta kopa taisās likvidēties un pat latviešu biedrība uzrāda agonijas pazīmes. Es grābju ar rokām uz abām pusēm, bet ir par daudz.” (1957. g. 17. IV)

Taču *Jaunās Gaitas* 11. numura boikots ILJOPam gatavs — viens divi. „Kopīgais ienaidnieks”, lai visus apvienotu un paceltu cīņas pakāpē, nāk kā kādas augstākas varas sūtīts. (*Jaunās Gaitas* saimniecības daļa konstatē, ka ILJOPa izsludinātais *Jaunās Gaitas* boikots turpinājies arī uz priekšu par spīti "izlīgumiem", jo no Indianapolē pārstāves žurnālus vēlāk saņēmām atpakaļ, neizsaiņotus no sākotnējā sūtījuma.)

Laikrakstā *Laiks* parādās informācija, ka *Jaunās Gaitas* 11. numurā ievietotais Ingvara Kalniņa raksts esot "tieši sociālisma propagandas raksts un sabiedrības vairākumam nepieņemams", kāpēc Indianapolises jaunieši attiecīgo žurnāla numuru savākuši un nosūtījuši atpakaļ apgādam. (*Laiks*, 1958. g. 21. num.)

Morāle — ļaudis, redziet un lasiet: mērs bijis pilns un vadzis lūzis! Rau, paši jaunieši apsūdzējuši *Jauno Gaitu!*

Redaktors Valters Nollendorfs paskaidro *Laika* lasītāja vēstulē, ka Ingvara Kalniņa raksts sniedz autora sociāldemokrātiski iekrāsotus uzskatus un idejas ļoti lietišķi un nosvērti, ka *Jaunās Gaitas* redakcija veicina dažādu uzskatu publicēšanu.

Vēstulē *Jaunās Gaitas* redaktoriem Valters Nollendorfs ierosina redakcijai pastāvēt "pie sava uzskata, ka ILJOP pārkāpusi preses brīvības pamatprincipus, nevar notikt nekāda piekāpšanās, jo nav runa par skaldāmiem lielumiem, bet gan nedalāmiem principiem." Atkārtoti piedāvājis ILJOP jauniešiem telpu *Jaunās Gaitas* slejās savu uzskatu paušanai, aizstāvēšanai un viņiem neaptūkamo uzskatu kritizēšanai, Valters Nollendorfs raksta: „Ir reizi par visām reizēm jābūt skaidrībai, vai mūsu jaunatni vadīs inteligēnti, demokrātiski principi vai arī tumšas pagrīdes metodes.” (1958. 19. III)

Kas par neiedomājamu "postu" radīts, pauž ALJAs valdes priekšsēža Valža Muižnieka vēstule: „Visur jācīnās ar uzskatiem, ka ALJA atbalstītu sociāldemokrātu partiju. Citur to neizteic tik atklāti sanāksmē tieši, bet gan pirms un pēc tās.” — „Var gadīties nepatīkama eksplozija, ja (*Jaunās Gaitas*) preses panelī starp citiem (latviešiem) būs arī Bruno Kalniņa rakstiņš. Daudz labāk būtu bijis, ja būtu partiju šeit pārstāvējis Dzīlleja.” Indianapolē ir dūmi!

Vējš aiznes dūmus uz kādu citu vietu. Kāds tos ierauga, bet tie ir dūmi bez uguns. Tā taču nevar būt — viņš ņem un iemet savu dzirkstelīti! Tagad ir dūmi un uguns.

Redakcijai raksta kāds kompetents cilvēks, ka pārmetums *Jaunajai Gaitai* par nokļūšanu vienas partijas vadībā skāris arī Latviešu Nacionālo Apvienību Kanādā: „Tici, draugs, LNAK sēž salmu vīri, un es uzzināju, ka viņus ir sakūdijs ievērojams Toronto (latviešu studentu) korporācijas kopas darbinieks. *Jaunā Gaita*, lūk, esot pret korporācijām.” (1958. g. 30. IV)

Atklātībā iznācis "slēgto" un "puslēgto" organizāciju jautājums. Par "slēgtām" organizācijām zinām, ka tās darbojas, ziedo, ziedojas, upurējas, pašupurējas un kalpo. Par "puslēgtām" to — "Kas nav ar mums, tas ir pret mums". Tie, kas personīgi intimi vai arī zinātniski, t.i., pēc dokumentiem pētījot, pazīst latviešu sabiedrības un akadēmiskās saimes organizēšanos, spēj izteikties kompetentāk un bez paradoksiem!

Bet vēstules *Jaunās Gaitas* redakcijai nāk: „God. redaktori, vai nu Jūs esiet nepareizā korporācijā vai arī neesiet nevienā, bet korporeļi jūs ēd bez sāls...” (1959. g. 25. VII)

Par emigrācijas jaunās un vecās paaudzes sadursmēm var rakstīt rāmas apceres. Var arī šādus konfliktus noliegt vai mēģināt un reducēt uz atsevišķu jaunu nenobriedušu cilvēku izlēcieniem, bet šiem gāgānu kaļiem, lai kā tos izvērtētu, bija visa apslēptā kara stratēģija un taktika.

Vecās paaudzes atbildes un strostējumus atklāti visplašāk pārstāvēja feļetonists Periskops (Kārlis Rabācs) *Laikā*. To publicēja ap 14 000 eksemplāros, un *Periskopa* teiktā iedirbe un sekas līdz ar to iesniedzās tik tālu aiz *Jaunās Gaitas* (to iespieda 1500 eks) robežām, ka tūkstoši nezināja, par ko te runā, bet lielākai daļai bija skaidrs: tā, kā tie jaunie mēģina uzvesties, tā jau nevar!

Valters Nollendorfs izvērtē: „Skabargu cīņas ar Periskopu tomēr man liekas bija veselīgas, vismaz asu domu un atjautību izmaiņa. Tāda cīkstēšanās atsvaidzina garu un asina domāšanu. Drusku ļaunāk jau, ja šāda domu apmaiņa nenotiek, ja tās vietā stājas deklarācijas. Tā ILJOP atteikšanās izplatīt *Jaunās Gaitas* 11. numuru tāpēc, ka tajā ievietots Bruno Kalniņa dēla Ingvara raksts ---” (*Jaunā Gaita*, 100. num.)

Taču dzīves pieredze mūsu vecākās paaudzes bija mācījusi neizvēlēties atklātus cīņas laukus: ja jākaņo ar jaunajiem, tad kaņot ar uzticamu rokas puīšu vai dienderu palīdzību no pašas jaunās paaudzes puses; un gaidīt — gaidīt sev izdevīgu brīdi, situāciju vai, vislabāk, uz tādu reizi, kad otriem kaut kas misētos vai paslīdētu kāja (kaut arī tas notiktu tikai šķietami).

Es strādāju gar *Jaunās Gaitas* iekārtošanu, tas ir, žurnāla salikuma sagatavošanu iespīešanai foto spīedes tehnikā. Saziņā ar atbildīgo redaktoru es veicu arī humora un satīras nodaļas *Skabargas* savīrknēšanu. Lai cik pelnīta vai nepelnīta bija kritīka par tematu izvīli, saturu, par zīmējumiem, vēl līdz šai dienai man nav skaidri divi pārmetumi:

a. Kā *Jaunās Gaitas* slejās vispār, bet *Skabargās* īpaši varēja saskatīt, pēc Vernera Vītiņa liecības, zināmu sistēmu — līdzīgu *Pravdas* un *Ļīteraturnaja Gazeta* komūnīisma propagandai;

b. kā varēja tik viegli, ne tev ne man, apšaubīt jaunāko paaudžu, savu pēcnācēju integritāti, it kā mūsos nebūtu diezgan godīguma un drosmes pateikt, ja mēs būtu aizrāvušies ar marksīsmu vai ļeņīnīsmu, ja mēs būtu svešu ideoloģiju vai pat varu kalpībā.

Mākslīnieks un publicīsts Marīss Vētra savu paaudzi un autoritāro domāšanu raksturo šādi: „Jaunatne, redzams, nav prasījusi atļauju sen nokavētā *Mazputniņa* izveīdošanai un neprasa arī, ko drīkst un nedrīkst iespiest *Jaunā Gaitā*. Par Ulīsu jau neko nevar teikt. Tā autors Džeīms Džoīss ir pārāk pazīstams, kaut kontroversālāks par Turbadu. Ar rokām mētāties (lai atrautu līdzekļus) un kliegt var vienīgi par *Ķēves dēlu!*” (*L. Am.* 1959. 13. VI)

Autoritārās domāšanas veīda pārstāvji spīlgti ieskīcēti kādā vēstulē *Jaunās Gaitas* redakcijai par ALAs valdes 1959. gada oktobra sēdī, kurā, ALJAs valdes priekšsēdīm Dr. Jurim Šleseram īerosīnot, vēleīz skarts jautājums par nepamatoto apsūdztību atsaukšanu: „Ka vēcī ir tik nelokāmī, kokainī tomēr nebīju gaidījīs. *Jaunai Gaitai* uzbruka maksīmālī asi, atkārtojot visus vecos argumentus. Nāca klāt arī jaunī. Cīnījās atkal ar latviešu mātes goda ‘appleķošanu’, kā Eglītīs teīca. Aīzkāra asi Ļeņīna dzejoļu nodrukāšanu, īztīrztāja citātus no Lauska raksta. Tas drausmīgākais bīja tas, ka runas bīja pretrunu pilnas, nesakarīgtī argumentētas. (Pa reīzeī, denuncīāciju starpā, rezervēti teīca arī komplīmentus, tos sīkāk nepamatot.)”

„Vīenīgo īzlīdzīnošo valodu no ALAs mēģīnāja runāt Hāznērs, īsu brīdī, kad tas teīca, ka visu šo šjuru varētu īzbeīgt tādā veīdā, ka Ļeīņš snīegtu lūgtu rakstu *Jaunai Gaitai*. — Šo priekšlīkumu, Albāta īnīcīatīvā,

kategoriski visi noraidīja. --- Daudzi runātāji runāja baigi uztrauktā veidā, piesarkuši, ar izteiksmi, īsti teātrālā garā, deklamējot citātus no veciem *Jaunās Gaitas* rakstiem, vispār pieskaņoties arī visas latviešu jaunatnes problēmām.”

„Izcili asi runāja L(udvigs) Bērziņš, kas teica, ka 15. numurs pārspēj ‘Karogu’. Reizēm skaidri teica, ka domā, ka *Jaunās Gaitas* vadītāji simpatizē komunistiem. Teica par *Jauno Gaitu* — „Tā lieta iet grāvī.” Teica ar, ka *Jaunai Gaitai* nacionālkomunistiskas ievirzes. Kliedza — „Lūdzu, atveriet acis!” Sacīja — „Nekādi jauni lēmumi nav vajadzīgi.” ---”

„Jaunais Klīve atkal runāja par jaunatnes žurnāla problēmu, teica, ka *Jauno Gaitu* nevar dot rokās sešpadsmitgadīgiem.”

„Sevišķi ass un uztraukts bija arī Cerbulis. „Viena cilvēka dēļ!” „Kungi, es nevaru piekrist, ka groza kongresa rezolūciju.” „Es redzu, ka te ir kāds jauns gars.” Prasīja ielikt „Jaunā gara vietā citu cilvēku.”

„Žagars: „Nollendorfam jānāk un jāatvainojas.”—, „Tas kungs un kompānija, kas tur, jāsauc vārdā.” (1959. g. 25. X)

Es varu atkārtoti pieminēt, ka arī attiecībā uz sabiedriskiem procesiem, uz demokrātiska sadzīves veida ieviešanu un respektēšanu emigrantu sabiedrībā Valteram Nollendorfam bija plašam sarakste ar sabiedriskiem un kultūras darbiniekiem, bija strīdus objektu analīze, principiālu jautājumu atlase, argumentācijas izlīguma virzienā un praktisko soļu ierosinājumi. Viss tas ir plašs un interesants studiju objekts. Šo demokrātijas mazo vienreizviens derētu sakopot demokrātijas paraugstundām, kas izaugušas no praktiskās dzīves, no *Jaunās Gaitas* redakcijas pieredzes, kuŗai fonā pēckaŗa latviešu sabiedrība, traumatiskos zaudējumos un pārdzīvojumos iedragātās dvēseles, sešu gadu pieredze autoritārā iekārtā, pēc tam svešu varu okupācijas, kam visam pa vidu kā jauns audzējs rēgojās atsevišķu individu noziedzīgā rīcība pret cilvēcību okupāciju laikos.

“KĒVES DĒLS KURBADS”

Vēstulē *Jaunās Gaitas* līdzstrādniekiem parādās šāds Valtera Nollendorfa aizrādījums: „Aivara Ruņģa romānam (*Vai, bāliņi, tālu jāsi*) izbeidzoties, jāvērs jūsu uzmanība uz relatīvo prozas trūkumu. Ir varbūt patiesa kritika, ka jaunajai paaudzei esot gan lieliski dzejnieki, bet izcilu prozistu nevar manīt. Gribētos šai kritikai atbildēt, tā nevar būt, ka mums nav prozistu, bet tie tikai nav parādījuši visu, ko var sniegt.”

Jo pāris dienas vēlāk, kad visi, liekas, esam iesaistījušies topošā bērnu žurnāla *Mazputniņš* priekšdarbos, Valters Nollendorfs raksta: „Man no Valža Zepa ir viena baigi labā pasaka, ko *Skorpions* savā laikā esot noraidījis. Aizskaršot par daudz cilvēku. Bet laba gan! --- Ir arī pagaŗa, bet varbūt var izlīdzēties (ap 100 lp.!), ja vien derīga. Ir kaut kas svaigs un labi uzrakstīts stila ziņā. Valdis tiks spiests rakstīt vairāk.” (1958. g. 31.VII)

Mēs ar Valteru Nollendorfu pasakas manuskriptu izlasām automašīnā skaļi, kopā ar četriem citiem jauniešiem, braucot no Mičiganas uz ALJAS kongresu Linkolnā, Ņebraskā 1958. gada augusta beigās.

ALJAS valdes loceklis Austris Klētņieks, mūsu ceļa biedrs, ir sa-

jūsmināts: „Veselīgs, pasaulīgs humors, tai pašā laikā nepārspējama pieeja klasiskām problēmām, jeibogu.”

Un ALJAs Informācijas nozares izdevuma *Brīvības Talcinieks* redaktors Aivars Osis: „Lai dzīvo Kurbads, ķēves dēls! Caur to dzīvo reiz atkal mūsu pārakmeņojusies mitoloģija, elpo pirmatnīgi veselīgais senču dzīves uzskats, paceļ galvu možais gars un asais prāts, grūtības un neejdzības satriecot ar smaidu. — Tas paceļas kā viesulis mūsu putekļainā literatūras klišēju piesmakušajā gaisā, dodams jaunu cerību, ka varbūt tā tomēr sasniegs internacionālo līmeni. Tas arī liek šim dzīvam mironim just, ka viņā tomēr vēl rit karstas, sarkanas asinis.”

Tie ir jūsmīgi vārdi. Pats neko daudz nesaku, jo zinu, būs jārunā tad, kad Kurbads būs jāaizstāv. Mans atzinums tāds, ka pasakā nav nevienas neķītras vietas, kas būtu jālabo (kaut gan labojams un pilnņojams jau ir ikviens darbs!); pasaka publicējama bez grozījumiem.

Lai līdz tam nonāktu, seko *Jaunās Gaitas* redaktoru un žurnālam tuvu stāvošu cilvēku debates, kādas emigrācijā vairs nav notikušas ne par vienu citu literāru darbu.

Un tādas debates nez vai emigrācijā arī bijušas par kādu citu darbu, kādas *pēc* publicēšanas piedzīvoja *Ķēves dēls Kurbads*. (*Jaunā Gaita*, 19., 20. un 21. numurā)

Literatūras kritiķe Valija Ruņģe konstatē: „Ir jāpiebilst, ka daudz no šī literārā darba slāņojumiem pagaidām palicis neatklāts ne tikai emigrācijas caurmēra lasītājam, bet arī vienam otram literatūras vērtētājam.” (*Latvijas Zin. Akad. Vēstis*, 1990. g. 4. num.)

Lai kādi un cik novēlojušies nāks spriedumi par *Ķēves dēlu Kurbadu*, interesantas, rosinošas būs visas agrākās pārrunas un atzinumi par šo pasaku.

1958. gada beigās Kurbada pasakas lietā *Jaunās Gaitas* redaktore Lalita Lāce atzīst, ka darbs nav *Jaunās Gaitas* kalibra. Gunars Andrejs Irbe ieteic to autoram pārstrādāt, Laimonis Streips ir ar mieru publicēt atsevišķas daļas, Laimons Zandbergs un Valters Nollendorfs atzīst, ka tas pagaidām publicējams kā *Pasakas* fragmenti. (1958.g. 8. XII)

Valija Ruņģe, kas tai laikā strādā par *Jaunās Gaitas* korektori, saka: „Erotiska literatūra raksturo tīksmināšanos. Kurbadā šādas tīksmināšanās ar seksuālām lietām nav — tieši pretēji. Literāra vērtība ir! Kas un kad spers mazos soļus (modernas literatūras virzienā)? Cik ilgi gaidīsim?” (1958. g. 18.X)

Esmu 100% pasakas publicēšanas atbalstītājs, un pie mana vārda redakcijas sēdes pierakstā ir šāda piezīme: „Ievietoams, kā ir.”

1958. gada Ziemsvētku vakarā Valters Nollendorfs raksta par *Jaunajai Gaitai* atsūtītajiem Eduarda Silkalna un Gunša Zariņa darbiem: „Ar Kurbadu ne viens, nedz otrs nevar sacensties, bet virzienus tie tomēr zīmē. Silkalnam — modernā satīra, reālistiska satīra, Zariņam psiholoģiskais, eksistenciālistiskais stāstījums.” Valters Nollendorfs ir noraizējies, ka atkal būs iebildumi un *Jaunā Gaita* paliks visu laiku par bērnības zīmējumu un atpūtas brīžu literatūras krātuvi.” — „Starp citu, esmu pārliecināts, ka tās pašas aprindas, kam ir iebildumi pret Kurbadu, iebildīs arī pret šiem abiem darbiem. --- man ienāca prātā: ja ne citādi, izdot Kurbadu privāti.

Morālistu izvarots, Kurbads būs impotents einuks. Un varbūt labākais būtu arī slēgt to “ģimnazistu žurnālu” *Jaunā Gaita*, ja tam par varu par tādu jāpaliek, un izdot *Afroditi*. Neesmu to vēl aizmirsis (mīlestības tematikai veltīta žurnāliņa šad tad cilāta iecere). Es nedomāju ļauties stumdītīs apkārt un klausīties uz morālām vaimanām no tiem, kam Nerātnās anekdotes ne uz naktsgaldiņa, bet zem gultas.” (1958. 24. XII)

Literātūras kritiķis Jānis Kadilis par pasaku *Ķēves dēls Kurbads* sacījis: „Tas pats Kurbads taču ir vienkārši trešās šķiras feļetons, kuŗa vienīgā izcilā kvalitāte ir absolūts pietātes trūkums tiklab pret tautas tradīcijām, kā arī pret reliģiju.” (1959.g. 1. V) (Astoņus gadus vēlāk radniecīgas ievirzes paziņojumu latviešu laikrakstā *Latvija*, Vācijā iegūst mans gaŗais stāsts *Pats esi kungs, pats*: Humoreskas numurētas, bez virrakstiem.)

Vēlos izmantot šo *Jaunās Gaitas* stāstu, lai pasakas autoram Valdim Zepam — Jānim Turbadam atklātu pāris atzinīgus vārdus, kas vēl nav sasnieguši adresātu. Kādu laiku, kamēr publiski neviens nezināja vai neticēja, kas ir pasakas autors, notika visādi minējumi. 1959. gadā emigrācijas krāsainais īpatnis Hugo Atoms al. Laimvaldis Jēkabsons raksta man: „Sveicināts, Turbad! (Aivar) — Esot Jaunatnes svētkos (Toronto) dabūju zināt, ka Tu esi tas slavenais *Ķēves dēla Kurbada* autors, tāpēc šis rindiņas. Spiežu roku un apsveicu — nekur citur neesmu lasījis tik svaigu lasāmvielu, kas pasniegta apbrīnojami daiļā un izteiksmīgā stilā.” — Cik ļoti es Hugo Atomam pievienojos! Cik žēl, ka uzslava nepienākas man.

Pasaka *Ķēves dēls Kurbads* ievada beigās *Jaunās Gaitas* identitātes cīņai un sākumu dažādu regresīvo spēku trakošanai, ko vedas dēvēt par Gāgānu karjiem.

GĀGĀNU KARĪ

1959. gada sākuma mēneši skaidri un nepārprotami pasaka, ka esmu sadomājis nest vairāk, nekā varu pacelt. Esmu spiests aiziet no darba *Mazputniņa* redakcijā.

Valters Nollendorfs iesniedz savu atlūgumos no *Jaunās Gaitas* atbildīgā redaktora darba *Ceļinieka* pagaidu padomes priekšsēdim Mārtiņam Štauveram 1959. gada martā. Es daru to pašu. Tāpat — Valija Ruņģe. Solāmies strādāt līdz 1959. gada 31. decembrim.

Tiek ierosināts izveidot trīs cilvēku komisiju jauna atbildīgā redaktora, saimniecības daļas vadītāja, žurnāla iekārtotāja, korrektora meklēšanai. Valters Nollendorfs ierosina šos darbiniekus atrast cik iespējams drīz, lai izvairītos no pēkšņas pārejas un ar to saistītām nekārtībām.

Tai laikā tapa *Mazputniņš*, kuŗa ģimenēm latviskās izglītošanas dēļ vajadzēja kā ēst! Bet brīvprātīga bezatalgojama darba spēka gadījumos vienmēr jāreķinās ar ātri topošiem, neparedzētiem robiem darītāju pulkā. Lai, cīnoties ar sabiedrības neatsaucību, žurnāls nepārstātu iznākšanu, biju uzņēmis arvien jaunus papilddarbus — arī *Mazputniņa* pārrakstīšanu un iekārtošanu, līdz vienā dienā — viss vairs nebija paveicams. Valtera Nollendorfa administratīvais talants papēja piepulcināt *Mazputniņam* izdarīgus redaktorus, saimniecības vadītājus, un žurnāla eksistencei draudošā krīze likvidējās.

Vēl bija jānomaina darba darītāji *Jaunajā Gaitā*.

Četri gadi kļūst par gaļu posmu, ja viss brīvais laiks, svētku dienas, nedēļu nogales aiziet gandrīz bezcerīgā cīņā gan ar pašu jauno cilvēku neat-saucību, gan ar gados vecāko neizpratni, atsvešināšanos, darbošanos pretī un beigās — nenovīdību. Šis darbs prasīja arvien vairāk b i e z ā d a i n ī b a s (bet āda pārdila!) un a u k s t a s i n ī g a s b e z k a u n ī b a s, ar ko Radītājs manā gadījumā bija skopojies.

Bet vai tā nebija bēgšana no ierakumiem, kad visas zīmes vēstīja par Gāgānu kaŗu tuvošanos?

Manu izšķiršanos visvairāk ietekmēja pārpūlēšanās.

Ne mazāk svarīgi man tomēr bija divi citi aspekti: vienkārt, mani nomāca, paralizēja slēpta un pusslēpta apkaŗošana savā starpā, kas pamazām izveidojās arī jaunajā paaudzē, un, otrkārt, vienas daļas jaunās paaudzes pārstāvju vēlēšanās jaunatnes apgāda *Ceļinieks* ietvaros par katru cenu izteikti meklēt sadarbību ar emigrācijas visādu vecumu un noskaŗo-jumu grupām, lai tā pakalpotu *Mazputniņam* un *Jaunajai Gaitai*.

Jauni, nenoguruši, nepārpūļējušies un mazāk kontroversāli darba darītāji būtu viens solis risinājuma virzienā. Jauno, atbildīgo darba darītāju sakastā mans pirmais kandidāts bija Laimonis Zandbergs. Sadursmēs, kas bija jau notikušas, Laimonis Zandbergs bija apliecinājis visas tās kvalitātes, kas viņam vēlāk ļaus, sadarbībā ar Jāni Bieriņu, vest *Jauno Gaitu* uz priekšu un mainīt uz augšu.

Laimonis Zandbergs, likās, spēja pārskatīt jebkuŗu situāciju, pievēŗot vērību v i s i e m komponentiem un neaizmirstot n e v i e n u darītāju, kas sola pozitīvus un rezultātīvus risinājumus. Viņam bija ass saimnieka skats par to, ko ir vērts un ko nav vērts barot. Viņš atzina atrisinājuma un izlīdzinājuma meklēšanu, bez kuŗiem (ne jau gluži par katru cenu!) neviens kops darbs nav iespējams un paveicams.

Gāgānu kaŗa pieteikums nāk ar ALAs valdes 1959. gada 25. aprīļa lēmumu, ar kuŗu *Jauno Gaitu* izsludina par esošu ārpus latviešu emigrāci-jas sabiedrības likumiem un tikumiem: „ALAs centrālā valde tomēr ir spiesta ar nožēlošanu konstatēt, ka iepazīstoties ar jaunatnes žurnāla *Jaunā Gaita* saturu, tas neatbilst latviešu kopējiem mērķiem un morālei.” Lēmumu pieņem *vienbalsīgi* Pēteris Lejiņš, Jānis Kadilis, Alfrēds Bērziņš, Ludvigs Bērziņš, Konstantīns Sveteckis, Visvaldis Klīve, Arvīds Zāģeris, Alfrēds(?) Zvēriņš, Benno Albats, Boļeslavs Maikovskis un Gunārs Meierovics.

Šo vienpadsmit “vienprātīgo” vīru vidū mani ļoti pārsteidza agrākā ALJAs valdes priekšsēŗa un daŗa laba kopīga darba darītāja Konstantīna Svetecka nostāja, kuŗu vēl līdz šai dienai neesmu varējis atšifrēt. Vai viņš patiešām nesaprata *Jauno Gaitu*, lai spētu uz to paļauties? Jeb vai viņš neuzticējās *Jaunās Gaitas* redaktoriem, lai spētu paļauties uz *Jauno Gaitu*, to nesapratis?

“Vienprātīgo” vīru vidū bijis arī Boļeslavs Maikovskis, kas, no ASV pārcēlies uz Vācijas Federāţīvo Republiku, 1990. gadā apsūdzēts un tiek tiesāts par nodarījumiem pret cilvēcību Otrā pasaules kaŗa laikā. Un “vien-prātīgo” vīru vidū ir tagadējais Pasaules Brīvo Latviešu Apvienības valdes priekšsēŗis Gunārs Meierovics, kas šo “vienprātības” apliecinājumu

varbūt vairs pat neatceras līdzīgi vienam otram citam sabiedriskā darba darītājam, kas nereti vien mūsu vidū ir uzvedušies kā "vērši porcelāna trauku veikalā".

Dažas dienas vēlāk ir ALAs kongress Čikagā. Tajā, manuprāt, absurdo apsūdzību pret *Jauno Gaitu* papildina Apvienības valdes pārstāvji Pēteris Lejiņš un Verners Vītiņš. Nekoriģēta un neatsaukta tā palikusi līdz šai dienai un 31 gadu vēlāk vēl spiež mani šai stāstā aizstāvēt un apliecināt savu un *Jaunās Gaitas* godīgumu, integritāti. Kā *Jaunās Gaitas* redaktors noklausos kongresa pārrunas, kuŗās skarta *Jaunā Gaita*. Pēc manām piezīmēm iznāk, ka Pēteris Lejiņš saka: „*Kēves dēls Kurbad*s nav tik nozīmīgs, kā *Jaunās Gaitas* 15. numurs — kas ir ļoti grūti aizstāvams gadījums no nacionālā un pretkomunistiskā viedokļa.” — „Ar 19. numuru *Jaunajā Gaitā* jau parādās 'zināms vispārējs virziens'. Tur ir Kurbada nihilistiskā un skeptiskā izturēšanās pret brīvās Latvijas vērtībām. Bet Kurbadš viens nebūtu sacēlis satraukumu. Šo divu notikumu — "mākslinieciski augstvērtīgo" (prof. Lejiņa personīgs vērtējums!) dzejoļu par Ļeņinu parādīšanās *Jaunās Gaitas* 15. numurā ar nihilistisko un skeptisko izturēšanos pret Latvijas vērtībām 19. numurā — šo divu notikumu secība radījusi zināmu lietu savirkņējumu ar zināmu plānu: no vienas puses izceļ komūnismu, iefiltrē komūnisma idejas, no otras puses — noliek mūsu 'puses' vērtības."

(*Jaunās Gaitas* 15. numura humora un satīras nodaļā *Skabargas* ar virsrakstu *Produkcija virs plāna* bija publicēti 8 Latvijas autoru dzejoļi par Ļeņina tematu. Daži darbi kā fragmenti, kas pārtraukti rindiņas vidū.)

Un Verners Vītiņš: „Ar katru *Jaunās Gaitas* numuru lieta no Mīneapolis vērtētāju viedokļa kļuva sliktāka.” — „*Jaunā Gaitā* ir zināma sistēma — līdzīga *Pravdas* un *Ļiteraturnaja Gazeta* komūnisma propagandai.” — (ALAs kongresa piezīmes, 1959. g. 17.V)

Kāds dīvains spriegums gaisā!

Un svešinieku sajūta telpā!

Pat latviešu valoda skan auksti un svešādi kā mehānisks sazināšanās līdzeklis, no kā neizbēgt, neizvairīties.

Vienā pusē, bez šaubām, stāv sūdzētāji. Otrā, tātad, jābūt a p s ū d z ē t a j i e m un v a i n ī g a j i e m. Bet autoritārās domāšanas pārstāvji ar vainīgajiem lielās ceremonijās neielaižas! Lai papīkst, ja var. Un tad — zābaku virsū!

Domāju par vīriem, kas mūs apsūdz, nopietni un, liekas, no visas sirds. Kas mēs viņiem esam? Ieceļotāji Amerikā? Latviskas izcelsmes. Numuri, kuŗus jaunā imigrācijas likuma ietvaros jau raksta ar sešiem cipariem!

Un es — es šos cilvēkus varu mēģināt un saprast, ievērojot viņu baigajā gadā un vācu okupācijas laikā iedragāto uzticību otram un dažkārt pat tuvam cilvēkam, atceroties viņu augšanu un briešanu autoritārās iekārtas laikā Latvijā.

ALAs kongresa kompetenci un pieeju man vislabāk raksturo kāds delegāts, kas sauca: „Es to gabalu *Kēves dēlu Kurbadu*, lasījīs neesmu, bet tā jau nevar!” (1959. g. 17.V)

(Man personīgi ALAs kongresi Čikagā allaž izvērtušies visai sāpīgi. 1959. gadā daudz "mērcē un peŗ" *Jaunās Gaitas* redakciju, kuŗas loceklis

esmu. Bet 1977. gadā mani kā Zinaīdas Lazdas Piemiņas Fonda delegātu, nosodot Fondu par Latvijas filmu izrādīšanu, izslēdz no kongresa; šoreiz gan varas vīri daļēji ir citi, un es kļūstu pirmais un pagaidām vienīgais tāds gadījums emigrācijas sabiedriski-politiskajā darbā.)

Vai domu apmaiņa starp *Jaunās Gaitas* redakciju, starp *Jaunās Gaitas* aizstāvjiem un *Jaunās Gaitas* apsūdzētājiem bija tikai vētra ūdens glāzē? Jeb vai demokratiskās domāšanas veida emigranti beidzot stūrgalvīgi nostājās pret autoritārās domāšanas pārstāvjiem?

ALJA (kā zinām) tapa ALAs ierosmē un ar ALAs atbalstu, bet ar vēlēšanām kontrole pār jauniešu apvienību bija zudusi. Taču jāzina, jāpatur prātā un pareizi jānovērtē sabiedriskā un politiskā darba maksima, proti, kas kontrolē jauno paaudzi, kontrolē nākotni. Tāpēc gāgānu kaŗa skaidrojums varētu būt šāds: tie noritēja pēc visiem labākajiem paraugiem ar rezolūcijām, sēdēm, komisijām, protestiem, stūrgalvīgu iecirtību, principiālu uzstājību, dažam labam no jaunās paaudzes pārstāvjiem, nonākušam "pie šprīces", ar savu īpašu personīgās misijas apziņu par atsevišķu laika biedru upurēšanu uz vienības un vienprātības altāŗa. Cits citam knāba ārā acis, un katrs uzknābāja tikai sev izdevīgākos graudus.

Pats galvenais ieguvums no šiem gāgānu kaŗiem, manuprāt, ir visi, galvenokārt Valtera Nollendorfa rakstīti, sacerējumi, atbildes uz jautājumiem, nostājas deklarācijas, ko derētu (esmu to jau vienreiz pieminējis) sakopot, studēt un lietot kā demokratisķas sadzīves lekcijas, kā tolerances, lietišķuma un savu principu aizstāvēšanas paraugus.

Vēstulē *Jaunās Gaitas* redakcijai Valters Nollendorfs raksta: „ALA savu nostāju nav grozījusi. ALAs acīs *Jaunās Gaitas* redakcija vēl arvien ieturējusi 'virzienu', kas kaitīgs latviešu 'kopējiem mērķiem un morālei' .” (1959. g. 20. V)

Jaunās Gaitas redakcija 1959. gada 8. jūlijā, protesta vēstulē, ko parakstījuši Gunars Irbe, Valters Nollendorfs, Laimonis Streips, Laimonis Zandbergs un Aivars Ruņģis, prasa ALAs valdei atsaukt 25. aprīļa sēdes lēmumu, uzsverot, „lai tās organizācijas, kas savos mērķos ierakstījušas brīvību Latvijas tautai, brīvības un demokratisķas principus ievēro tūlīt un jau tagad.”

Šis mēģinājums uz savstarpējas cieņas un ciešākas sadarbības nodibināšanu paliek bez sekmēm, tāpat kā bez sekmēm paliek ALJAS valdes priekšsēŗa Dr. Juŗa Šlesera centieni ALAs valdes sēdē 24. oktobrī.

DIVI JAUNĀS GAITAS LASĪTĀJU VĒSTULES

Anna Lovāne Hempstedā, Ņujorkas pavalstī rakstīja: „Kā veca skolotāja esmu vienmēr interesējusies par jaunatnes literātūru un varu teikt, ka *Jaunā Gaita* ir viens no vislabākajiem pašas jaunatnes žurnāliem, kāds jebkad latviešiem bijis.” — „Žēl un kauns dzirdēt neizdomātus un pat ģeķīgus uzbrukumus kā žurnālam, tā jaunatnei pašai.” (1959. g. VII)

Ž. Prikulis no Saginavas, Mičiganas pavalstī: „Līdz ar šo vēstuli atsaku savu *Jaunās Gaitas* abonamentu. Mēs šo Jūsu jauniešu žurnālu bei-

dzam lasīt ar pagājušo numuru: Žurnāls meklējoties ir nogājis pilnīgi no ceļa. Piem., Turbads; 137. lapp. Birzgaļa karikatūra; 138. lapp. Gudreļi; u.t.t. Paliek sāja dūša iedomājoties, ka mūsu jaunatne šādu garīgi bankrotējušu žurnālu lasa. Liekas, Jūsu žurnāls ir brālis un māsa kādreiz tik bēdīgi slaveniem, tā saucamiem lubu literātūras žurnāliem un tenku lapelēm *Svari* un *Aizkulises*. Kaut drusciņ paškritika būtu vietā, lai jau tā huļģāniskās tieksmes mūsu jauniešos netiktu vēl atbalstītas un vērstas plašumā.” (1959. g. 30. VII)

Tik diametrāli pretēju uzskatu ietvaros, ko ilustrē šīs divas vēstules, jājautā, vai tik konfliktu pamatā nav vairāk nekā dažu lasītāju aistētisko vai ētisko jūtu, politisko un ideoloģisko uzskatu aizkārumi?

UPUR — ĒŠANA

Pēc ALAs kongresa Čikagā nosūtu šādu vēstuli jaunatnes apgāda *Ceļinieks* padomes priekšsēdim Mārtiņam Štauveram: „Paziņoju, ka atsaucu savu 16. marta atlūgumos, ar kuņu atteicos no šādiem darbiem *Jaunās Gaitas* redakcijā: 1.) saimniecības daļas vadītājs, 2.) redaktors, 3.) žurnāla iekārtotājs. Paziņoju, ka atsaucu savu vienošanos ar *Jaunās Gaitas* atbildīgo redaktoru Valteru Nollendorfu par visu trīs minēto darbu turpināšanu līdz 24. numura iznākšanai, resp., 1959. gada 5. decembrim.”

„Paziņoju, ka izbeidzu visu trīs augšā minēto darbu veikšanu *Jaunās Gaitas* redakcijā ar 21. numura iznākšanu. Tāpat paziņoju, ka mana sieva, kas veica korektora pienākumus, izbeidz savu darbu ar 21. numura iznākšanu.”

„Sakarā ar ļoti smagiem nepierādītu aizdomu pamatā izteiktiem apvainojumiem *Jaunās Gaitas* redakcijai, kuņas dalībnieks esmu, un sakarā ar *Ceļinieka* padomes priekšsēža Mārtiņa Štauvera nostāju šajā lietā, ka apgāda *Ceļinieks* interešu labad būtu jāpiemirst neķītri apvainojumi kā nebijuši (kā es to uztveru), man rodas šaubas, ka netiek izprasts apvainojumu smagums vai atsevišķi jaunās paaudzes darbinieki nav pārliecināti par apvainoto pilnīgu nevainību. Pats par sevi saprotams, ka šādos apstākļos turpmāks kopējais darbs man nav iespējams.” (1959. g. 1. VI)

Līdzīgu atteikšanos iesniedz Valters Nollendorfs. (1959. g. 10. VI)

Kā un kāpēc no *Jaunās Gaitas* darba aizgāja Aivars Ruņģis, Valters Nollendorfs, Valija Ruņģe, ir varbūt vēl gaŗāks stāsts, nekā šeit aprādīts. Tajā netrūkst sabiedriskajā darbā tik raksturīgās “citam cita ēšanas”, ar ko mēs, latvieši, nevienai tautai neesam palikuši iepakaļ. (Tāpat cits stāsts, daudz gaišākās krāsās, arī nemaz netiks skarts — stāsts par *Jaunās Gaitas* tālāko ceļu Laimoņa Zandberga vadībā, pilns izturības, neatlaidības, prasmes, varēšanas, zobu sakošanas un panākumiem.)

Mūsu atteikšanās nebija un nevarēja būt ne atteikšanās no kopīgā darba, ne aiziešana no latviešiem. Drīzāk tā bija, kā jau minēts, pārstrādāšanās ierosināta taktiska atkāpšanās, lai no malas un jaunā kapacitātē pieliktu savu roku latviskās pārdzīvošanas cīņā. Mēs skaidri

zinājām, ka piederību pie latviešu tautas varēsīm un spēsim apliecināt daudz un dažādos citos veidos.

To arī darījām.

1959. gada gāgānu kuŗos "vecie tēviņi" beidzot bija izšķīrušies pārmācīt niķīgos zoslēnus. Kā visi strīdi, kuŗos viena puse jūtas īpaši apdraudēta, šis bija konflikts, kuŗā "notiek absolūti viss".

Sabiedrībā tika izplatītas baumas par jaunās paaudzes pārstāvju tikumiskām kvalitātēm, ieskaitot to dēvēšanu par "pataloģiskiem gadījumiem". Cilvēku upur-ēšanai un aizmugures intrigu dzišanas jautājumiem nepieskaršos. Lai to, ja saglabātie materiāli liekas interesanti, dara prasmīgi vērotāji no malas. Arī Valters Nollendorfs, kā liecina visas zīmes, nevēlējās sākt netīras veļas mazgāšanu un sevīs vai citu aizstāvēšanu. Netīrās veļas nebija. Un sabiedrībā, kuŗas vadībai nav izpildvaras, kuŗa nespēj darbu un pakalpojumus atlīdzināt, kuŗā valdošā valūta ir baumas, kuŗā dominē ķengāšanās un linču tiesa, aizstāvēšanās kļūst visai absurda lieta. Tā gandrīz tiek reducēta līdz savas vainas atzīšanai pēc principa: nav dūmi bez uguns — gan jau kaut ko tāpat izdarīja!

No otras puses — mūsu apziņas fonā vienmēr bija mūsu kā literātu patiesākā vēlēšanās nodoties tikai literātūras studijām un jaunradei. Līdz šim šīs vēlēšanās īstenošanu uz arvien tālāku nākotnes datumu bija nobīdījuši asimilācijas draudi latviešu emigrantiem. Varbūt tagad varētu ...

Aizgājušo gadu īsu darba kopsavilkumu Valters Nollendorfs uzrakstījis 1959. gadā vēstulē dzejniekam Pēterim Aigaram Londonā, Anglijā, kas tai laikā ir "PEN Centre for Writers in Exile" vadītājs: „Esmu pārliecināts, ka *Jaunai Gaitai* ir sava nozīme latviešu kultūras dzīvē. Un būtu slikti, ja tai sliktas slavas dēļ, ko tā nav pelnījusi, būtu jāapstājas. Savu četru darbības gadu laikā *Jaunā Gaita* ir veikusi tikai šo: apvienojusi turpat visus jaunus latviešu autorus visā pasaulē un devusi viņiem iespēju izteikties. *Jaunā Gaita* ir stāvējusi par demokrātijas ideāliem un centusies tos ievērot savā darbībā, ļaujot izteikties dažādiem uzskatiem. No plašās sarakstes ar jaunajiem autoriem ir Amerikā, ir Eiropā, ir arī Austrālijā zinu — pamatjautājumos viņu domas saskan. Un šīs domas paustas *Jaunajā Gaitā*. Lai cik dažādi jaunās paaudzes uzskati, par vienu tie nedalās — mums vajadzīga brīva prese, brīvs pārrunu forums, brīvs forums literārai eksperimentēšanai. Un šis forums ir *Jaunā Gaita*. Ja *Jaunā Gaita* apstātos, latviešu nākotnes kultūras dzīve būtu zaudējusi. Bet laikam taču ALA zina, ko ALA dara.”

„Esot izdevumam, kur pausti dažādi uzskati, *Jaunā Gaita* automātiski ir daļēji kontroversāls izdevums. Tā vairāk pakļauta dažādu aprindu kritikai nekā 'programmatiski' izdevumi. Ja parādās kāds raksts, kur paustas sociālistiskas domas, uztraucas pilsoņi, ja norāti sociāldemokrāti, viņi savukārt sprauslā. U.t.t. Tāds gadījums notika 1958. gada sākumā. Indianapolis jaunieši ar Konstantīnu Svetecki priekšgalā uztraucās par Ingvara Kalniņa rakstu *Jaunās Gaitas* 11. numurā. Un sacēla traci, apsūdzēja mūs par visu, izņemot slepkavību. Bet tad, kad piedāvājām viņiem atkārtoti telpu *Jaunajā Gaitā*, lai paustu savus uzskatus, atsaucības nebija.

Vēl šodien gaidām. Tā palaikam gadās, ka lielākie 'pret' blāvēji kļūst mēmi, kad viņiem pozitīvi jāizsakās. Esmu lūdzis arī prof. (Pēteri) Lejiņu sniegt faktus, pamatojumus un argumentus *Jaunās Gaitas* lietā. Bet līdz šim vēl neesmu saņēmis atbildi, vai viņš *Jaunās Gaitas* slejas izmantos." (1959. g. 28. VIII)

•
Gāgānu kaļa konflikts paliek neatrisināts un tā izvērtējums atstāts vēstures ziņā.

Šodien, trīsdesmit gadus vēlāk, šīs sadursmes mācība varētu būt tāda: cilvēkam drosmīgi un izturīgi, lai kādi šķēršļi, jāvadās pēc savas labākās pārliiecības un sirdsapziņas diktētā līdz galam, bet ne par savu uzskatu pretinieku iznīcināšanas cenu.

Kādreizējie *Jaunās Gaitas* apkaŗotāji vēsturiskā perspektīvā ir kuriozitāte, kas, liekas, nav pat pieminēšanas vērtā, atskaitot varbūt tikai kontekstā ar iepriekš uzrakstīto atzinumu.

•
Bet pati *Jaunā Gaita*? — *Jaunā Gaita* bija ieskrējusies!

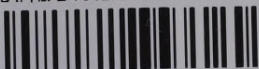
Un 1959. gadā skrējienā sasarkušiem vaigiem, starojošām acīm, vējā plīvojošiem matiem tai vairs nebija grūti aizraut sev līdz vienu otru skeptiskāku autoru ar jau ienākušākos un skanīgāku vārdu un uzvārdu. Arī vienu otru jauneklīgu domu pārstāvi ar sirmiem deniņiem. Lai visi mēs vāktu kopā mūsu traģiskās pieredzes atziņu graudus savas tautas atmiņai.

1990. gada februārī

SATURĀ

3	Ievads
7	Žurnāli jauniešiem un jauniešu žurnāli
10	”Mēs neesam zemnieki”
16	Jaunās Gaitas sākuma posms: laiks, cilvēki un apstākļi
19	Jaunās Gaitas “ciltskoks”
21	Jaunās Gaitas cilvēki
28	Izplatīšana — ceļš pie lasītājiem
32	Redakcijas darbs
36	Daži jaunās paaudzes literāti
40	Uz īsu brīdi — atbildīgais redaktors
44	Par kādu “redaktora pačalu”
47	Paaudžu plaisas
50	Divi atšķirīgi domāšanas veidi
55	„Kēves dēls Kurbads”
57	Gāgānu kaņi
60	Divas Jaunās Gaitas lasītāju vēstules
61	„Upur-ēšana”

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306026098

Jaunās Gaitas 1. numurs ir gatavs! Aivars Ruņģis
1955. gada septembrī ALJAs 4. kongresā Klīvlāndē

Publicists, redaktors, rakstnieks un sabiedrisks darbinieks Aivars Ruņģis dzimis 1925. gadā Cēsu apr., Vaives pag. „Kalna Mendēs”. Mācījies Cēsu skolotāju institūtā un beidzis Cēsu valsts ģimnaziju. Iesaukts latviešu leģionā. Pēc gūsta dzīvojis Rietumvācijā, 1951. gadā izceļojis uz ASV, kur dzīvo Kalamazū pilsētā, Mičiganas pavalstī.

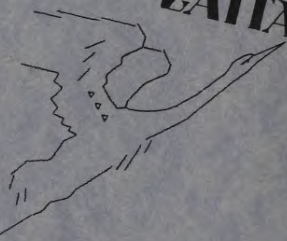
Citas Aivara Ruņģa grāmatas:

romāns „Vai, bāliņi, tālu jāsi”
gaīšais stāsts „Pats esi kungs, pats”
noveles „Tik pie Gaujas, tik pie Gaujas”
apceres, ... iet latvieši caur gadu simteņiem”
apceres „Ceļā uz mājām”
miniatūras „Piezīmes un uzmetumi I”
miniatūras „Piezīmes un uzmetumi II”
spēle uz skatuves „Salaspils” (krājumā „Trīs lugas”)
stāsts drāmas manierē „Kā puteklītis pret sauli”
„Reportierža rokas grāmata”

125

94-4
33

JAUNĀ
GAITA

21

PRĀUDZES RAKSTI

BRIVAS LATVIJAS JAUNĀS

Jaunā
Gaita

draugiem Latvijā